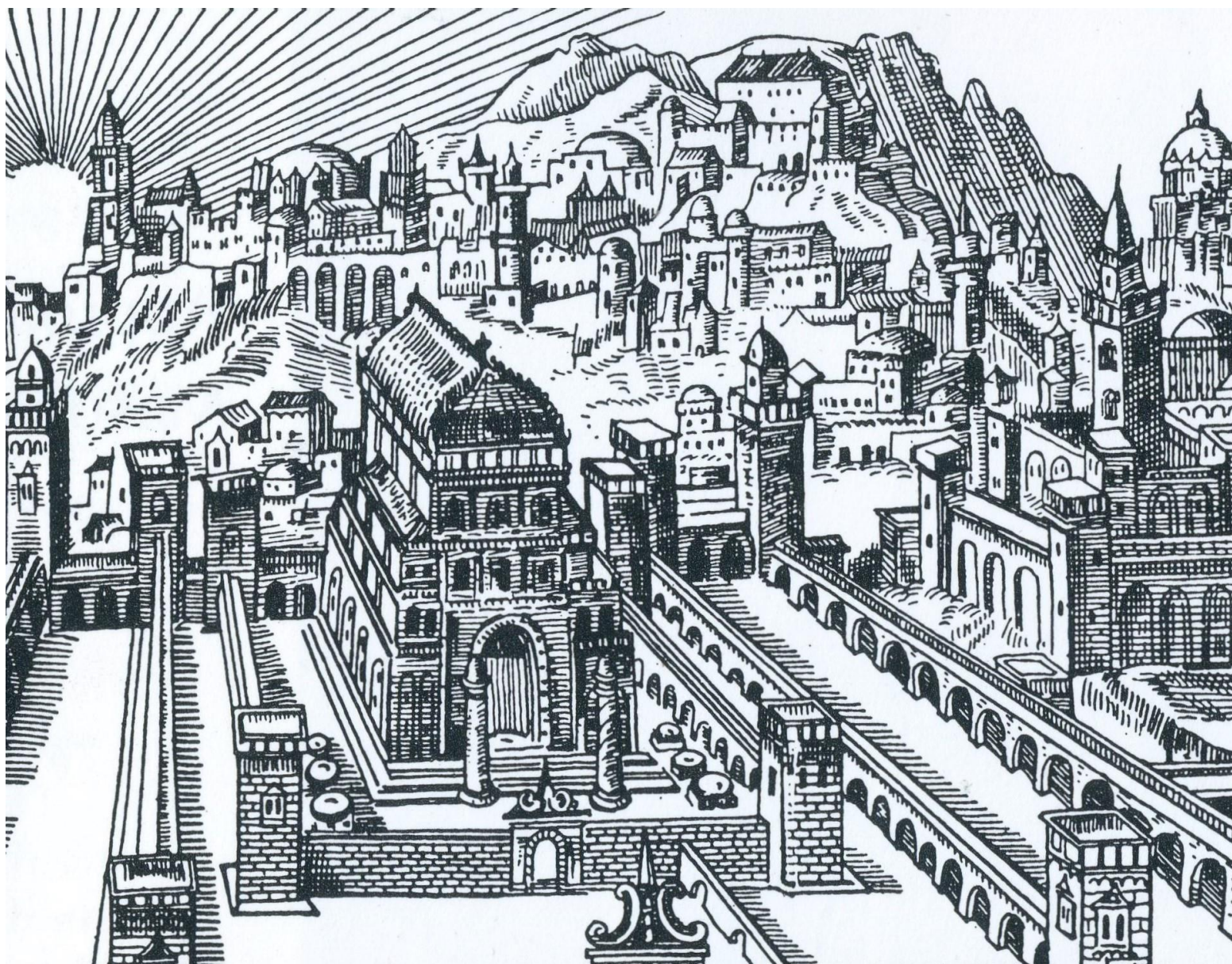


Van de Tenach naar Tempeltijden



Tvi Bar-Rav



De tempelmuur die anno 2025 de ‘Klaagmuur’ wordt genoemd.

Uitgave ebook: Stichting Informatiecentrum Geschiedenis Hoogeveen e.o. Hoogeveen 2026.

Auteur: Tvi Bar-Rav is het pseudoniem van Herman Braaf.

Co-auteur en vertaler: Dr. Dirkje Mulder-Boers.

Gastschrijver hoofdstuk 20: Albert Metselaar.

Foto's: Hanan Adelaar.

Omslag: Een gravure van de oude Tempel die in 70 na christus is verwoest. Deze is in het binnenwerk met AI omgewerkt naar een gekleurde voorstelling.

Dit boek is een historische roman over de beginjaren van de Christelijke jaartelling. De schrijver heeft zich veel historische vrijheden veroorloofd om van het boek een leesbaar verhaal te maken.



Inhoudsopgave	pagina
Proloog	3
Hoofdstuk 1 Het huwelijk van Mirjam en Joseef	6
Hoofdstuk 2 De kleine Jeshua	9
Hoofdstuk 3 Naar de kleuterschool	12
Hoofdstuk 4 Boter op het brood	15
Hoofdstuk 5 Thora lessen	19
Hoofdstuk 6 De Taveerne	22
Hoofdstuk 7 Mirjam gaat zaken doen	24
Hoofdstuk 8 Op de slee in Galilea	29
Hoofdstuk 9 Hout uit Lebanon	32
Hoofdstuk 10 Pesach	35
Hoofdstuk 11 Caesarea	38
Hoofdstuk 12 De bouw kan beginnen	43
Hoofdstuk 13 Een nieuw project	46
Hoofdstuk 14 Het melken van de koeien	50
Hoofdstuk 15 Vissen op het meer van Galilea	53
Hoofdstuk 16 Naar de Golanhoogvlakte	57
Hoofdstuk 17 Zwemmen in zee	63
Hoofdstuk 18 Opening van de winkel	70
Hoofdstuk 19 Met Pesach naar Galilea	72
Hoofdstuk 20 Het feest in Lebanon	75
Hoofdstuk 21 Op zoek naar bruine beren	78
Hoofdstuk 22 De vliegende Hollander	81
Hoofdstuk 23 Rosj Hasjana, een nieuw begin	85
Hoofdstuk 24 Een dag in Jeruzalem	89
Verantwoording	97
Bijlage 1 Uitleg gebruikte Joodse termen	100

Proloog

Het volk van Israël bestaat vanuit de oudheid uit 12 stammen, afgeleid uit de namen van de 12 zonen van Jakob. Over Jakob wordt in Genesis 31 verteld dat God hem de naam 'Israël' geeft. De 12 stammen hebben een langdurige en ingewikkelde geschiedenis. Zo emigreren ze op Jakobs voorstel van Kanaän naar Egypte en vele jaren later vluchten ze, onder Mozes leiding, uit Egypte omdat ze daar tot slaaf waren gemaakt. Dit wordt jaarlijks gevierd tijdens Pesach. Ze komen opnieuw aan in het beloofde land Kanaän waar ze zich opnieuw vestigen. Onder de eerste drie koningen van de twaalf stammen van Israël, Isaï, zijn zoon David en zijn kleinzoon Salomon, waren de twaalf stammen een volk, maar na de dood van Salomon scheurt het volk in tweeën. Twee stammen blijven trouw aan koning David en zijn godsdienst en hun gebied krijgt de naam Judea. De andere tien krijgen de naam 'Israël' of 'Efraïm'.

Koning Salomon bouwde in Jeruzalem een tempel waarin de 'Ark van het verbond' was ondergebracht. Deze Ark was gemaakt tijdens de uittocht uit Egypte en bevatte twee stenen platen waarop de tien geboden stonden gegrift. De tempel was een belangrijk onderdeel van de Joodse Godsdienst. In 587/586 voor Christus werd de tempel vernietigd en werden de Joden uit hun woongebied verjaagd. We noemen dit de eerste Diaspora ofwel de Babylonische ballingschap. Nadat de Joden terugkeerden werd op 12 maart 515 voor Christus de tweede tempel ingewijd, die veel kleiner was dan de eerste, die onder leiding van de Romein Titus in het jaar 70 werd verwoest. Deze tempel was veel kleiner dan de tempel van Salomon. Tegen de Tempelberg aan staat nu alleen nog de Westmuur die de 'Klaagmuur' wordt genoemd. In deze periode vond ook de tweede Diaspora plaats, waardoor veel Joden in Europa terecht kwamen.

60 Jaar voor de Christelijke jaartelling begon werd het hele gebied van de twaalf stammen van Jakob, Judea en Israël, bezet door de Romeinen die er een provincie van het Romeinse rijk van maakten. De Romeinen onderhielden vriendschappelijke banden met de Filistijnen, een vissersvolk dat aan de Westkust van Judea woonde. Zij gaven het hele gebied van de Joodse bevolking de naam Palestina. Deze naam is ontleend aan de Filistijnen en het doel van de Romeinse Keizer was om de Bijbelse naam van het uitverkoren volk op uit te roeien.

Het dorp Nazareth, dat in het Noorden lag, was klein en was op loopafstand van de stad Sepphoris. Sepphoris was een belangrijke handelsstad en daar lag ook een groot deel van het Romeins leger. Sepphoris werd ook wel de 'Parel van Galilea' genoemd en lag op een bergtop aan de weg van Acco naar het meer van Galilea. Het meer wordt in de Bijbel ook wel het meer van Kinnereth genoemd omdat het de vorm van een harp heeft en in de 21^e eeuw wordt het het meer van Tiberias genoemd. Het is een zoetwatermeer en de rivier de Jordaan stroomt dwars door het meer en er zit veel vis in het meer.

Mirjam en Joseef woonden in Nazareth en de bewoners van dit dorp waren zelfvoorzienend, wat betekende dat elke huishouden een tuin had en enkele kleine dieren als kippen, geiten en schapen. Als zij iets nodig hadden wat ze niet zelf verbouwden, dan moesten ze naar de dichtst bij gelegen stad die meer verkoopstalletje had en dat was Sepphoris. Om daar te komen moest je door de heuvels lopen omdat Sepphoris bovenop een berg was gebouwd.

Een paar jaar voor het huwelijk van Mirjam en Joseef werd de stad Sepphoris gedeeltelijk verwoest door de Romeinse generaal Varus als vergelding voor de opstand van het Joodse volk. Maar omdat de stad op een belangrijke handelsroute lag, werd hij daarna ook weer

opgebouwd en veel mensen uit de omgeving, zoals uit het dorp Nazareth, vonden werk bij de herbouw van de stad.

Nadat de Joden in het jaar 70 n Chr. door de Romeinen werden verdreven, dit wordt de 3^e Diaspora genoemd, namen de Bedoeïenen die in het gebied woonden de naam over die de Romeinen aan het gebied hadden gegeven: Palestina.



Oude landkaart van de twaalf stammen.

Hoofdstuk 1 Het huwelijk van Mirjam en Joseef

De zon ging onder en lichtte het prachtige heuvellandschap van Nazareth op. Miriam liep zingend door het huis want Joseef had haar eindelijk ten huwelijk gevraagd. Morgen zou hij haar ouders, Joachim en Anna, om toestemming vragen en dan waren zij verloofd en stond niets een geweldige toekomst samen nog in de weg. Mirjam kon haar geluk niet op, zij droomde al tijden van haar huwelijksdag en nu die dag naderde was ze erg blij. Ze droomde al van een schitterende huwelijksdag met een groot feest waar al hun familie en vrienden bij aanwezig zouden zijn.

Toen Joseef eindelijk bij Mirjams ouders op bezoek kwam en om de hand van hun dochter vroeg, vroeg Joachim hem om eerst maar eens iets over zijn ouders te vertellen: waar stamden zij van af en waren het goede gelovigen? Leefden ze volgens de wetten van de Tenach? Maar Joachim wilde ook weten hoe Joseef zijn dochter wilde onderhouden. Zij was hun enig kind en zij wilden een toekomst zonder al teveel zorgen voor haar.

Joseef kon Mirjams ouders vertellen dat zijn familie afstamde van koning David en dat zij volgens de Tenach leefden. Ook vertelde hij dat hij al zeker tien jaar als timmerman had gewerkt in de stad Sepphoris en nu voldoende geld had verdiend om een timmermanswerkplaats in Nazareth op te zetten zodat hij een gezin kon onderhouden.

Nadat Joseef zijn verhaal had gedaan gaven Mirjams ouders eindelijk toestemming voor hun huwelijk, zij waren zelfs heel blij met zo'n goede partij als schoonzoon. Hij was van goede komaf, want hij stamde net als zij af van koning David en Joseef bleek dus een eerste klas timmerman te zijn, zodat hun dochter en haar toekomstige kinderen niets tekort zouden komen.

Nu kon Miriam haar plannen van haar huwelijk en het feest dat zij voor alle familieleden en vrienden wilde geven gaan uitwerken omdat het snel verwezenlijkt zou worden. Al snel bleek echter dat er niet zoveel tijd meer was om het huwelijk goed te plannen want uitstel was niet meer mogelijk. Miriam bleek namelijk zwanger te zijn. Omdat de rabbijn, die het huwelijk zou voltrekken in Jeruzalem was, werd er met grote spoed een boodschapper naar hem toe gestuurd, met het verzoek om zo snel mogelijk naar Nazareth te komen om het huwelijk nog voor de geboorte van het kind te voltrekken. Ook werden familieleden en vrienden op de hoogte gesteld dat het huwelijk eerder zou plaatsvinden.

Miriam, haar imma (moeder) en haar vriendinnen waren vanaf dat moment druk bezig met de voorbereidingen. Er moest veel worden ingeslagen voor het feest en de maaltijden omdat de familie die van ver kwam zouden blijven logeren, daarna moesten taarten worden gebakken en het eten worden voorbereid, want een feest is niet geslaagd als er niet voldoende te eten en te drinken is. Ook moest er nog gewerkt worden aan Mirjams bruidsjurk. Ook al was ze zwanger, ze moest een mooie bruid zijn. En dat lukte, nog voor het kindje ter wereld kwam waren Joseef en Mirjam getrouwd en alle aanwezigen zeiden dat het een schitterende bruiloft was. Joachim en Anna, de ouders van Mirjam, hadden kosten nog moeite gespaard. Ook was het Joseef gelukt om een kleine woning te kopen waarin het bruidspaar direct na hun huwelijk konden gaan wonen. Er was een grote tuin bij het huis en Joseef plande al gelijk dat hij de woning over een paar jaar wel kon uitbreiden want ze hadden grond genoeg.

Het werd steeds kouder in Nazareth en Mirjam kon zich maar erg ongemakkelijk bewegen, haar dikke buik zat haar in de weg. Ze hoopte dan ook dat de bevalling niet meer al te lang op

zich liet wachten. Toen het bijna zover was, nam Joseef contact op met een Hebame die aan de andere kant van het dorp woonde en vroeg haar om alvast bij Mirjam en hem in te trekken, want hij wilde voorkomen dat de Hebame niet thuis was als de weeën van Mirjam begonnen. Als dat het geval was dan moest hij met zijn hoogzwangere vrouw op een ezel naar Sepphoris rijden om daar een Hebame te raadplegen. Dit zou uitermate pijnlijk en onwenselijk zijn voor Mirjam. Joseef hield heel erg veel van zijn vrouw en wilde het allerbeste voor haar en voor het eerste kind dat zij verwachtten. Hij wist ook dat veel vrouwen stierven in het kraambed en hij wilde er alles aan doen om dat te voorkomen. Er mocht tijdens de bevalling niets misgaan. Toen de weeën begonnen, werd meteen de buurvrouw naar de ouders van Mirjam en Joseef gestuurd om hen op de hoogte te stellen dat hun kleinkind nu iedere moment geboren kon worden. Zij kwamen direct en terwijl de imma's naar de slaapkamer gingen om Mirjam bij te staan tijdens de geboorte, bleven de abba's (vaders) bij Joseef in de achterkamer. Hij was erg nerveus en dat werd alleen maar erger toen hij Mirjam hoorde schreeuwen van de pijn? Hij dacht: Er zal toch niets mis zijn? En waarom duurt het allemaal zo lang. De beide abba's probeerden Joseef gerust te stellen en vertelden dat een bevalling altijd pijnlijk was en dat de geboorte van een eerste kindje altijd wat langer duurde, maar dat alles goed zou komen. Ook waren ze alle drie erg benieuwd of er een zoon of een dochter geboren zou worden. Eindelijk kwam de imma van Mirjam met de pasgeborene in haar armen naar de achterkamer waar Joseef en de twee abba's zaten te wachten en liet hen vol trots de pasgeboren baby zien en feliciteerde Joseef met zijn zoon en de abba's met hun kleinzoon. Het was een stevige knul die helemaal gezond was en nu al krijste als jewelste. Mirjams abba vroeg direct of zij al een naam voor de baby hadden bedacht, waarop Joseef trots zei, 'Ja, hij gaat Jeshua heten'. Omdat het volgens de Joodse wetten verplicht is om een pasgeboren zoon op de achtste dag te besnijden, werden gelijk diverse boodschappers uitgestuurd om de Moheel, de besnijdenis deskundige, te informeren en familie en vrienden op de hoogte te stellen dat de Briet miela, de besnijdenis, over acht dagen zou plaatsvinden. Ze hadden veel geluk met het weer, het was wel koud, maar de wegen waren niet onbegaanbaar door sneeuw, waardoor er uit de hele omgeving familieleden en vrienden naar Nazareth kwamen om de besnijdenis van de kleine Jeshua bij te wonen. Zij kwamen op kamelen en ezels en overnachten bij familie of vrienden in Nazareth en een enkeling sliep in de enige taverne die het dorp bezat. Gelukkig was er voor iedereen een bed beschikbaar.

De Moheel kwam op de achtste dag in Nazareth aan op een speciale afgerichte kameel die veel sneller was dan de doorsnee kamelen waarmee de andere bezoekers waren gekomen. Joseef en Miriam begroeten hem met veel ontzag en lieten duidelijk blijken hoe blij ze waren met zijn komst en bedankten hem hartelijk voor zijn snelle aanwezigheid. Na enkele vriendelijke woorden over en weer, vroeg de Moheel aan Joseef en Miriam of de baby goed gezond was. Zo niet, dan kon de besnijdenis niet plaats vinden. Gelukkig konden de ouders bevestigen dat hun Joshua zo gezond was als een pasgeborene maar kon zijn.

Toen alle plichtplegingen achter de rug waren vroeg de Moheel aan Joseef om plaats te nemen op een stoel. Hij kreeg een kussen op schoot waarop de kleine Joshua werd gelegd. Daarna moest Joseef de volle naam van zijn zoon hardop uitspreken en dat was: Jeshua ben Joseef. Toen sprak de Moheel enkele zegeningen uit en voerde de Briet mila op uiterst deskundige manier uit. De kleine Joshua gaf nauwelijks een kick, het leek wel of hij zich heel goed bewust was van de belangrijkheid van de ingreep en werd daarna door Miriam in zijn wiegje

gelegd die Joseef voor zijn zoon had gemaakt. Alle gasten waren erg blij dat de ingreep zo goed en snel gedaan was en iedereen feliciteerde de ouders met hun pas besneden zoon. Nu hoorde hij werkelijk bij het Joodse volk. Daarna kregen alle aanwezigen wijn of een ander drankje en kon men genieten van de lichte versnaperingen die werden aangeboden.

De Moheel werd door Joseef royaal betaald en van alle aanwezigen kreeg hij de grootste complimenten voor zijn perfect uitgevoerde Briet mila. Dat de baby geen kick had gegeven was wel een teken van de deskundigheid van de uitgevoerde ingreep. Voordat de Moheel op zijn kameel vertrok werd er nog een uitgebreide maaltijd op gediend die Mirjam en de twee immas hadden klaargemaakt.

De volgende dag vertrokken alle genodigden weer naar hun eigen huis en werd het gelijk een stuk rustiger in het huis van Joseef en Miriam. Alleen de beide ouders bleven nog een tijdje om Miriam te helpen in de eerste weken naar de geboorte. Zij genoten van hun eerste kleinkind en al snel was de kleine Joshua de lieveling van zijn grootouders Jacob en Racheel, de ouders van Joseef, en van Joachim en Anna, de ouders van Miriam. Na een paar dagen gingen ook zij weer naar hun eigen huis en konden Joseef en Miriam zich samen richten op de opvoeding van hun zoon.

Hoofdstuk 2 De kleine Jeshua

Miriam was weer helemaal hersteld van de bevalling en voelde zich dolgelukkig met haar Joseef en de kleine Jeshua. Als Joseef thuis kwam van zijn werk dan vertelde zij hem in geuren en kleuren over alles wat de jongen nu weer had gedaan. Hij had voor het eerst zijn hoofdje opgericht, voor het eerst gelachten, voor het eerst iets opgepakt en ga zo maar door. Toen hij voor het eerst abba had gezegd waren ze alle twee helemaal in de wolken. Jeshua was, zoals begrijpelijk, de trots van zijn grootouders en zij kwamen met regelmaat bij Joseef en Mirjam op bezoek. Ze konden het uiteraard ook niet laten om over hun kleinzoon op te scheppen tegenover hun vrienden en burenen. Volgens Jakob en Racheel, maar ook volgens Joachim en Anna, was er geen wonderbaarder kind dan hun kleinzoon. En zoals alle grootouders gelijk hebben over hun kleinkind, hadden zij dat natuurlijk ook en Joseef en Mirjam keken glimlachend toe als safta en abba weer eens opschepten over de vorderingen van de kleine Jeshua.

Jeshua was voor zijn leeftijd tamelijk groot en krachtig. Toen hij acht maanden was kon hij al alleen zitten en deed hij pogingen om te gaan staan. Als dat niet direct lukte, stak hij verwoed zijn armpjes omhoog naar Mirjam zodat zij hem kon helpen om te gaan staan. Als zij daar niet op in ging, dan liet hij duidelijk blijken dat hij het er niet mee eens was dat het hem niet lukte om te gaan staan. Mirjam keek met vertedering naar de pogingen van haar zoon en bracht trots Joseef van zijn pogingen op de hoogte. Jeshua was nog geen week aan het oefenen om te gaan staan, toen hij zich op een middag ineens omhoog trok aan de stoel waarop Mirjam zat en haar trots aankeek toen hij stond. Mirjam lachte hem toe en nam haar zoon op haar schoot en noemde hem haar kleine belhamel. Met jou krijg ik mijn handen nog vol, zei Mirjam. De ouders van Mirjam klapten in hun handen van trots en liepen toen toch wel iets op de zaken vooruit. Toen Jeshua elf maanden was, kwamen zij op bezoek met een karretje op wielen die Joachim zelf had gemaakt. Er zat een grote stang aan het karretje, zodat de kleine steun zou hebben bij het lopen. Dit konden de ouders van Joseef niet op zich laten zitten en daarom kwamen zij op bezoek met de kleinste maat schoenen die ze konden vinden. Mirjam en Joseef keken elkaar glimlachend aan om de ijver van de vier grootouders om hun zoon het beste van het beste te geven.

Op de eerste verjaardag van Jeshua kon hij inderdaad al een paar passen lopen en de kar van abba Joachim bood hem daarbij steun. Diverse familieleden kwamen op zijn verjaardag en namen speelgoed voor de jongen mee zoals blokken waarmee hij kon bouwen en een lei en griffel om te tekenen en te schrijven. Jakob, de andere trotse grootabba, liet de aanwezige bezoekers schaterlachen toen hij beweerde dat zijn kleinzoon een wonderkind was. De kleine jongen was wel een beetje verbouwereerd van al die mensen die langs kwamen. Ze wilden hem uiteraard allemaal feliciteren en knuffelen, waarop Jeshua op een gegeven moment in huilen uitbarstte. Ja, het was wel een klein kind van net een jaar hè. Mirjam pakte haar zoon op en zei dat hij moe was van al die aandacht en dat hij nu eerst maar even naar bed moest om te slapen.

De familie praatte druk en opgewonden met elkaar want het was wel heel gezellig zo. Na een uurtje was de kleine Jeshua weer wakker en haalde Mirjam hem uit zijn bedje. Ondertussen waren nog meer mensen gearriveerd waaronder om Shmueel die veehouder was en zijn vrouw Roza. Zij waren met paard en wagen uit Tiberias gekomen waar zij een boerderij hadden. Zij



hadden niet alleen een cadeautje voor de kleine meegenomen maar ook zelfgemaakte kaas voor de ouders. Dit was een grote verrassing, want kaas was erg duur en daarom werd het niet zo vaak gekocht.

Nu was het tijd voor de gebakken koekjes van safta Anna en de zelfgemaakte taart met één kaarsje van Mirjam. Joseef nam zijn zoon op schoot waarna

iedereen in de kamer de kleine jongen toezong met ‘lang zal hij leven’ waarop de jongen van blijdschap in zijn handjes klapte. Ja, het slaapje had hem goed gedaan en het bewees dat Mirjam een goede imma was die wist wat haar zoon nodig had. Nu was het tijd om de kaars uit te blazen en Joseef hielp zijn zoon daarmee. Daarna kreeg hij een stukje taart dat hij met zijn handjes in zijn mond propte. Opdat moment kwam nog een laatste vriend van Mirjam en Joseef langs en hij had een knickerspel meegenomen waarmee Joshua gelijk wilde spelen. In een mum van tijd lag de kamer vol knickers die door de volwassenen snel werden opgepakt om valpartijen te voorkomen.

Voordat de bezoekers vertrokken had Mirjam nog goed nieuws voor alle aanwezigen, zij en Joachim verwachten hun tweede kind. Iedereen was erg blij met dit nieuws waarna het echtpaar werd overstelpt met vragen. Wanneer kwam het kindje en was alles goed met imma en kind? Ja, alles was goed en het kindje zou over een half jaar geboren worden.

Toen was het tijd voor de bezoekers om weer naar huis te gaan, want het was in de maand december vroeg donker en sommige mensen moesten zeker nog één à twee uur reizen voor ze thuis waren. De grootouders bleven als laatsten, ze hielpen mee om alles weer op te ruimen waarna ook zij vertrokken. Oom Shmueel en tante Roza sliepen bij Racheel en Jakob, want zij woonden dicht bij het meer van Kinnereth en dat was zeker vier uur rijden met paard en wagen. Bij het afscheid nemen kon abba Jakob het niet laten om te zeggen ‘onze Jeshua is toch een wonderkind, let op mijn woorden’.

Nadat het eten op was en Jeshua in bed was gestopt, zaten Mirjam en Joseef bij elkaar in de kamer. Ze genoten van een glaasje wijn en bespraken de eerste verjaardag van hun zoon. Mirjam had genoten van alle feestelijkheden en ze zei tegen Joseef dat ze blij was met het nieuwe kindje dat op komst was en dat zij graag een groot gezin wilde. Dit paste helemaal bij het idee dat Joseef had en wat hij onder een gelukkig gezin verstond. Hij vertelde toen aan Mirjam dat hij al plannen had gemaakt om een stuk aan het huis te bouwen, zodat ze in de toekomst ook meer kinderen van onderdak konden voorzien.

Een half jaar later kwam hun tweede zoon ter wereld en zij noemden hem Jakob, naar de abba van Joseef. Op de achtste dagen na de geboorte, het was 17 juli en een prachtige zomerse dag, was het weer feest in het huis van Joseef en Mirjam. Nu werd hun jongste zoon besneden door dezelfde Moheel die de Briet mila ook bij Jeshua had uitgevoerd. De kleine Jeshua was nu anderhalf jaar en niet bij zijn kleine babybroertje weg te slaan. Mirjam had nu haar handen vol met twee van die kleine kinderen. Aangezien Joseef het druk had met zijn timmerwerkplaats,

stond Mirjam er overdag helemaal alleen voor. Ze moest niet alleen voor de twee kinderen zorgen, maar ook het huishouden, de boodschappen en de tuin doen.

Geld om een hulp in te huren was er niet en daarom besloten de beide Safta's om hun kinderen te helpen. Gelukkig woonden ze allemaal in Nazareth en daarom hielpen Anna en Joachim hun kinderen de eerste drie dagen van de week en Racheel en Jakob de tweede helft van de week. Op Shabat waren de zes volwassenen in het huis van Joseef en Mirjam, omdat dat een echte familiedag was.

Supermarkten waren nog niet voorhanden in die tijd en daarom moesten de meeste producten van eigen bodem komen. Kippen waren er voor de eieren en Joseef had een paar schapen en lammeren voor het vlees en de wol en geiten voor het melk. De geiten werden door een buurjongen verzorgd en gemolken, maar het verzorgen van de overige dieren was de taak van de huisvrouw. Mirjam maakte ook kaas van het geitenmelk en zij moest zorgen dat de groenten, fruit en kruiden die in de tuin groeiden zo bewerkt werden dat het gezin er ook nog in de winter van kon eten. In het najaar en voorjaar werd een schaap of lammetje geslacht en het vlees ingemaakt zodat zij daar nog maanden van konden eten. Je kunt je dus wel voorstellen, dat zij haar handen vol had en daarom was de hulp van de ouders erg welkom. Gelukkig groeiden de kinderen goed en waren ze kern gezond. Toen Jeshua zijn tweede verjaardag vierde, kon Mirjam wel weer zonder de hulp van de ouders.

Hoofdstuk 3 Naar de kleuterschool

Het Judea waarin Mirjam, Joseef en hun ouders zijn opgegroeid was een agrarische gemeenschap. Veel mensen verbouwden hun eigen gewassen en als er nog iets over was dan verkochten zij dat op de lokale markt. Er waren enkele dorpen, meer clusters van huizen, en dat was het wel. Nazareth was één van de grotere dorpen met hooguit 2000 inwoners. Leek het leven voor Jeshuas geboorte steeds hetzelfde te zijn, daarna veranderde er veel in korte tijd. Doordat de Romeinen gingen fokken met hun paarden kwamen deze ook beschikbaar voor de bevolking van het land. In het begin natuurlijk alleen voor die mensen die geld hadden, want de Romeinen vroegen veel geld voor hun paarden, maar daardoor ontstond een andere economie. Al snel werden er wagen gebouwd die werden getrokken door paarden. Hierdoor konden mensen vervoerd worden tegen betaling, dit was een soort taxidienst en zo kon je veel gemakkelijker lange afstanden afleggen en ook familie bezoeken die verder weg woonden. Maar je kon met paard en wagen ook producten vervoeren van de ene plaats naar de andere en deze op de markt verkopen. De plaatselijke markten werden uitgebreid met groenten en fruit uit andere streken, maar ook met vlees en vis. De dorpsbewoners waren nu niet meer alleen afhankelijk van wat hun eigen tuin en vee opleverde. Hierdoor groeide de economie enorm en daardoor kwamen er ook weer andere producten op de markt. De vaardige huisvrouwen maakten niet meer alleen gebruiksvoorwerpen als manden om te verkopen, maar ze maakten nu ook mooie sieraden en breiden kleding voor de verkoop. Ook kwamen er op de markt stalletje met prachtige jurken en andere genaaide kledingstukken. Doordat veel mensen het steeds beter kregen, wilden ze ook wel eens iets anders dragen dan de zelfgemaakte kledening.

Maar hier bleef het uiteraard niet bij. Omdat er steeds meer vraag was naar goede vakmensen gingen hele gezinnen zich gemakkelijker verplaatsen en omdat Nazareth vlak bij de grote stad Sepphoris lag, kwamen in het dorp meer mensen wonen en begon de plaats geleidelijk aan te groeien. Al deze nieuwe inwoners brachten ook weer eigen gewoonten, gebruiken en kennis mee, waardoor er naast de markt ook kleine winkeltjes kwamen die meel, suiker, zout, eieren en soms melk verkochten. Maar er moest ook gebouwd worden. De nieuwe mensen hadden immers huizen nodig om in te wonen.

Voor de timmerwerkplaats van Joseef braken nu gouden tijden aan. Joseef had een overeenkomst gesloten met aannemer Simon van Nazareth, zodat ze samen profijt zouden hebben van de nieuwbouw. Daarbij moest Joseef ook zijn werkplaats uitbreiden, want er was meer vraag naar meubels dan hij op dat moment aankon en dus nam hij twee jonge mannen in dienst die van hem het Timmermans vak leerden. Ook wilden Joseef en Mirjam graag hun eigen huis uit breiden, want er was een derde kindje op komst en het werd nu wel erg krap in hun tweekamer woning. Ruimte in de tuin om te bouwen hadden zij genoeg, maar ze beschikten echter niet over voldoende financiën. Daarom werd dit probleem met de beide ouders besproken en zowel Jakob en Racheel als Joachim en Anna zagen ook wel dat een gezin met drie kinderen niet genoeg had aan een tweekamer woning en beide ouderparen besloten om hun kinderen financieel bij te springen. Samen met aannemer Simon van Nazareth maakte Joseef een tekening om het huis uit te breiden met vier kamers. De bouw zou ongeveer een jaar in beslag nemen omdat zowel de aannemer als Joseef het erg druk hadden met alle werk voor de nieuwe inwoners van Nazareth, moest de uitbouw van hun huis er maar

tussendoor gebeuren. Gelukkig hielpen ook hier de ouders een handje mee. Terwijl de abbas Jakob en Joachim regelmatig kwamen om de tuin van Joseef en Mirjam bouw rijp te maken en om het zand te verplaatsen gebruikte zij de kruiwagen, hielpen de immas Mirjam. Nu Joseef het zo druk had, ontving Mirjam de klanten en noteerde zij wat die nodig hadden. Als snel bleek ook dat Mirjam een goede kijk op meubels had, want zij maakte snel een schets van de meubels die de klanten graag wilden. In het begin waren deze schetsen nog eenvoudig, maar Mirjam ontwikkelde al snel een goede tekentechniek. Joseef hoefde nu alleen maar te zorgen dat er voldoende hout in de werkplaats aanwezig was om samen met zijn leerlingen de opdrachten uit te voeren.



Toen Jeshua vier jaar was, besloten Mirjam en Joseef dat het tijd was dat hij naar een kleuterschool zou gaan. Het kind was heel nieuwsgierig en deed niets anders dan de hele dag vragen stellen aan zijn ouders. Mirjam werd er soms helemaal simpel van. Jeshua had het goed naar zijn zin op de kleuterschool en kwam iedere dag enthousiast en vol verhalen thuis. De kleuterjuf vertelde Mirjam al snel dat haar zoon over buitengewone gaven beschikte. Bij diverse activiteiten die de kinderen moesten uitvoeren, hoefde zij het Jeshua maar een keer voor te doen en dan kon hij het zo nadoen terwijl de meeste kinderen dezelfde handelingen vaak moesten uitvoeren voor zij het onder de knie hadden. Ook had hij veel belangstelling voor een platenboek waarin hij uren kon kijken en vroeg dan uitleg aan de juf wat er op de platen stond en waarom het zus en zo was. Hij zat rustig bij de tafel terwijl de andere kinderen liever buiten in de zandbak speelden.

Joseef en Mirjam waren erg trots op hun zoon en vertelden de grootouders in geuren en kleuren over de verrichtingen van hun zoon. Grootabba Jakob kon het uiteraard niet laten, maar zei vol trots 'weten jullie nog wat ik heb gezegd op zijn eerste verjaardag? Namelijk dat Jeshua een bijzonder kind was, heb ik gelijk of niet'. De hele familie lachte en beaamden dat abba Jakob inderdaad gelijk had.

Op een dag kwam Jeshua thuis en zei dat ze geen Jeshua meer tegen hem moesten zeggen, maar Jeshu want op school was al een andere Jeshua en om verwarring te voorkomen noemden zijn vriendjes hem nu Jeshu. Daarna kwam hij een keer thuis en vertelde dat een van zijn vriendjes een zusje had gekregen en hij wilde ook graag een zusje, konden papa en mama niet zorgen dat hij ook een zusje kreeg. Toen vonden Mirjam en Joseef het tijd om hem te

vertellen dat er al een zusje of broertje onderweg was en dat het niet zo lang meer zou duren of hij kon de baby zien en vasthouden. Jeshu ging nu vol blijdschap naar school en vertelde daar dat hij ook snel een zusje of broertje zou krijgen.

Na een paar dagen was het zover dat Mirjam moest bevallen. Gelukkig waren de twee jongens op de kleuterschool en was de vroedvrouw al in huis. Met dit derde kindje duurde de bevalling niet erg lang en al snel konden Joseef en Mirjam hun pasgeboren dochter in de armen houden. Het was een sterk en gezond kindje met grote longen want ze krijste als een grote. De ouders waren erg blij met dit kleine meisje en ze kreeg dezelfde naam als die van haar imma. Toen de jongens uit school kwamen werd hun direct verteld dat ze een zusje hadden gekregen en dat zij Mirjam hete. Jeshu was helemaal door het dolle heen van blijdschap en riep naar iedereen die het maar horen wilde: ‘ik heb een zusje, ik heb een zusje’. Joseef en Mirjam keken glimlachend toe en natuurlijk werden gelijk alle familieleden en vrienden weer op de hoogte gebracht van dit nieuwe wonder.

De beide immas namen gelijk de voorbereidingen voor een feest ter hand, want na twee kleinzoons bracht een kleindochter veel vreugde met zich mee. Toen de gasten arriveerden, liet Jeshu vol trots zijn kleine zusje zien en vertelde dat hij had gedroomd dat hij een klein zusje zou krijgen en nu was zij daar. De gasten bewonderden de kleine Mirjam en genoten van de drankjes en versnaperingen die de twee grootmoeders iedereen aanbood.

Hoofdstuk 4 Boter op het brood

Het pasgeboren meisje zorgde er niet alleen voor dat Mirjam het drukker kreeg, maar ook Joseef kreeg het nog drukker, want zij besloten dat er nu haast gemaakt moest worden met de uitbouw van het huis. Nu moesten er zo snel mogelijk twee kamers bijgebouwd worden. Gelukkig hadden de grootvaders de tuin al bouwrijp gemaakt, want alleen de sinaasappel-, en citroenbomen stonden nog achter in de tuin, maar daar konden ze blijven staan. Wel moest Joseef nu zijn geiten verkopen, want daar was in de tuin geen plaats meer voor, maar daarover had Joseef al afspraken gemaakt met de buurman.

Ook vertelde deze hem dat een jonge ondernemende zakenman in het centrum van Nazareth een winkel had geopend waar hij bijna alle producten verkocht die een vrouw nodig had om de maaltijden te kunnen bereiden. Dit bespaarde Mirjam veel werk omdat zij, nu zij maar een hele kleine groentetuin had en geen geiten meer om de melk van te drinken en kaas van te maken, hoefde ze niet diverse markten af te gaan om de benodigde zaken in huis te halen. In deze winkel werd ook nog eens brood, meel, rietsuiker, zeezout en tot ieders verbazing boter verkocht. Ja, hieraan was duidelijk te merken dat Nazareth een groot dorp was geworden die grote vooruitgang had geboekt en geen klein agrarisch dorpje meer was.

Joseef zei tegen Mirjam, ‘liefje moet jij nog iets van de Markt halen voor het eten?’ ‘Ja,’ antwoorde zij, ‘maar ik ga straks wel, ik heb nu geen tijd. Jeshu komt zo uit school en ik ben bezig met het bakken van koekjes voor de beide jongens’. ‘Prima’, zei Joseef, ‘maak je maar niet druk, als je opschrijft wat je nodig hebt, dan ga ik wel even naar die nieuwe winkel die net geopend is. Ik ben erg benieuwd wat ze daar allemaal verkopen’. Mirjam haalde opgelucht adem, want dit scheelde haar veel werk en dus schreef ze snel alle boodschappen op een briefje voor Joseef.

Toen Joseef naar de winkel liep, dacht hij nog aan wat de buurman had gezegd over een product dat boter hete, wat in die winkel werd verkocht en hij vroeg zich nogmaals af, wat is boter eigenlijk. Daar had hij nog nooit van gehoord. Toen hij bij de winkel aankwam zag hij tot zijn grote vreugde zijn oom Shmueel uit Galilea met een man staan praten en omdat hij het gesprek niet wilde verstoren, besloot hij eerst maar zijn boodschappen te halen, zodat hij daarna nog tijd genoeg had om met zijn oom te kletsen. Bij binnenkomst in de winkel zag Joseef direct een groepje vrouwen die om een verkoopster heen stonden. Het bleek hem al snel dat de verkoopster een demonstratie gaf van het onbekende product ‘boter’. Zij zei dat brood veel lekkerder smaakte als je er boter op deed en om dat te bewijzen kregen alle aanwezigen een stukje brood met boter erop.

Joseef deed een hapje en was gelijk verrukt van dit goedje en wilde het direct kopen. Mirjam zou ook helemaal verrukt zijn van dit spul dat je op je brood kon doen. Daarom vroeg Joseef aan de verkoopster hoe duur de boter was en waar zij het vandaan hadden. Tegelijk werd hij op de schouder getikt en daar stond zijn oom met een lachend gezicht achter hem. De beide mannen omhelsden elkaar en zijn oom zei dat hij de producent van de boter was. Joseef hoefde niets te kopen, want zodra zijn oom klaar was met zijn zaken in Nazareth, zou hij gelijk naar hun huis komen. Hij wilde Mirjam feliciteren met de nieuwe baby en als cadeau kregen zij van hem een pond boter. Daarna zou hij hun alles vertellen over zijn product, hoe hij dat had gemaakt en dat hij als Jood de primeur had van het maken en verkopen van boter in hun land.

Joseef haalde snel alle boodschappen van het lijstje en haastte zich naar huis om Mirjam te vertellen van het onverwachte bezoek. Niet alleen Mirjam was verheugd met het nieuws, maar ook Jeshu die al uit school thuis was en zijn jongere broertje. Vooral Jeshu was erg blij, want hij had sinds zijn geboorte een speciale band met Joseefs oom. Niet lang daarna stond oom Shmueel al voor de deur met zijn paard en wagen en cadeautjes voor iedereen. Hij had zelf geen kinderen en was erg ingenomen met het gezin van zijn neef Joseef. Voor Jeshu had hij een puzzel meegenomen die eigenlijk bestemd was voor volwassenen, maar hij dacht dat, met hulp van Mirjam, zijn kleine neefje het maken daarvan wel snel onder de knie zou krijgen. Voor Joachim had hij een paard en wagen van hout meegenomen, want de tweede zoon van Joseef en Mirjam hield meer van praktisch speelgoed wist oom Shmueel. Ook voor de kleine baby had hij een speelgoedje uit Galilea meegenomen en natuurlijk allemaal lekkernijen van zijn eigen boerderij.

Nadat het nieuwe wonder grondig was bekeken en de cadeautjes waren uitgedeeld, schonk Mirjam thee in en kon oom Shmueel vertellen hoe hij aan de ‘boter primeur’ was gekomen. En oom Shmueel begon: jullie weten dat ik in Engeland ben geboren, maar al op jonge leeftijd naar Erest Israël ben vertrokken. Ik wilde daar wonen waar mijn wortels lagen en waar nog veel familie woont. Daarom spreek ik nog steeds redelijk Engels en worden buitenlandse bezoekers van Galilea vaak naar mij doorverwezen. Nou, vorig jaar kwamen ineens twee Engels sprekende mannen bij mij en zij vroegen hoe ze in Jeruzalem konden komen. Zij wilden die plaats om historische redenen bezoeken en in de Tempel knielen voor God. De mannen spraken Engels met een heel raar accent en daardoor was ik direct nieuwsgierig naar waar zij vandaan kwamen. Ook was ik blij dat ik weer eens Engels kon praten en nodigde de mannen uit voor een kopje thee, dat hoort tenslotte ook bij de gastvrijheid van Galilea. Onder het genot van een kop thee raakten we al snel in een geïnteresseerd gesprek. De mannen bleken zakenlieden uit de Lage Landen te zijn en zij wilden kijken of zij afspraken konden maken over de koop van grote aantallen citrusvruchten zoals citroenen en vooral Jaffa sinaasappels. Deze sinaasappels waren erg gewild in de Lage Landen en de koopmannen dachten dat ze deze ook wel in hun buurlanden konden verkopen. Omdat ik veel belangstelling heb voor de Lage Landen om de grote melkproductie van dat kleine landje, vertelde ik hen dat ikzelf melkveehouder ben en ik nodigde de kooplui uit om een bezoek aan mijn boerderij te brengen. Het maakte mij niet uit of zij voor of na hun bezoek aan Jeruzalem en Jaffa zouden komen, ze waren te allen tijde welkom.

Tot mijn grote vreugde kwamen de kooplui na 10 dagen alweer terug in mijn dorp en kwam een van de kinderen van mijn zus mij halen. Ik heb ze toen met paard en wagen uit het dorp gehaald en naar mijn boerderij gebracht die immers op een hoger gelegen weiland stond. De mannen waren erg verrast over mijn grote veestapel van 20 stuks melkkoeien, omdat de meeste boeren in de Lage Landen gemiddeld niet meer dan 10 koeien hadden. Een van de zakenlui was van boerenafkomst en vertelde dat zijn grootvader een kleine veehouder was en dat was een zwaar bestaan. Hij had het erg een druk met het verzorgen van zijn vee en het aan de man brengen van zijn melkproductie. Meestal bracht hij dagelijks de helft van zijn melk in grote melkbussen naar de stad. Eerst moest hij dan de zware bussen op zijn wagen tillen en samen met zijn vrouw naar de stad brengen met paard en wagen, waar zij de melk kon verkopen aan de stedelingen en ‘s middags haalde hij haar weer op. Meestal waren de melkbussen dan leeg, maar niet altijd.

De andere helft van de melk gebruikte zijn grootvader om boter en kaas van te maken. Om dit voor elkaar te krijgen moest de melk eerst gekarnd worden. ‘Jullie kunnen je voorstellen dat ik erg nieuwsgierig was hoe dat ‘karnen’ gedaan werd en daarom vroeg ik maar door aan de zakenlui’. En zei vertelden: ‘je moet eerst de melk laten staan zodat het vet in de melk naar boven komt. Dat vet noemden zij room en dat moest je van de melk afscheppen en in een aparte pot met deksel doen. Daarna schudde je de room net zolang tot het dik werd. Dit schudden was zwaar handwerk en duurde best vrij lang, je moest net zolang schudden tot de room zo dik was dat het boter genoemd kon worden. Daarna moest het geheel door een doek gieten om de boter van het vocht te scheiden’. ‘En wat doe je dan met dat vocht?’ vroeg ik hen, ‘gooi je dat weg?’ ‘Nee,’ zei de man, ‘zeker niet. Eerst gaven we dat aan de kalveren tot mijn safta ontdekte dat het best lekker smaakte. Nu drinken wij het zelf op, of we verkopen het als ‘karnemelk’, dus melk wat overblijft na het karnen. Dit proces wordt heel veel gebruikt in de Lage Landen’.

Daarna vroegen ze mij of ik wel al het melk van zoveel koeien kon verkopen. ‘Nou, soms geeft dat wel problemen’, zei ik. ‘Omdat Tiberias is bezet door het Romeinse leger, kan ik vaak veel melk aan de soldaten kwijt, maar soms verhuizen zij plotseling naar een andere plaats en duurt het even voor er weer andere soldaten komen. Dan voer ik mijn overschotten maar aan de kalveren en hoef ik hen minder meel en gras te voeren. Het voordeel hiervan is dat de kalveren na circa 4 tot 5 maanden slachtrijp zijn en dan kan ik die kalveren voor een goede prijs verkopen aan slachters. De gegoede burgerij en de Romeinse soldaten kopen graag stukken vlees van deze slachters en zo hebben meerdere mensen het goed’.

Ja, oom Shmueel werd in Tiberias beschouwd als een man in goeden doen. ‘Daarna vertrokken de twee zakenlieden weer, omdat ze nog meer van ons land wilden zien nu ze hier eindelijk waren gekomen, maar ze beloofden mij dat ze nog een keer terug zouden komen om mij het ‘karnen’ van boter te leren. En dat gebeurde en daarom was ik de eerste in het land die zelfgemaakte boter en karnemelk verkocht. Boeren bij mij in de buurt vroegen of ik het hen ook wilde leren, want ook zij zaten soms met overschotten. En dat heb ik natuurlijk gedaan, je gunt je burens immers ook dat ze het beter krijgen. Maar ook de kopers van het boter krijgen het beter’, zei oom Shmueel met een lach, ‘de boeren krijgen meer inkomsten en de mensen krijgen boter op hun brood’.

‘Maar de Romeinen smeren ook altijd wat op hun brood’, zei Joseef, ‘wat is dat dan?’ Dat ‘klopt’ zei Shmueel, ‘ik heb dat daarna aan de Romeinse soldaten gevraagd toen ik weer melk afleverde en een vertelde mij dat zij boter op hun brood smeerden, boter dat uit Rome kwam. Hij vertelde dat zij al heel lang van het bestaan van boter afwisten, maar dat ze niet voldoende tijd hadden om het in de bezette gebieden te maken. Laat staan dat ze ook nog iets aan de bevolking konden verkopen’. ‘Toen vroeg ik’ zei Shmueel ‘als ik nu eens boter ga maken en kaar, kopen jullie dat dan van mij?’ ‘Jazeker,’ zei de soldaat, ‘want wij zijn gek op boter en de levering vanuit Rome is nogal wisselvallig en vaak veel te weinig’.

Ook heb ik nog met de handelaren gesproken over de melkproductie per koe in de Lage Landen. In Galilea bedraagt dit ongeveer 200 liter per koe en ik vroeg mij af of dat bij hen meer was. ‘Ja, dat klopt’, vertelden de handelaren mij. ‘Bij ons in de Lage Landen levert een koe ruim 4000 liter melk per jaar en dat komt omdat wij zijn begonnen met het kruisen van onze melkkoeien met stieren uit het buitenland. Dit levert ons meer en melk op en door de koeien ’s zomers langer op het land te laten staan waar ze volop gras kunnen eten, wordt de

melk ook vetter en krijg je dus meer room'. De handelaren adviseerden mij om eens met mijn collega's te gaan praten of wij niet met elkaar een aantal stieren uit het buitenland konden kopen om te kruisen met onze eigen koeien. Hierdoor maakten wij allemaal kans op meer en vetter melk. Daarna zei oom Shmueel, 'tot slot nodigden zij mij uit om eens langs te komen in de Lage Landen, ik kon wel bij hen overnachten'. 'Oh', zeiden Jeshu en Joachim in koor, 'mogen wij dan ook mee'. 'Nou', zei oom Shmueel lachend, 'dat lijkt mij wel wat, maar het is wel een heel eind weg hoor'.

Eindelijk was een gedeelte van de nieuwbouw voltooid en kon het gezin twee extra kamers in gebruik gaan nemen. Dit kwam heel goed uit, want Mirjam was opnieuw in verwachten. Joseef moest nu nog enkele meubels maken voor de nieuwe slaapkamers want het was de bedoeling dat de kinderen deze kamers zouden krijgen. Joseef vroeg toen aan zijn zoons of zij het grote tweepersoonsbed waar ze nu in sliepen in hun nieuwe kamer wilden of liever twee bedden boven elkaar hadden. Dit was iets totaal nieuws voor de jongens en, nieuwsgierig als ze waren, kozen ze voor twee bedden boven elkaar. Mirjam lachte in zichzelf, want dit had ze wel verwacht en zij was al begonnen met het maken van het nieuwe beddengoed. Als de nieuwe baby was geboren zou het kleine zusje in de tweede kamer komen in een eenpersoonsbedje. Tot die tijd sliep zij in een ledikantje op de kamer van Joseef en Mirjam. Het tweepersoonsbed van de jongens kon dan bij hun dochter op de kamer staan, voor als er loges bleven.

Toen Mirjam de beide jongens naar de kleuterschool bracht, wilde de leidster nog even met haar praten. Weet u, Jeshu steekt nog steeds met kop en schouder boven alle andere kinderen uit en ik weet dat hij over drie maanden nog maar zijn zesde verjaardag viert, maar ik raad u toch aan alvast een rabbijn te zoeken die hem de beginselen van de Joodse godsdienst bij kan brengen. Die jongen is zo leergierig en hij snapt dingen eerder dan kinderen die vier jaar ouder zijn. Hij is echt zijn leeftijd ver vooruit.

's Avonds besprak Mirjam het voorstel van de kleuterjuf met Joseef en zij kwamen tot de conclusie dat het misschien wel heel goed zou zijn voor hun oudste zoon. Zij beschouwden zichzelf dat ze behoorden tot het conservatief Jodendom en geloofden dat God zijn wetten aan Mozes had geopenbaard toen het volk Israëls uit Egypte was gevlucht. Als hun oudste zoon zo leergierig was, dan zou het goed zijn om alvast een rabbijn in te huren voor zijn lessen. Zo gezegd, zo gedaan.

Na de eerstvolgende sabbatdienst bespraken zij het idee met Rabbijn David van hun sjoel en na even nagedacht te hebben, zei hij dat hij eerst een gesprekje met Jeshu wilde hebben, maar dat kon pas over enkele weken plaatsvinden, omdat hij het nogal druk had met een aantal leerlingen die binnenkort bar mitswa waren en dat hij een team van vrijwilligers leidde die aan een groep mensen uit de lagere klasse les gaf omdat zij graag wilden leren lezen en schrijven. Deze gemeenteleden wilden graag vooruitkomen en ze wilden ook zelf de Thora kunnen lezen. Rabbijn David wist uiteraard dat Joseef en Mirjam wel goed onderlegd waren, dat ze veel lazen en zelf ook konden lezen en schrijven. Hierdoor behoorden zij tot de intellectuelen van zijn gemeenschap, want zeker 40% van zijn gelovigen konden dat niet. Ze maakten de afspraak dat zodra rabbijn David weer meer tijd had, dat hij dan bij Joseef en Mirjam thuis zou komen om eens met de kleine Jeshu te praten. Ook vertelde hij gelijk dat als hij hun zoon les ging geven, daar wel een vergoeding tegenover moest staan, omdat hij in die periode geen anderen les kon geven.

Thuis vlotte het goed met de nieuwe aanbouw en het bleek dat veel mensen uit Nazareth en ook de wijde omgeving, bij Joseef kwamen kijken en praten over de uitbreiding van zijn woning. Ook namen ze vaak gelijk een kijkje in zijn timmermanswerkplaats om te zien welke meubels daar allemaal werden gemaakt. Veel bezoekers waren erg enthousiast over wat ze te zien kregen en dit leidde uiteraard weer tot nieuwe opdrachten, zowel voor het maken van

meubels en voor kleine verbouwingen aan hun huis. Voor grotere aanbouw konden belangstellenden bij aannemer Simon terecht waar Joseef ook zaken mee deed. De zaken liepen dus echt goed voor Joseef en zijn bedrijf.

Tot grote verbazing kwam op een dag een oude schoolvriend van Joseef, Benjamin Bartel, bij hen op bezoek. De twee mannen begroeten elkaar aller vriendelijks, ze omhelsden elkaar en informeerden naar elkaars gezondheid en familie. Joseef riep Mirjam erbij en stelde haar voor aan zijn vriend Benjamin. Ze gingen met z'n drieën naar binnen, waar Mirjam voor drinken en lekkernijen zorgde terwijl de twee mannen over hun leven vertelde en jeugdherinneringen ophaalden.

Benjamin was op zijn 20^{ste} met zijn familie, die orthodox gelovig was, naar Jeruzalem verhuisd, waar zijn abba een baan had gekregen als hoofd van de Tempel-Veiligheidsdienst. Benjamin zelf was conservatief en interesse zich erg voor de commercie en daarom was hij naar Nazareth gekomen. Hij was getrouwd en had twee kinderen en hij wilde hier, in Nazareth, een herberg met eetgelegenheid en café opzetten en hoopte dat Joseef en zijn partner, de aannemer, die klus op zich konden nemen. Het leek Benjamin erg leuk om na zoveel jaar weer eens regelmatig met elkaar in contact te zijn. Aangezien de aannemer een dagje vrij had genomen wegens familiefeesten, maakten de mannen de afspraak dat Benjamin over twee dagen weer langs zou komen, dan konden ze met zijn drieën om de tafel gaan zitten om zijn project te bespreken.

Drie dagen later zaten de drie mannen om de tafel in de keuken van Mirjam, die voor koffie en koek had gezorgd. Nadat de aannemer en Benjamin met elkaar kennis hadden gemaakt zette de eerste zijn plannen uiteen. 'Omdat Nazareth snel groeit, er woonden nu al meer dan 4.000 mensen, wil ik hier in de stad een herberg annex café restaurant opzetten. Het wordt niet zo'n grote herberg want dan moet je teveel personeel in dienst nemen, ik denk aan 8 tot 10 kamers. In het restaurantgedeelte kan dan 's morgens het ontbijt worden geserveerd en 's middags en 's avonds de lunch en het diner. Mijn vrouw maakt heerlijke lam en kip specialiteiten. Het restaurant moet groot genoeg zijn voor circa 20 gasten. Ik ben al bij de gemeente geweest en de ambtenaren van gemeentewerken waren erg enthousiast over mijn plan, want er was nu al een tekort aan herbergen en de stad zou zeker nog verder groeien. Ook wilden zij wel helpen met het vinden van investeerders want die had hij wel nodig voor zijn project. Daarna kreeg ik gelijk een gesprek met de gemeentearchitect en die vertelde dat er een prachtig gelegen stuk grond beschikbaar was voor het uitvoeren van mijn project. De kavel is groot genoeg voor de herberg die ik wil bouwen en er is nog ruimte voor een tuin en een onderkomen om enkele kamelen en paard en wagens te stallen. De tuin kan ik dan zo inrichten dat de gasten zomers buiten kunnen eten en dat daar ook het vlees gegrild kan worden'.

Joseef en Simon de aannemer luisterden met grote belangstelling naar de plannen van Benjamin en vroegen of hij al contact had opgenomen met mogelijke investeerders. Dat bleek inderdaad het geval te zijn. Daarna vroeg Simon: wanneer wil je beginnen met de bouw? Binnen kort of pas het volgend jaar na de winter? Ja, Benjamin wil pas na de winter beginnen met de bouw omdat hij nog veel moest regelen voor het zover was. Over twee weken kreeg hij al de eerste opzet voor de gebouwen van een bouwkundig tekenaar, zodat daarna een kostenraming kon worden gemaakt. Nu zei Joseef, jij hebt niet stil gezeten de afgelopen dagen, maar waarom ben je bij mij gekomen? Omdat wij elkaar van vroeger kennen en ik

hoorde van de gemeentearchitect dat jij een goede timmerman bent en dat jij samen werkt met een aannemer. Dat leek mij nu juist een hele goede combinatie voor mijn plannen. Ik heb ook contact gehad met een aannemer in Jeruzalem, maar ik wil graag dat jullie mijn herberg gaan bouwen als we uiteraard tot overeenstemming komen over de prijs.

Joseef en Simon keken elkaar even aan waarbij Joseef nog wel zei dat zij het al erg druk hadden, maar zodra de bouwtekening klaar was moest Benjamin die maar brengen. Zij zouden dan een kostenraming gaan maken. De mannen namen daarna afscheid met een stevige handdruk.

Inderdaad kwam Benjamin twee weken later de bouwtekening brengen en vertelde ook dat hij twee investeerders had gevonden. Als zij nu ook nog tot overeenstemming kwamen met betrekking tot de prijs voor het bouwen, dan konden ze direct na de winter beginnen met de bouw. En Joseef en Simon kregen de opdracht voor de bouw van Benjamins herberg met eetgelegenheid. Hun prijs lag wel 28.000 zilverlingen hoger dan van de aannemer in Jeruzalem, maar zijn oude vriendschap met Joseef en solide faam van Simon, hadden Benjamin doen besluiten om de opdracht aan hen te gunnen. Het ging immers om een project in Nazareth en hij, Benjamin, vond het passend dat de lokale middenstand dit project dan ook kon uitvoeren.

Hoofdstuk 6 De Taveerne

Toen Joseef en Simon de opdracht van Benjamin hadden gekregen en zij verwachtten dat er nog wel meer gebouwd zou worden in de steeds maar verder groeiende stad Nazareth, besloten zij om een forse investering te doen. Hiermee namen zij natuurlijk wel een risico, maar ze wilden zeker voorkomen dat ze het paard achter de wagen zouden spannen. Daarom plaatsten zij een opdracht bij de Romeinen voor een grote kar met een sterk paard ervoor, zodat zij grote hoeveelheden materialen konden vervoeren. Dat zou hen veel tijd besparen. Omdat Simon de meeste ruimte had bij zijn huis gingen ze bij hem, zowel voor de kar als het paard, een onderkomen bouwen.

Nu kwam nog het geldprobleem om de hoek kijken, hoe moesten ze alles financieren? Het ging niet alleen om het paard en de wagen, alhoewel daar een forse prijskaartje aan hing, maar ze moesten ook nog de materialen aanschaffen die nodig waren voor de bouw van de herberg en voor hun andere opdrachten. Zowel Joseef als Simon hadden nog wel enig kapitaal tot hun beschikking, maar dit vroeg om veel meer geld. Toen Joseef dit probleem met Mirjam besprak rade zij hem aan om eens met zijn oom Shmueel te gaan praten. Hun beide ouders hadden al geholpen met de uitbouw voor hun eigen huis, dus daar konden ze niet meer bij aankloppen. Zo gezegd zo gedaan. Joseef besloot om samen met Simon naar zijn oom te gaan om hem het probleem voor te leggen.

Ook Shmueel was erg blij en verrast toen hij de beide mannen zag aankomen. Hij hete hen hartelijk verwelkom en zijn vrouw Roza schonk gelijk thee in en maakte iets te eten voor de mannen klaar. Daarna wilden Shmueel en Roza eerst weten hoe het met Mirjam en de kleine neefjes en nichtjes ging, voordat de mannen het doel van de reis konden vertellen. Joseef vertelde vol trots over de verrichtingen van zijn kroost en zijn oom en tante vond de verhalen over de kinderen prachtig. Daarna zei Shmueel: 'vertel nu maar eens waarom jullie helemaal naar Galilea zijn gekomen'. Joseef vertelde het verhaal van de sterk groeiende dorp Nazareth en de opdrachten die hij en Simon hadden gekregen om huizen te bouwen voor de nieuwkomers. Daar was ook nog eens de opdracht voor de bouw van een herberg met eetgelegenheid bij gekomen en dat zij daarvoor geld nodig hadden. Ze moesten investeren in materialen en die vervoeren naar Nazareth en later naar de bouwplaats. Ook vertelden ze eerlijk dat zij tweeën niet zoveel geld bij elkaar konden krijgen. Daarom waren ze op zoek naar een geldschieder en ze wilden oom Shmueel vragen of hij hun een lening kon verstrekken.

Oom Shmueel vond het prachtig dat zijn neef Joseef zoveel succes had met zijn timmermanszaak en hij was op de hoogte dat de ouders van Joseef en Mirjam al financieel waren bijgesprongen voor de noodzakelijke uitbreiding van hun huis. Shmueel keek even naar zijn vrouw die hem een kort knikje gaf en zei toen dat hij bereid was om de mannen een lening te verstrekken. Hiervoor moesten uiteraard wel zakelijke afspraken worden gemaakt en daarom werd er nog een tijdlang gesproken over de hoogte van het bedrag dat ze wilden lenen en over de aflossing. Oom Shmueel kwam zijn neef heel erg tegemoet door de rente voor de aflossing laag te houden en de afspraak te maken dat er pas over twee jaar met de aflossing zou worden begonnen. Zodoende konden de beide mannen beginnen met het aanschaffen van de benodigde materialen en een paard en wagen konden kopen. Zodra de opdrachtgevers dan begonnen met betalen, konden zij hun lening aan oom Shmueel gaan aflossen. Om de

afpraak te bevestigen dronken de mannen samen een klein glaasje sterke drank. Omdat het ondertussen donker was geworden en de reis naar huis nog zeker vier uur in beslag zou nemen, nodigden Shmueel en Roza ze uit om de nacht bij hen door te brengen. Ze hadden niet voor niets een logeerkamer waar de mannen konden slapen. Tante Roza had ondertussen het avondmaal klaar en nadat ze na het eten nog wat hadden zitten praten ging iedereen naar bed. De volgende morgen stonden ze al op nog voor het licht was en na een heerlijk ontbijt van Joseefs tante Roza, vertrokken ze weer naar huis.

Hoofdstuk 7 Mirjam gaat zaken doen

Nu het investeringsprobleem was opgelost besloten Joseef en Mirjam om maar snel de laatste twee nieuwe kamers af te bouwen. De herfst stond immers voor de deur en het zou fijn zijn als de kamers voor het regenseizoen klaar zouden zijn. Ook moesten de meubels nog gemaakt worden. Mirjam bleek een uitstekende ontwerpster te zijn zodat zij de meubels kon tekenen zoals zij ze graag wilde hebben en tijdens het regenseizoen kon Joseef toch niet buiten aan het werk en had hij tijd om de meubels te maken. Gelukkig hielpen ook de beide ouders weer mee. Terwijl de beide grootmoeders, Anna en Racheel, veel werk in het huishouden op zich namen, hielpen de beide grootvaders, Joachim en Jakob, mee met de bouw van de kamers, terwijl Mirjam tekeningen van de meubels maakte en de materialen bestelde. Het hout voor de meubels moest cederhout zijn van bomen die in Lebanon groeiden. Dat hout werd meestal naar Jeruzalem vervoerd, maar Mirjam stelde voor om zelf het hout in Lebanon in te kopen. Dit zou veel sneller en goedkoper zijn dacht zij. Joseef was hier geen voorstander van. Hij had daar zelf beslist geen tijd voor en hij vond het maar niets dat zijn vrouw met paard en wagen naar Lebanon zou gaan. Ook was het niet gebruikelijk dat vrouwen zaken deden met mannen. Toen zei Joachim dat hij wel met zijn dochter naar Lebanon zou reizen om het hout te kopen. Dan was het probleem toch opgelost? Mirjam zou niet alleen reizen en hij kon als man haar ondersteunen bij het zaken doen en oma Anna zou ondertussen op de kinderen passen. Zo gezegd zo gedaan. Zodra het paard en de grote wagen waren gearriveerd die zij hadden gehuurd, gingen Mirjam en Joachim op reis.

De reis van Mirjam en haar vader duurde iets meer dan een week, maar toen kwamen ze ook thuis met een wagen vol met boomstammen die nog tot planken gezaagd moesten worden. Aangezien Joachim geen goede zaagmachine voor boomstammen had, ging hij met de wagen vol boomstammen naar de houtzagerij vlak bij Sepphoris. Daarna kon Joseef starten met de aanbouw van de twee kamers en het maken van de meubels. Hij was nu heel blij dat hij twee jaar geleden twee timmermansknechten had aangenomen, deze jongens wisten nu voldoende af van het vak, zodat ze goed konden helpen.

Ondertussen had de familie ook een bericht gekregen van de rabbijn die zij hadden gevraagd om Jeshu les te geven. Hij zou over tien dagen in Nazareth zijn en dan wilde hij graag direct met Jeshu praten om te kijken of hij al zover was dat hij les kon krijgen. Vier weken daarna zou de jongen zes jaar worden en rond die tijd werd ook de geboorte van het vierde kind verwacht van Mirjam en Joseef. De ouders hadden besloten om hun kinderen nog niets te vertellen over de komst van een nieuwe baby omdat zij niet wilden dat dit de aandacht van Jeshu te veel zou afleiden van de rabbijn. Zij vonden het belangrijk dat hij zich volkomen zou concentreren op zijn toekomstige lessen.

Toen de zandloper aangaf dat rabbi Benjamin bijna in Nazareth zou aankomen vertelden zij Jeshu dat hij dicht bij huis moest blijven om de rabbi gelijk te kunnen begroeten. Bij zijn aankomst verwelkomden Mirjam en Joseef de rabbi en boden hem uiteraard eerst een drankje



en enige versnaperingen aan na zijn lange reis en daarna lieten zij de rabbi het huis zien. Joseef vertelde vol trots dat twee kamers al over twee weken klaar zouden zijn, zodat de lessen in een daarvoor speciaal ingerichte kamer kon plaatsvinden. Zij zouden dan niet worden afgeleid door de andere kinderen of door klanten van Joseef, of door vrienden en familieleden die regelmatig bij het gezin op bezoek kwamen.

Rabbijn Benjamins vond de uitbouw heel mooi gedaan en hij gaf het echtpaar zijn complimenten over hun prachtig huis. Ook was hij erg blij met een aparte studeerkamer voor zijn lessen. Mirjam en Joseef kleurden van trots over de goedkeuring van de rabbi. Zij waren dan ook erg trots op hun grote woning die straks zes slaapkamers zou hebben, want dat was toch een hele luxe.

Toen was de tijd aangebroken om Jeshu, die buiten met vriendjes aan het spelen was, naar binnen te roepen en hem voor te stellen aan de rabbi. Benjamins bekeek de jongen met een opmerkelijke blik en gaf hem toen een klein cadeautje. Het was een dominospel en de rabbi zei dat hij nu waarschijnlijk nog te jong was voor dit spel, maar na de les van vandaag zou hij het spel uitleggen aan zijn ouders en dan kon hij samen met hen gaan oefenen. Daarna trokken Mirjam en Joseef zich met de andere kinderen terug, zodat de rabbi in alle rust met Jeshu kon praten.

Na bijna twee uur met de jongen te hebben gesproken, riep de rabbi de ouders naar binnen om verslag te kunnen doen van zijn bevindingen. Hij vertelde dat Jeshu zijn verwachtingen ver had overtroffen en dat hij ook al goed met het dominospel overweg kon. Zij hadden samen een paar keer gespeeld en de jongen wist nu al hoe het moest. Daarna vertelde de rabbi dat hij Jeshu graag les wilde geven als de ouders dat nog steeds wilden. Zij moesten dan wel voor vervoer zorgen, want hij kon niet iedere keer zijn buurman vragen om hem te brengen en te halen en ook al lag de stad Sepphoris op loopafstand van Nazareth, door de bergen was het voor hem toch te zwaar. Nu Mirjam en Joseef over een paard en wagen beschikten, was dit geen enkel probleem en toen werd besloten dat de rabbi twee dagen na Jeshu's zesde verjaardag met de lessen zou beginnen en daarna één keer per week de lessen zou voortzetten. Daarna stond de buurman van de rabbi alweer voor de deur en namen ze afscheid van elkaar. Mirjam en Joseef bespraken nog diezelfde avond met hun ouders hoe ze het vervoer van de rabbijn het beste konden regelen en samen maakten zij een plan van aanpak. Ook de abbas zouden helpen met het vervoer, omdat Mirjam de eerste tijd aan huis gebonden zou zijn door de nieuwe baby. Het was nog wel winter als de rabbi met zijn lessen zou beginnen en dat was nu, eind november, al voelbaar. De wind gierde soms om het huis en de regen kwam af en toe met bakken uit de hemel. Ook was de temperatuur behoorlijk gedaald en ze verwachtten binnenkort sneeuw. Gelukkig zaten de twee kamers van de uitbouw al onder het dak en hoefden ze nu alleen nog maar de binnenkant te verven. Joseef hoopte wel dat de lessen van Jeshu niet uitgesteld zouden worden door winterse sneeuwbuien, maar ja, daar was dan niets aan te doen.

Ondertussen was het een drukte van belang in en bij het huis van Joseef en Mirjam. De laatste hand werd gelegd aan de afbouw van de twee kamers en Joseef was druk met het maken van alle nieuwe meubels. Hij was dan ook heel blij met de hulp van de beide ouders. Ook moest hij samen met zijn partner Simon weer eens contact opnemen met Daniel om te horen hoe het er met de bouwplannen voorstond. Het jaar liep bijna teneinde en na de winter moesten Joseef en Simon met het voorgenomen bouwplan van Daniel beginnen. Het was dus erg belangrijk dat zij op tijd een goede bouwplanning konden maken.

Daniel was nog steeds erg enthousiast over de nieuwbouw van zijn herberg in Nazareth en vertelde dat hij ondertussen alle vergunningen had gekregen en dat ook de financiële kant van de zaak rond was. Hij liet hun de pas goedgekeurde blauwdruk-tekeningen van de gemeentelijke architect zien en vertelde wat het hoofd van de dienst bouw- en woningtoezicht hem had verteld. Er zouden in het voorjaar met een sneltreinvaart woningen en winkels worden gebouwd om alle mensen die zich in Nazareth wilden vestigen te huisvesten. Daarbij zei hij nogmaals, dat een herberg met eetgelegenheid een welkome aanvulling voor de stad zou zijn.

Daarna gingen de drie mannen naar de plek waar de herberg gebouwd zou worden en vertelde Daniel waar wat zou komen. ‘Ja’, gaven de beide mannen toe, ‘hun opdrachtgever uit Jeruzalem was beter op de hoogte van de toekomstige ontwikkelingen van hun dorp dan de beide inwoners van Nazareth’. Ook vertelde Daniel hun, dat hij van plan was om in zijn eetgelegenheid een ‘schouder-lam’ hoek in te richten. Daarbij keek hij nadrukkelijk naar zijn vriend Joseef, omdat hij wist dat die een grote liefhebber van lamsvlees was. Ook wilde hij ‘kip aan het spies’ serveren. Hij vertelde daarbij dat zijn Safta in Parijs was geboren en dat zij daar een goed lopende, kleine restaurant had opgezet met lamsschouder als haar specialiteit. Daarvoor kwamen haar klanten van heinde en verre en stonden soms in een lange rij te wachten tot ze aan de beurt waren. Dit had hem op het idee gebracht om ook lamsschouder te serveren en voor de bereiding wilde hij het oude recept van zijn Safta gebruiken. Hij wilde zijn specialiteit dan ook naar haar vernoemen: opoes lamsschouder. Ook had hij goede contacten met diverse Bedoeïenen en die zouden hem nu goed van pas komen, omdat hij via hen aan voldoende lamsvlees kon komen.

Daarna liepen ze naar de plek waar de tuin zou komen met grill en diverse zitplaatsen en wees Daniel de beide mannen op de plaats voor de stallen voor kamelen en paarden en de schuur voor de wagens. Joseef stelde voor om ook in de tuin zijn specialiteiten te gaan verkopen in de zomer, omdat hij dan veel meer plaatsen had voor zijn gasten. Daar was Daniel het mee eens en hij hoopte dat de bouwers zo snel mogelijk konden beginnen met de keuken en de grilltuin, want zoveel te eerder hij kon beginnen met het ontvangen van gasten voor het eten, zoveel te eerder zou hij ook inkomsten ontvangen. De herberg hoefde pas de volgende winter af zijn. Daarna namen de twee mannen afscheid van Daniel met een ‘warme’ handdruk en wensten ze elkaar veel succes toe met de bouw van het project.

Het was nu al december en over 2 hooguit 3 maanden wilden de beide mannen beginnen met de bouw van het geheel. Joseef en Simon spraken daarom af, dat ze al de volgende dag bij elkaar zouden komen om de planning voor de bouw te bespreken. Daarna moesten ze alle materialen inventariseren en inkopen. Ook moesten ze kijken of er bouwvakkers moesten worden ingehuurd. Als Daniel zijn zaak nog voor de zomer wilde laten draaien, dan konden ze dat vast niet met z’n tweeën af. Joseef zei dat hij erg blij was dat Mirjam en zijn

schoonvader zoveel hout hadden meegenomen uit Lebanon, dat was namelijk veel meer geweest dan hijzelf nodig had. Ja, zijn Mirjam kon goed vooruit kijken en het was gebleken dat zij een prima zakenvrouw was.

Het weer zat in deze tijd echt niet mee in Israël, in november was er veel regen gevallen en had het soms zo hard gestormd dat Joseef bang was geweest dat het dak van het huis zou worden geblazen. Nu was de maand december aangebroken waarbij het erg koud was en er viel veel sneeuw. Dit zou nog zeker doorgaan tot aan februari en als het tijdens de sneeuwval ook nog zou gaan stormen, dan was reizen praktisch onmogelijk omdat geen mens zich door zo'n sneeuwstorm heen kon worstelen. Joseef en Mirjam hadden familie en vrienden al geïnformeerd dat ze de 6^e verjaardag van Jeshu niet gingen vieren in december door het slechte weer. Ze zouden iedereen in het voorjaar uitnodigen om zowel Jeshu's verjaardag als de geboorte van de nieuwe baby te vieren.

Door de slechte weersomstandigheden konden Joseef en Simon nu al hun grote en middelgrote contracten niet uitvoeren. Ze moesten hun klussen regelmatig stilleggen omdat ze hun werkzaamheden buiten niet konden uitvoeren. Dit betekende dat ze achter liepen op hun plannen. Ze probeerden in de werkplaats wel al een aantal werkzaamheden voor te bereiden, maar ja, ze konden ook geen al te grote stukken maken want die waren weer niet te vervoeren. Toch moesten de partners direct na de winter beginnen met het project van Daniel omdat ze zich daaraan hadden verbonden. Dit bezorgde de mannen wel kopzorgen. Waarschijnlijk zat er niets anders op dan dat ze meer personeel moesten inhuren en dat hadden ze tijdens de berekening van hun klussen niet meegenomen.

Ondertussen liep de maand december naar zijn einde en was de vroedvrouw gelukkig al gearriveerd. Met die sneeuwstorm wist je maar nooit wanneer je er weer door kon. Jeshu had al regelmatig naar Mirjam gekeken en op een middag vroeg hij haar of er misschien weer een baby zou komen. Mirjam lachte om haar schrandere oudste zoon en bevestigde de komst van de nieuwe telg. Ze kon hem helaas nog niet vertellen of het een broertje of zusje zou worden, dat was nog afwachten. Ondertussen had Joseef zijn oom Shmueel een brief gestuurd met de vraag of hij een verjaardagscadeau voor Jeshu kon kopen en of hij de jongen twee weken na zijn verjaardag kon komen halen, hij wilde namelijk heel graag de sneeuw in de bergen van Tiberias een keer zien. Shmueel kon dan het cadeau aan Jeshu geven zodat hij hem gelijk kon uitproberen. Oom Shmueel was verzot op zijn intelligente jonge neefje en hij liet gelijk weten dat hij erg blij was met het plan en dat hij Jeshu zou komen halen, zodra het weer en de wegen het toelieten.

Mirjam kreeg weeën op 23 december, dit was twee dagen voor de verjaardag van haar oudste zoon en alles werd in gereedheid gebracht voor de geboorte. De twee nieuwe kamers waren klaar en Joseef had besloten dat de bevalling in de kamer, die het dichtst bij hun eigen kamer lag, zou plaats vinden. Mirjam kon dan na de bevalling worden overgebracht naar hun eigen kamer, waarna de immas de bevallingskamer konden inrichten als logeerkamer. De baby zou de eerste weken toch bij de ouders op de kamer blijven. Na enkele uren kwam de nieuwe baby ter wereld en het was een jongen. Joseef vertelde dit trots aan zijn ouders en de andere drie kinderen en hij vertelde dat de baby Josses heette.

Jeshu was heel trots dat de baby Josses heette, want dat leek wel een beetje op zijn naam. Eerst keek hij vol trots in de wieg en daarna rende hij naar buiten om zijn vriendjes het nieuws te vertellen. Omdat de sneeuw bleef aanhouden, werd de verjaardag van Jeshu in

kleine kring gevierd. Naast zijn ouders, broertjes en zusje waren de grootouders, de burens en de naast wonende vriendjes van Jeshu aanwezig. Abba Joseef vertelde zijn zoon dat hij zijn cadeau later zou krijgen. Zodra het kon zou oom Shmueel hem komen halen voor een logeerpartijtje in de bergen van Galilea en daar zou hij ook zijn cadeau krijgen. Een cadeau dat paste bij de sneeuw en dat ze in Nazareth niet hadden. Hierdoor werd Jeshu helemaal opgewonden en vroeg uiteraard wat het cadeau zou zijn. Mirjam lachte om de nieuwsgierigheid van haar zoon en Joseef zei dat hij nog meer een paar dagen geduld moest hebben, maar dat hij met dit cadeau veel plezier in de sneeuw zou beleven. Hier werd de jongen alleen maar nieuwsgieriger en opgewonden van.

Ondanks de weinige bezoekers was het toch een gezellige verjaardagsfeest. Jeshu kreeg die dag wel cadeautjes van zijn grootouders en vriendjes, dus er viel genoeg uit te pakken. Jeshu werd op de schouders gehesen van zijn abba terwijl de aanwezigen een lied voor hem zongen. Er werden spelletjes gedaan en Mirjam had naast de limonade en taart ook gesuikerd fruit kunnen kopen wat een ware traktatie was voor alle feestvierders. Die avond ging Jeshu moe, maar toch blij naar bed. De dag was, ondanks de sneeuw en het weinige bezoek, toch geslaagd en hij kon terugkijken op een mooie verjaardag.

Hoofdstuk 8 Op de slee in Galilea

Ondanks de aanhoudende sneeuw, lukte het oom Shmueel om met paard en wagen in Nazareth te komen. Hij had voor Jeshu een paar mooie grijze laarsjes meegenomen als cadeau, die hij gelijk kon dragen. Zij zouden zijn voetjes wel warm houden in deze barre weersomstandigheden. Nadat Mirjam de mooie speld had bewonderd die oom Shmueel voor haar had meegenomen, moest hij eerst de nieuwe baby bewonderen en zei Jeshu dat hij altijd op zijn broertjes en zusje zou passen. ‘Oh’, zei oom Shmueel met een ernstig gezicht, heb je dan wel tijd om met mij mee te gaan naar Galilea?’ ‘Natuurlijk,’ ze Jeshu, terwijl ik weg ben zal mijn broertje Jakob op de kleintjes passen, maar als ik weer thuis ben is dat mijn taak, waarop alle volwassenen in lachen uitbarsten. Die avond moest Jeshu vroeg naar bed, want de volgende morgen zouden zijn oom en hij vroeg vertrekken. Ze moesten immers nog bijna 40 kilometer rijden met paard en wagen en in die sneeuw zou dat niet gemakkelijk gaan.

Toen ze in Galilea aankwamen was het opgehouden met sneeuwen en brak de zon door de wolken waardoor de wereld er veel mooier uitzag en de sneeuw schitterde in de zonnestralen. Jeshu keek zijn ogen uit naar de besneeuwde bergen en hij vroeg zijn oom of er bij het huis van oom Shmueel ook zoveel sneeuw lag. ‘Ja, natuurlijk’, lachte zijn oom ‘en daar kun je nog volop van genieten, maar we gaan nu eerst naar huis want tante Roza zit vast al met het eten op ons te wachten’.

Toen ze bij oom Shmueels huis aankwamen, kwam tante Roza al naar buiten. Zij begroette haar neefje door hem in haar armen te nemen, te feliciteren en een flinke kus op beide wangen te geven. Jeshu vond dat aan de ene kant wel fijn want hij vond zijn tante erg lief, maar aan de andere kant geneerde hij zich ook een beetje, hij was nu immers al zes jaar en dus geen klein kind meer. Terwijl Shmueel zijn paard en wagen ging stallen, nam Roza Jeshu mee naar binnen. ‘Het eten is klaar hoor’, riep ze naar haar man, ‘kom je gelijk’. ‘Ja’ zei hij, ‘zodra het paard op stal staat en zijn voer en water heeft gehad kom ik naar binnen’.

Roza had de reistas van Jeshu mee naar binnen genomen en liep gelijk met hem naar de logeerkamer in het bovenste gedeelte van het huis. Daar zag hij dat er een bed was opgemaakt en dat er een grote beer op het bed zat. ‘Die beer is voor jou’ zei tante Roza, ‘die mag je ook mee naar huis nemen’. Toen ze zag dat hij een beetje beschaamd keek zei zij ‘Je mag hem thuis ook aan je kleinere zusje of broertje geven hoor. Ik begrijp best wel dat jij daar eigenlijk al te groot voor bent’. Daarna keek Jeshu opgelucht en bedankte hij zijn tante voor het cadeau. Tante legde zijn pyjama op het bed en zijn schone kleding in de kast en toen was het tijd om naar beneden te gaan.

Daarna zette zij het eten op tafel waarop Jeshu aanviel als een hongerige wolf. De beide volwassenen lachten om zijn gulzigheid en begrepen best dat hij na zo’n lange reis trek had. Na het eten deed oom Shmueel nog een spelletje met zijn neef terwijl tante Roza de afwas deed en daarna vond zij het hoogtijd voor haar neefje om naar bed te gaan. Daar had ze ook volkomen gelijk in, want hij lag nog maar net in bed of sliep al. ‘Ach’ zei ze tegen haar man, ‘het was dan ook een hele reis voor zo’n jong kind’.

De volgende morgen toen oom Shmueel zijn dieren had verzorgd en de koeien had gemolken, zei hij tegen Jeshu dat ze nu naar de stad Tiberias zouden gaan om zijn verjaardagscadeau op te halen. Toen ze in de stad aankwamen gingen ze samen naar de werkplaats waar oom Shmueel het cadeau voor Jeshu zou kopen, dat hij van zijn ouders zou krijgen. Shmueel bond

zijn paard en wagen vast waarna hij samen met zijn neefje naar de werkplaats liep. Binnen was het een drukte van belang omdat er al diverse ouders met hun kinderen in de werkplaats waren die allemaal een slee mochten uit zoeken. ‘Wat is dat?’, zei Jeshu, ‘zoiets heb ik nog nooit gezien’. Oom Shmueel legde hem uit dat dat een slee werd genoemd en dat je met een slee heel gemakkelijk door de sneeuw kon gaan. Op straat zou oom Shmueel hem trekken, maar bij oom thuis, kon hij in zijn eentje met de slee van de heuvel afglijden. Dit zorgde uiteraard voor veel opwindning bij Jeshu en samen met zijn oom zochten ze een mooi middelgroot exemplaar uit. Nadat de slee was betaald wilde Jeshu er natuurlijk gelijk opzitten en oom Shmueel vond dat uiteraard goed. Er lag genoeg sneeuw op de weg en Jeshu ging op de slee zitten waarna oom Shmueel hem voorttrok aan het touw dat aan de slee was bevestigd. Even laten kwamen ze in een parkje aan en daar waren veel kinderen aan het spelen in de sneeuw. Jeshu zag dat de kinderen de slee een heuvel optrokken en ze gingen bovenaan op hun buik op de slee liggen en lieten zich zo naar beneden glijden. Sommige ouders vonden dit best eng, want die stonden met hun handen voor hun ogen, bang dat hun kroost iets zou overkomen. Maar het ging steeds goed. ‘Mag ik dat ook’ zei Jeshu. ‘Ja’, zei zijn oom, ‘maar je moet wel voorzichtig doen. Niet te drierst zijn want als jou iets overkomt dan vergeeft jou imma mij dat nooit’. ‘Dat beloof ik’, zei Jeshu en hij liep trots met zijn slee naar boven. Daar aangekomen ging hij plat op zijn buik op de slee liggen, maar helaas gebeurde er niets. De slee bleef gewoon staan. Toen Jeshu wat om zich heen keek en dacht, wat doe ik fout, kwam er een jongen naar hem toe en die vertelde hem dat hij of iets verder naar de rand van de heuvel moest gaan, of dat hij zich met zijn voeten in de sneeuw moest afzetten. Oké, dat kon hij wel. En ja hoor, nadat hij zich afzette met zijn voeten gleed hij zo, op zijn buik op de slee, naar beneden. Hij lachte van plezier toen hij weer stilstond, trok zijn slee mee naar zijn oom en riep: ‘heb je dat gezien oom Shmueel, ik kan dat hé’. ‘Ja, dat klopt’ zei Shmueel, ‘maar moest je nu gelijk op je buik gaan liggen? Had je niet beter eerst kunnen blijven zitten?’ ‘Nee’, lachte Jeshu, ‘de anderen doen het ook zo’.

‘Nu gaan we eerst iets eten’ zei oom Shmueel. ‘Mag ik nog een keer van de heuvel af glijden’ zei Jeshu? ‘Nee’ zei zijn oom, ‘we gaan eerst iets eten en daarna mag je weer van de heuvel af met je slee’. Ze liepen samen het park uit en op de hoek van de volgende straat stond een fallafelkraam waar ze samen plaats namen bij een van de tafels. Jeshu kreeg nu voor het eerst van zijn leven pittot met humus en daarin mocht hij zelf de fallafels stoppen. ‘Goh, wat is dat lekker’ zei de knaap toen hij zijn pittot op had. Oom Shmueel was blij dat hij de jongen op zo iets lekkers had getrakteerd. ‘Je kunt nog een aantal fallafels in je pittot stoppen hoor’ zei oom Shmueel lachend, maar neem ook even iets van je drankje. Jeshu liet zich dat geen tweede keer zeggen en genoot met volle teugen van zijn tweede pittot met fallafel.

Na het eten liepen ze terug naar het park en ging Jeshu gelijk weer met zijn slee de heuvel op. Hij roetsjte weer naar beneden en toen hij weer lachend voor zijn oom stond zei die dat Jeshu het heel goed had gedaan. Op dat moment kwam een kennis van oom Shmueel met zijn zevenjarige kleinzoon Dodo aangelopen en ook hij had een slee bij zich. De beide jongens sloten al snel vriendschap en roetsjten daarna keer op keer van de heuvel af. Oom Shmueels kennis Roy, vertelde dat hij niet kon werken door de sneeuwval waarop Shmueel hem uitnodigde om morgen met zijn kleinzoon bij hem op bezoek te komen. De jongens konden dan heerlijk van de hoger gelegen heuvel achter het huis van Shmueel sleeën en zijn vrouw Roza zorgde dan voor de lunch. Daarna vertrok Shmueel met zijn neefje Jeshu weer naar huis, want hij zag dat

de jongen erg moe was. Hij bleek zelfs zo moe, dat oom Shmueel moeite had om hem wakker te houden tot ze bij zijn huis waren. Daar aangekomen, moest Jeshu zich gelijk wassen en zijn pyjama aantrekken terwijl tante Roza het eten op tafel zette. Nou, dat was geen enkel probleem, Jeshu ging direct naar het eten naar zijn kamer en sliep al bijna voor hij in bed lag. De volgende dag kwam ooms vriend met zijn kleinzoon Dodo bij hen op bezoek en daarna konden de jongens de hele dag sleeën. Zoals te verwachten was hadden ze vol op pret terwijl de beide oudere mannen stonden toe te kijken. Aan het eind van de middag namen de nieuwe vrienden afscheid van elkaar, want de volgende dag zou Jeshu weer naar huis gaan, en zowel Dodo's grootvader als oom Shmueel beloofden de jongens dat ze elkaar in een zomervakantie wel weer zouden zien.

Hoofdstuk 9 Hout uit Lebanon

De winter was nog niet helemaal voorbij en nadat het hele gebied bedekt was met sneeuw, begon toch de lente zich alweer aan te melden in Nazareth. De natuur begon uit te botten en het leek wel of alle bomen, bloemen en grassen met smacht hadden gewacht op de zon en hogere temperaturen. De aarde werd langzaam overdekt met frisse kleuren groen, maar ook met opkomende sneeuwkllokjes, krokussen en blauwe druifjes. Maar dit was nog niet alles, ook de vogels lieten weer van zich horen. Net voordat het licht begon te worden was de lucht gevuld met kwinkelerende vogels. Ja, de lente was nu echt in aantocht en de Joseef besloot om weer eens met Simon te gaan praten over het oppakken van hun nieuwe klus, de bouw van een taverne.

Simon was het direct met zijn compagnon eens en samen gingen ze op bezoek bij Benjamin, de opdrachtgever en eigenaar van de te bouwen taverne. Het leek er op dat iedereen met de komst van de nieuwe lente weer bruisde van de energie en zin had om nieuwe dingen op te pakken. De stadsarchitect had een opslagplaats voor Joseef en Simon gevonden waar zij hun voorraden konden opslaan en de investeerders beloofden om hun de eerste kredieten per direct beschikbaar te stellen.

Nu moesten alle bouwmaterialen worden aangeschaft en daarvoor hadden de mannen een extra paard en wagen nodig, anders zou het te lang duren voor ze al het benodigde hout uit Lebanon konden halen. Simon wist wel een adresje voor het huren van een extra paard en wagen. Een klant van hem kon tijdelijk niet werken wegens ziekte en hij was graag bereid om zijn vervoermiddel aan Simon te verhuren. Zo kreeg hij toch nog een klein beetje inkomen. Joseef vertrok eerst naar Jeruzalem, waar hij afspraken maakte met een ijzerhandelaar die zijn materialen uit Mesopotamië, het huidige Syrië, haalde en daarna bracht hij een bezoek aan een goede vriend die een invoervergunning had voor het cederhout uit Lebanon. Ze hadden nu heel wat meer hout nodig dan voor de uitbouw aan het huis van Joseef en voor deze hoeveelheid moesten ze een invoervergunning hebben.

Later vertelde hij lachend aan Simon hoe zijn vriend Avicdor aan zijn importvergunning was gekomen. Iedereen wist dat de vergunning moest worden afgegeven door de Romeinen en dat zij niet scheutig waren met het verstrekken van vergunningen. Maar de Romeinse Gouverneur was drie jaar geleden met zijn paard en wagen in een sloot terechtgekomen. Zijn wagen was daarbij zo gekanteld dat de Gouverneur hem er met geen mogelijkheid meer uit kon krijgen. Na de zoveelste poging kwam Avicdor toevallig langs met zijn paard en wagen en bood de Gouverneur direct aan om hem te helpen. Die maakte daar uiteraard graag gebruik van en in een ommezien stond het geheel weer recht op de weg. De Gouverneur was zo dankbaar voor de hulp dat hij Avicdor vroeg wat hij voor hem kon doen als dank voor de hulp. Avicdor vertelde toen dat hij houthandelaar was, maar dat het zo moeilijk was om aan een importvergunning te komen en dat hij die toch echt nodig had om zaken te kunnen blijven doen. De Gouverneur zei hem dat dat in orde zou komen en tot grote verbazing van Avicdor kwam twee dagen een Romeinse soldaat bij hem aan de deur die hem, met de hartelijke groeten van de gouverneur, de importvergunning kwam brengen. Toen hij de vergunning goed bekeek bleek het geen vergunning voor een keer te zijn, maar zelfs voor de komende vijf jaar. Hij mocht nu dus zoveel hout uit Lebanon halen als hij nodig had. Dit maakte het voor hem een stuk gemakkelijker om hout te importeren.

Ook had Avicdor een grote wagen, getrokken door twee paarden, waarop in een keer alle benodigde cederhout uit de Lebanon gehaald kon worden. Joseef en zijn vriend spraken af dat ze beiden twee knechten zouden leveren, zodat er niet alleen hout voor Joseef gehaald zou worden maar ook voor Avicdor. De laatste zou zelf ook meegaan, want dan kon hij gelijk op familiebezoek in Lebanon. Zo'n twaalfjaar geleden, toen Avicdor zijn eerste cederhout uit Lebanon importeerde, had hij in een taverna geïnformeerd naar een solide maatschappij om zijn aankopen te doen. De firma die het hout leverde moest betrouwbare zijn die goed hout leverde tegen niet al te hoge prijzen. Hij was terecht gekomen bij een familiebedrijf die door abba en zoon werd gerund en bij zijn tweede bestelling hadden zij hem uitgenodigd om bij hun thuis iets te komen eten. Daar had hij de hele familie leren kennen en ook hun enige dochter. De vonk was gelijk overgesprongen tussen de jonge mensen en binnen een jaar waren zij verloofd en getrouwd. Zijn bruid had eerst nog wel moeite gehad om met Avicdor te trouwen, want dat zou betekenen dat ze moest verhuizen naar Jeruzalem en dan kon zij haar ouders niet meer helpen. Maar gelukkig waren haar beide oudste broers in het zelfde jaar getrouwd en hun vrouwen zouden nu de ouders verzorgen als zij zich niet meer alleen konden redden. Avicdor en zijn vrouw kregen twee zoons. De oudste was nu tien jaar en de jongste was acht jaar.

Toen Joseef weer in Nazareth was, ging hij samen met Simon op zoek naar geschikte werkkrachten. Ze hadden mannen nodig die het hout samen met Avicdor uit Lebanon konden halen, maar ze hadden ook behoefte aan timmerlui. Ze konden deze klus immers niet alleen af. Dat lukte en op de afgesproken datum vertrokken Avicdor en Joseef, samen met twee knechten, met de grote paard en wagen van Avicdor en de kleine van de kennis van Simon, naar Sidon in Lebanon. Ze moesten ongeveer 268 kilometer afleggen met paard en wagen en waren dus bijna twee weken onderweg. Mirjam en ook Avicdors vrouw, hadden voldoende proviand meegegeven voor onderweg zodat de mannen zo veel mogelijk konden doorrijden omdat ze veelal hun eigen potje konden koken en 's nachts zouden ze onderweg in kleine tavernes slapen.

Bij aankomst in Sidon bezochten de mannen eerst de schoonfamilie van Avicdor en ze konden daar gelijk aanschuiven bij de maaltijd. Ook werden er snel enkele slaapplekken ingericht, zodat de mannen 's morgens in alle vroegte konden beginnen met het laden van het benodigde hout. Avicdor had zijn schoonvader al geschreven hoeveel hout ze nodig hadden en daarom lag de bestelling al klaar.

De twee karren werden de dag erna met man en macht gevuld en er zat zelfs een flinke kop hout op de karren. Alles werd vastgesnoerd met touwen, zodat het hout er op de terugreis niet af kon vallen. Aan het eind van de middag gingen ze weer naar het huis van de schoonfamilie voor een stevige maaltijd en een goede nachtrust. Op de terugreis konden ze niet meer in tavernes overnachten, omdat het hout bewaakt moest worden. Avicdors schoonmoeder en schoonzussen waren de hele dag bezig geweest met het bereiden van eten, zodat de vier mannen op hun terugreis ook weer zo snel mogelijk konden door rijden. Leah, Avicdors schoonmoeder, gaf hem ten afscheid nog twee cadeautjes mee voor haar kleinzoons en zij beloofde dat zij en haar man deze zomer op bezoek zouden komen in Jeruzalem.

Avicdors en Joseef spraken af dat ze de volgende morgen, nog voor het goed licht was, wilden vertrekken. Omdat het meeste hout voor Joseef en Simon was zouden ze eerst naar Nazareth rijden en hun hout daar afladen. Avicdors kon zich daarna wel met één knecht

redden om in Jeruzalem te komen en hij had dan ook gelijk zijn kar en paarden weer thuis. Na een vroeg ontbijt vertrokken de mannen en toen ze na zes dagen eindelijk in Nazareth aankwamen was het al bijna donker. De wagen met het hout werd achtergelaten bij de opslagplaats van Joseef en Simon, waarna de mannen met de twee paarden naar het huis van Joseef reden. Joseef was blij dat hij eindelijk zijn vrouw Mirjam en de kinderen weer kon begroeten. Hij was nog nooit eerder twee weken van huis geweest en wilde graag weten of alles goed was gegaan. Mirjam ontving haar man met open armen en ook de kinderen waren dolblij hun abba weer te zien. Zij vroegen hem als het ware het hemd van het lijf, waarop Mirjam lachend zei: ‘later zal abba jullie al zijn avonturen vertellen, maar nu moet hij eerst eten en slapen. Voor jullie is het ondertussen ook al lang bedtijd, dus hup naar jullie kamers’. Mirjam maakte snel iets te eten voor de mannen en ondertussen werd overlegd over slaapplekken. Avicdor kon wel in het gastenverblijf slapen, maar voor de twee knechten was eigenlijk geen ruimte in huis, daarom werd besloten om in de schuur twee slaapplekken voor hen te maken. Zo gezegd, zo gedaan en na de warme maaltijd wilden de mannen ook graag hun slaapplek opzoeken, want de lange reis had hen erg vermoeid. De volgende morgen had Mirjam al vroeg het ontbijt klaar en zij had iemand naar Simon gestuurd met de mededeling dat het hout was aangekomen en of er nog mannen beschikbaar waren om te helpen met afladen. Als dit niet te lang zou duren konden Avicdor en zijn knecht nog diezelfde avond in Jeruzalem zijn en daar ging wel hun voorkeur naar uit. Voordat de mannen weer vertrokken om het hout af te laden liet Mirjam Avicdor nog beloven om snel eens met zijn vrouw langs te komen, want na zo’n lange winter wilde zij graag weer eens bijpraten.

Hoofdstuk 10 Pesach

Terwijl Joseef en Mirjam zich weer met hun dagelijkse werk bezig hielden werd aan de kinderen op school verteld dat het nu bijna Pesach was en het hoofd van de Jeshiewe, de Joodse jongensschool, vertelde de kinderen dat ze nu twee weken Pesach vakantie hadden. Hij hoopte dat ze veel plezier zouden hebben in de vakantie, maar gaf de leerlingen mee dat ze ook tijdens hun vakantie moesten blijven lezen, zodat ze na die tijd niet opnieuw hoefden te beginnen. Daarna was het tijd voor de drie maandelijksse rapporten die door de leerkrachten werden uitgereikt. Jeshu was helemaal in de wolken toen hij zijn rapport bekeek. Hij had hele goede cijfers en nog een extra vermelding van uitmuntendheid voor gedrag en vlijt. De leerkrachten wensten de kinderen een fijne Pesach toe, waarna ze lachend en joelend, achter elkaar naar buiten stoven.

Toen Jeshu thuis kwam met zijn rapport liet hij die vol trots aan imma Mirjam zien die hem prees om zijn goede resultaten. Ook zijn abba glunderde die avond van blijdschap toen hij thuis kwam om te eten en het rapport van zijn oudste zoon zag. Jakob stond er een beetje bedremmeld bij waarop Mirjam snel zei dat hij volgens jaar ook een rapport zou hebben want hij ging immers na de zomer ook naar de Jeshiewe.

Als voorbereiding op de laatste Pesachavond had Mirjam het druk met het schoonmaken van het huis en het klaarmaken van het eten. De ouders van Joseef en Mirjam waren al die ochtend gekomen, zodat de immas Mirjam konden helpen met de laatste voorbereidingen voor Pesach. De beide abbas stuurde ze naar het huis van Simon omdat Joseef een afspraak met hem had over de bouw van de Taverne.

Toen ze daar aankwamen waren de mannen niet aanwezig, maar Simons vrouw zei dat ze naar op dat moment een gesprek hadden met de stadsarchitect om over de bouw van de Taverne te praten. Zij rade de twee oudere mannen aan om in de uitspanning ‘Het witte paard’ een kop koffie te gaan drinken, want haar man wilde daar na hun gesprek met de stadsarchitect ook naar toe. Ondertussen bespraken Joseef en Simon met de stadsarchitect of er nog veranderingen waren bij het stadsbestuur die van invloed zouden zijn op hun bouwproject. ‘Nee’ zei hij, ‘volgens ons is de plek voor de Taverne nog steeds goed en wat ons betreft kunnen jullie beginnen’.

Simon vroeg echter aan de architect wat ze het beste met het water konden doen. Een Taverne had nu eenmaal veel water nodig voor hun gasten, om de paarden te laten drinken, maar ook voor het bereiden van de maaltijden en het schoonmaken van het geheel. De architect raadde hen aan om eens met de kaplan (aannemer) te gaan praten die al meerde Tavernes had gebouwd en met een mehandes, want een waterbouwkundige kon helpen om het probleem, om meer water naar de taverne te krijgen, op te lossen. ‘Het mooiste zou zijn als jullie met de mehandes van Caesarea, de heer Levie, konden praten’, zei de stadsarchitect, want daar hebben ze een geweldige watervoorzieningssysteem gebouwd’, maar ja Caesarea ligt aan de kust en dat is zeker twee dagen rijden’. Hij zei gelijk tegen Joseef en Simon, dat hij wel graag met hen mee wou, als ze op bezoek gingen bij de heer Levie. Als stadsarchitect wilde hij graag weten hoe de mehandes de watervoorziening had geregeld voor Caesarea, want dat was ook heel belangrijk voor Nazareth, vooral nu het dorp steeds groter werd. Alleen nog gebruik maken van de bronnen en de kleine stroompjes rondom het dorp, was in de toekomst niet meer voldoende.

Joseef en Simon vonden dat wel een goed plan en ze besloten ter plaatse dat ze dan maar het beste direct naar Pesach konden gaan omdat ze toch ook binnenkort met het bouwrijp van de grond moesten beginnen. De stadsarchitect zei dat hem dat een goed plan leek en hij had het adres van de heer Levie en zou hem gelijk gaan schrijven met de vraag of ze over een week bij hem terecht konden. Simon zei dat hij dan de kaplan zou schrijven om een afspraak te maken, want ze hadden nu geen tijd meer te verliezen.

Toen Joseef en Simon bij de Taverne aankwamen troffen ze daar Joseefs abba en schoonvader aan en ze begonnen gelijk geanimeerd te praten over hun project en de plannen die ze vanmorgen hadden besproken. Joseefs abba vroeg hoelang ze dan weg zouden zijn en toen ze te horen kregen dat Caesarea bijna twee dagen rijden was en ze ook nog tijd nodig hadden om daar rond te kijken zei Mirjams abba ‘reken er dan maar op dat jullie minstens een week weg zullen zijn’. Daarom stelden de beide abbas voor dat ze dit straks bij Joseef thuis zouden bespreken omdat de immas daar ook al waren. Voor Simon was een week afwezigheid niet zo’n groot bezwaar. Hij moest regelen dat alle werkzaamheden gewoon door konden gaan, maar daar had hij een goede voorman voor. Hij had geen kinderen en zijn vrouw redde zich wel een week.

Toen Joseef en de beide abbas rond het middaguur weer bij Mirjam kwamen konden ze gelijk aan de lunch beginnen. Mirjam vroeg wel hoe het gesprek was gelopen met de architect. Joseef vertelde dat hij dat graag direct na het eten met haar wilde bespreken en ook hoe ze het vervolg gingen aanpakken. ‘Maar ik ben nog niet klaar voor de laatste Pesachavond’ zei zij, waarop de immas zeiden dat zij wel verder gingen met de voorbereidingen en dat alles wel voor elkaar zou komen. Zo gezegd zo gedaan en na de maaltijd vertelde Joseef haar dat hij minstens een week weg zou zijn, maar dat de ouders dan bij Mirjam en de kinderen zouden logeren. Ze hadden nog een week om alles door te spreken, want de lopende opdrachten moesten ook door gaan.

Toen het hele gezin rond de Pesach tafel zat zaten de twee oudste zoons te glunderen van oor tot oor want ze zaten alle twee naast hun abba en ze mochten een gedeelte uit de Tenach hardop voorlezen. Jeshu las het gedeelte van de speciale verbintenis van God met Mozes en Jakob het gedeelte over het dagelijks voedsel, het Manna, dat dagelijks voor het hele volk van ‘boven af’ voor hen werd uitgestrooid. Grootvader Jacob vroeg daarna het woord en herinnerde hen er aan dat G’d tijdens de veertig jaar durende tocht door de barre woestijn meerdere wonderen voor het Joodse volk had verricht, als de ‘wolk’ die hen dagelijks begeleidde en de constant aanwezige waterstroom die Mozes kon aanboren door met zijn staf op de rots te slaan, waarop het water tevoorschijn kwam. Ook hielp hij hun bij het overwinnen van de agressieve bevolkingsgroepen die hen onderweg belaagden en die zij door G’d’s hulp steeds versloegen.

Na het voorlezen zei abba Joseef dat er aan deze laatste Pesachmaaltijd extra zorg was besteed en dat safta Racheel een speciale bouillon met kleine gehaktballetjes had meegenomen. Dat stond als eerste op het menu en zodra ze dat hadden gegeten, zouden de kleintjes naar bed worden gebracht, want ze vielen nu al bijna in slaap. De soep met balletjes was heerlijk en terwijl de twee grootste jongens safta Racheel hielpen met het afruimen van de tafel, brachten Mirjam en safta Anna de kleinste kinderen naar bed. Nadat iedereen weer aan tafel zat, kwam Mirjam binnen met een grote schaal waarop een gerookte zalm lag omringd met toefjes groente. De buurvrouw had de zalm voor hen gekocht in Haifa toen zij daar onlangs op

bezoek was bij haar zus. Na dit heerlijk voorgerecht, stelde abba Joseef aan iedereen die aan tafel zat de vraag: ‘waar zouden wij allen nu zijn geweest als het Joodse volk er toen niet in was geslaagd om door de Rode zee te lopen en door de soldaten van de Farao waren ingehaald?’ Niemand gaf op deze vraag direct een antwoord en de ouderen keken vol verwachting naar de twee jongens, Jeshu en Jozef, alsof zij met het goede antwoord zouden komen. En dat klopte inderdaad. Jeshu zei al snel: ‘Dat weten jullie toch wel, de zee sloot zich achter de soldaten en die zijn allemaal verdronken. Als wij door hen waren ingehaald, waren wij ook verdronken.’ Voor zijn antwoord werd hij met applaus van de volwassenen bedankt. Joseef vertelde hierna dat hij via zijn vriend Benjamin een mooie lamsbout had kunnen kopen bij de Bedoeïen en die was gebraden door Mirjam en zij bracht die op dat moment binnen. Daarbij aten ze gebakken krieltjes en groente uit de tuin. De lamsbout viel er bij iedereen goed in. Als toetje werd een heerlijke frambozenvla opgediend die Mirjam had gemaakt van de frambozen die ze vorige zomer had ingemaakt. Na het eten werd Mirjam overladen met complimentjes voor haar uitstekende kookkunst en grootvader Jakob zei dat hij nog nooit zulk lekkere lamsvlees had gegeten. Tot slot werd de Pesachweek afgesloten met een dankgebed dat door Joseef werd uitgesproken.

Aangezien de Jeshieve vakantie nog een week duurde en ook de oudste kinderen dus nog thuis waren, kwamen de beide ouders bijna elke dag langs om van hun kleinkinderen te genieten, maar ook om te helpen met de voorbereidingen van de reis van Joseef naar Caesarea. Ze moesten natuurlijk precies weten wat er allemaal moest gebeuren tijdens de afwezigheid van Joseef en de immas hielpen weer met het inpakken van de kleding en het maken van de maaltijden die de mannen onderweg konden eten. Jeshua en Jakob kregen van hun abba te horen dat ze niet lastig mochten zijn en dat zij hun imma en grootouders goed moesten helpen na schooltijd met alle werkzaamheden in de werkplaats. Zij moesten hun abba vertegenwoordigen en jongens die tijdens zijn afwezigheid ook nog kattenkwaad uithaalden kon imma Maria er echt niet bij hebben.



Ruïne van het paleis van koning Herodes. Foto D. Mulder-Boers.

Toen alle voorbereidingen voor de reis waren genomen stond Simon, met zijn grote wagen en twee paarden ervoor, samen met de stadsarchitect, al vroeg voor de deur van Jozef. Op deze grote wagen was ook plek voor alle drie om te slapen, zodat de reis niet te duur zou worden en proviand voor een paar dagen was door de huisvrouwen van de mannen meegegeven. Tijdens de reis vertelde de stadsarchitect, dat koning Herodes had besloten om het kustdorpje Strato's toren om te dopen tot Caesarea ter ere van keizer Caesar Augustus en om het dorp flink uit te breiden. Het was nu een grote havenstad waar wel 300 schepen konden aanleggen en de Romeinen maakten veel gebruik van de haven en de stad. Zij waren ook hele goede bouwmeesters en volgens zeggen vertelde de architect dat het een hele mooie stad was geworden. Herodes had voor zichzelf ook een zomerpaleis gebouwd in de stad want in zijn nieuwe moderne stad moest hij ook zelf kunnen wonen in alle luxe die maar wenselijk was. Toen de drie mannen in de middag van de tweede reisdag dichterbij de kust kwamen zagen ze al snel een hele hoge muur met bogen die richting de kust liep. 'Wat is dat dan', zei Jozef, 'bouwen ze een muur om de zee?' 'Nee', zei de architect, 'ik denk dat dit het water aanvoer systeem is, ik heb daar over gehoord'. Jozef en Simon keken hun ogen uit, want zo iets

hadden ze nog nooit gezien, een muur om water aan te voeren? Ze hadden allemaal heel veel vragen, maar moesten toch wachten op de antwoorden totdat ze in de stad aankwamen.

Eindelijk bereikten ze een poort die in de stadsmuur zat, waar ze door konden rijden.

Stadsmuren en poorten kenden ze wel want dat hadden meer steden, zoals Jeruzalem en de stad Sepphoris, maar deze was wel heel groot. Bij de poort werden ze aangehouden door twee grote Romeinse militairen die vroegen wat ze in de stad kwamen doen. 'Wij willen graag met de mehandes spreken', zei de architect, 'omdat wij in Nazareth ook behoefte hebben aan een goede watervoorziening en het bouwen daarvan willen we graag van hem leren'. Daarna keken de soldaten wat ze allemaal in hun wagen hadden en omdat het niet meer was dan hun kleding, dekens en wat voedsel, mochten ze doorrijden. 'waar kunnen we de mehandes vinden?' vroeg Joseef. 'Het gebouw waar hij vaak zit, is vrij gemakkelijk te herkennen', zei de soldaat, 'volg het aquaduct en dan zie je vanzelf een groot gebouw dat het Bassin heet. Daar heeft hij zijn werkplek'.

Toen de mannen door de stadspoort reden, keken ze hun ogen uit, wat een huizen en gebouwen stonden hier, allemaal van steen en wat een mensen. Het was namelijk een drukte van belang in de straten van Caesarea. Sommige mensen waren daar met paard en wagen, anderen te paard en weer anderen liepen door de straten. Toen ze eindelijk bij het gebouw aankwamen waar met grote letters 'Bassin' op stond, vroegen zij of zij de mehandes de heer Levie konden spreken. Zij legden uit dat zij uit Nazareth kwamen en graag van hem wilden horen hoe zij ook daar voor voldoende water konden zorgen. De ambtenaar gingen naar binnen en kwam even later weer naar buiten en zei: 'Meneer Levie heeft het nu erg druk, maar hij kan overmorgen een uurtje vrij maken voor jullie', zei hij. 'Hij raad jullie aan om nu onderdak te zoeken voor een paar nachten en kom dan morgen hier om 9.00 uur terug dan zorgt hij dat er iemand aanwezig is die jullie de stad kan laten zien.' Hierna zochten zij een Taverne voor de nacht, stalden de paarden en gingen iets eten. Daarna gingen ze al vroeg slapen, want ze hadden al twee lange reisdagen achter de rug.

De volgende morgen liepen de drie mannen naar het Basin en Simon zei: 'ruiken jullie de lucht hier, het ruikt hier heel anders dan bij ons in Nazareth. Zou dat komen omdat deze stad groter is?' 'Nee', zei de architect, 'wat je ruikt is de zilte lucht van de zee. De zee ligt vlak achter deze stadswallen en die ruikt je'. Bij het Basin stond al een man op hen te wachten. Hij stelde zich voor als Jacob de stadsgids en na wat heen en weer gepraat gingen ze de stad verkennen. Jacob vertelde dat Herodes de Grote al circa dertig jaar bezig was om van het kleine dorpje Strato's toren een mooie grote stad te maken en op dit moment is het al de tweede stad van het land. De haven was nu een belangrijke tussenstation op de vaarroute van Alexandrië naar Rome. Samen met Romeinse architecten en bouwondernemers had Herodes de stad gebouwd naar Romeins voorbeeld. Kijk dit is het hart van de stad, het marktplein ofwel de Agora. Hier zie je de tempel van Jupiter en daar van Juno. Straks komen we nog langs de tempel van Mars en Venus en bij de haven is de tempel voor Neptunus gebouwd. Maar Herodes heeft ook een Romeins theater gebouwd en een circus. Zoals jullie waarschijnlijk wel weten zijn de Romeinen gek op wagenrennen. Doordat al die bouwwerken hier kwamen waren er veel arbeiders nodig en die hadden weer huizen nodig om in te wonen. Dat betekende een flinke uitbreiding voor de stad en dat trok uiteraard weer kooplui en andere



Het aquaduct bij Caesarea. Foto D. Mulder-Boers.

ondernemers aan. Er kwamen verschillende winkels en uiteraard ook drinkgelegenheden. ‘In welke Taverne hebben jullie onderdak gevonden?’ vroeg Jacob. ‘In het flonkerend paard’ vertelde Joseef. ‘Oké’ zei Jacob, ‘dat is een van de middelgrote Tavernes, maar er zijn ook nog twee hele grote waar wel veertig mensen kunnen slapen en een aantal kleinere Tavernes. Omdat de stad steeds groter werd, was er ook meer water nodig en daarom heeft Herodes een Romeins

aquaduct aan laten leggen, die water vanuit het Karmelgebergte naar de stad brengt want de bestaande watervoorziening kon bij lange na niet aan de vraag voldoen. ‘Maar hoe doen jullie dat dan’, zeiden Joseef, Simon en de architect bijna in koor. ‘Jullie hebben morgen toch een afspraak met de heer Levie en dan kun je dat soort vragen beter aan hem stellen’ zei de gids. Nadat de mannen hadden genoten van een late lunch in een van de eetgelegenheden, liepen ze richting de haven. ‘Kijk’, zei Jacob, dat is het paleis van Herodes. Hij vond het in de zomer te warm in Jeruzalem en daarom heeft hij een paleis aan de kust gebouwd. Iedere zomer kwam de koning hier met zijn hele gevolg en dan was het nog drukker in de stad dan normaal. ‘Kwam?’ zie Joseef, ‘komt hij hier nu dan niet meer?’ ‘Nee’, zei Jacob, ‘de Romeinen hebben twee jaar geleden Judea uitgeroepen tot provincie van Rome en een Procurator benoemd om het gebied te besturen en die houdt nu zijn kantoor in het zomer paleis van Herodes. Ook is het hoofdkwartier van het Romeinse leger van Judea er nu in gevestigd’.

Daarna liepen de mannen onder een machtige grote poort door naar de haven. ‘Wat een dikke stadsmuur is dit’ zei Simon. ‘Ja’, zei Jacob, ‘deze muur is gebouwd naar het voorbeeld van de stadsmuur in Rome om de stad te beschermen tegen aanvallen vanuit zee. Nadat ze de vele schepen hadden bewonderd die in de haven lagen, vertelde Jacob hen, dat hij nu naar huis ging en raadde de anderen aan om in een van de haventavernes iets te eten, omdat je daar heerlijke verse visgerechten voor geschoteld kreeg. Daarna konden ze nog de zonsondergang bewonderen, want die was prachtig aan zee. Zo gezegd zo gedaan en de mannen prezen Jacob nadien, want hij had geen woord teveel gezegd.

De volgende dag stonden de drie mannen om klokslag 9.00 uur opnieuw bij het Basin en het duurde niet lang of de mehandes voegde zich bij hen. Na zich aan elkaar te hebben voorgesteld vroeg de heer Levie ‘en, wat vinden jullie van onze stad Caesarea?’ ‘De stad is prachtig’ zei de architect, ‘wij zijn alle drie heel erg onder de indruk van al die grote gebouwen’. ‘Dat klopt’ zei Simon, ‘maar wie heeft dit allemaal gebouwd? Dit kennen wij niet in Nazareth. Alleen in Jeruzalem hebben we een stadsmuur met een hele grote toegangspoort en uiteraard de tempel en de ruïnes van het paleis van koning Salomon, maar zo’n groot theater en het circus, dat alles is heel indrukwekkend’. Joseef zei niets en stond er eigenlijk een beetje stilletjes bij. ‘Wat vind jij van onze stad?’ vroeg de heer Levie toen aan Joseef.

‘Nou’ zei hij ‘ik vind het ook heel indrukwekkend en begrijp niet goed hoe dit allemaal gebouwd is, maar ik heb wel wat moeite met al die tempels voor de verschillende Goden. Wij hebben ook een grote tempel in Jeruzalem, en ik weet dat de Romeinen meerdere Goden aanbidden, maar zoveel?’ ‘Ja, zei Levie, ‘dat is het grote verschil tussen de Romeinen en de Joden, ‘zei roepen voor elke vraag of probleem een andere God aan, terwijl wij ons voor al onze vragen richten tot de ene waarachtige Jahwe. Maar hier gaat dat heel goed samen. De Romeinen verplichten ons Joden niet om naar hun tempels te gaan en wij laten de Romeinen al hun Goden aanbidden. Zolang we ons maar niet met elkaars Godsdienst bemoeien is er niets aan de hand. Wat al die bouwwerken betreft, daar zijn de Romeinen heel goed in en wij hebben hier veel van hen geleerd.’

‘Maar hoe zit het nu met dat water’ zei Joseef, ‘ik begrijp niet dat je daar zo’n hoge muur voor moet bouwen’. ‘Kom maar mee’, zei Levie, ‘dan leg ik jullie alles uit.’ Een stad heeft veel behoefte aan water en daarom wordt ze ook vaak in de buurt van een meer, rivier of bron gebouwd, maar als de stad groeit, dan is er steeds meer water nodig en levert het dicht bij zijnde meertje niet meer voldoende op. Daarom bouwden de Romeinen aquaducten zodat ze het water over een grote afstand konden vervoeren. Het aquaduct dat jullie hier boven de grond zien, is maar een klein gedeelte van het geheel. Het meeste water wordt via aquaducten die onder de grond zijn gebouwd vervoerd. De ondergrondse aquaducten beschermen het water ook tegen vuiligheid en er kunnen geen dode dieren in komen die het water met ziektes besmetten. Op verschillende plaatsen onder de grond zijn ook bassins gebouwd waarin het water wordt verzameld, zodat er altijd iets op voorraad is. Vanaf de bassins wordt het water dan naar de fontein, badhuizen en sommige gebouwen geleid en natuurlijk naar de waterputten in de stad waar de mensen hun drinkwater kunnen halen. De bovengrondse aquaducten worden gebouwd in gebieden waar moeilijk een leiding onder de grond aangelegd kan worden en waar veel hoogteverschil is. ‘Oké’ zei Joseef, ‘dat begrijp ik, maar hebben jullie ook tekeningen over hoe je zo’n aquaduct aanlegt? Het water moet soms naar boven worden geleid en soms weer naar beneden. Daar moet toch een bepaalde formule voor zijn?’ ‘Ik kan wel merken dat u timmerman bent’, zei Levie, ‘die werken ook vaak met tekeningen en maten voordat ze aan hun meubels beginnen. En, ja, er zijn formules die er voor zorgen dat het water op de juiste manier naar de kant stroomt waar het heen moet. Maar vergeet niet, dat het geen goedkope manier is om zo’n watersysteem aan te leggen. Wil de stad Nazareth ook aquaducten aan gaan leggen?’ ‘Nou’ zei de stadsarchitect, ‘daar hebben we wel veel belangstelling voor, want ook in ons dorp komen steeds meer mensen wonen en daarom is er steeds meer water nodig. Als u aan kunt geven hoe we zo’n systeem moeten bouwen en wat de kosten zijn, dan kunnen we dat met ons bestuur bespreken’. Maar Nazareth en het meer van Galilea liggen toch niet zo ver uit elkaar’ zei Levi. ‘ik denk dat jullie je watervoorziening daar moeten weghalen, maar ik weet zeker dat Caesarea jullie graag zal helpen. Ik geef jullie alvast enkele voorbeelden mee voordat jullie vertrekken, zodat jullie die kunnen uitwerken en bespreken. Als er voldoende geld beschikbaar is, wil ik jullie graag adviseren’. Daarna namen de drie mannen afscheid van de heer Levie en liepen ze, al pratend, terug naar hun taverne. Het zou toch wat zijn als ook Nazareth zo’n watersysteem zou krijgen, maar ze kwamen ook tot de conclusie dat voor de bouw van de taverne waar Simon en Joseef aan gingen beginnen ze nog geen aquaduct in Nazareth zullen hebben. Dus daarvoor moesten ze een andere mogelijk zoeken.

Toen Joseef weer thuis was, vroegen zijn Mirjam en de beide oudste jongens hem de oren van het hoofd en nadat Joseef alles had verteld over de prachtige stad Caesarea voeg Jeshu aan zijn abba of hij de volgende keer ook mee mocht naar deze stad aan de kust. Het leek hem geweldig om zo'n prachtige stad te gaan bekijken. 'Als ik er weer heen moet en jullie hebben vakantie van school, dan mogen jullie alle twee mee' zei Joseef tegen zijn twee oudste zoons.

Hoofdstuk 12 De bouw kan beginnen

Nadat Joseef en Simon terug waren in Nazareth hadden ze een gesprek met de kaplan, Yoram Salusi, uit Haifa. Zij hadden hem voor hun reis naar Caesarea geschreven en hij had hen terug geschreven dat hij vandaag in Nazareth zou aankomen en dan bereid was om tijd vrij te maken voor de twee mannen. Ze hadden afgesproken om de man te ontmoeten bij de bekendste fallafelkraam van Nazareth, omdat Salusi net voor het middageten zou aankomen. Hij moest toch ook eten en dan konden ze gelijk hun vragen aan hem stellen. Bij de kraam aangekomen stelden de drie mannen zich aan elkaar voor en Joseef had gelijk een goed gevoel bij deze man. Hij had een open en vriendelijk gezicht en straalde vertrouwen uit. Nadat ze hun eten hadden besteld en Joseef en Simon stonden erop dat zij de maaltijd van Salusi zouden betalen, gingen ze aan een tafel zitten. Onder het eten spraken de mannen over van alles en nog wat en vooral op de vragen van Joseef en Simon over de tavernes van Salusi, ging hij uitgebreid in. Toen het eten op was, legde Simon de blauwdrukken op de tafel van de taverne die zij in Nazareth wilden bouwen en vertelden hij wat de bedoeling was om de taverne te bouwen en dat er ook voldoende plaats moest zijn om onderdak te bieden voor de paarden en de wagens van de gasten. Salusi stelde veel vragen aan de Simon en Joseef en tot slot knikte hij vol bewondering naar de beide mannen. ‘Dit ziet er goed uit’, zei hij ‘en het lijkt mij dat jullie alles goed doordacht hebben. Nu ik de tekeningen heb gezien denk ik ook dat jullie kundig genoeg zijn om dit te bouwen en is mijn vraag, waar hebben jullie mij voor nodig’. ‘Nu’, zei Simon, ‘wij hebben geen daadwerkelijke ervaring met de bouw van zo’n grote taverne en kunnen niet goed inschatten welke problemen wij tijdens de bouw zullen tegenkomen en omdat u wel ervaring hebt met zulke grote projecten, hoopten we af en toe gebruik te mogen maken van uw kennis.’ ‘Oké’, zei Salusi, ‘dat begrijp ik en nu we in de toekomst meer gaan samen werken stel ik ten eerste voor dat jullie mij maar gewoon Yoram noemen, dat praat gemakkelijker. Ten tweede woon ik in Haifa en dat is iets meer dan een dagreis van Nazareth en daarom lijkt het mij handig dat jullie mij schriftelijk, als het kan met tekeningen, op de hoogte houden van de bouwvoororderingen. Jullie kunnen dan ook vragen stellen als je tegen een probleem aanloopt. Ten derde kan ik dan af en toe een keer naar Nazareth reizen om de voororderingen en de problemen zelf te zien, maar jullie moeten wel voor mijn adviezen betalen, want ik heb ook genoeg te doen in Haifa en omgeving’. Simon en Joseef gingen gelijk akkoord met de voorwaarden van Yoram en daarna liepen ze met z’n drieën naar de plek waar de taverne gebouwd zou worden. Yoram bekeek de plek uitgebreid en stelde ook hier weer veel vragen aan Simon en Joseef. Wat hij niet goed begreep was waar ze nu precies de paardenstal en wagenshuur wilden neerzetten. Toen Joseef dat had uitgelegd zei Yoram ‘maar kun je die niet beter vier meter naar links zetten en dan niet recht, maar een beetje scheef, anders kijken veel gasten die in de tuin zitten te eten constant tegen de stal aan en dat lijkt mij minder gezellig. Kijk’ en hij liep een paar passen naar links, ‘als jullie hier de stal zetten en daar de wagenshuur, dan staan ze gedeeltelijk achter de taverne en hebben de gasten in de tuin een mooier uitzicht. Je kunt er zelfs nog voor kiezen om enkele mooie bloeiende struiken te planten en dan lijkt het buitenrestaurant een stuk gezelliger en gezelligheid doet eten en drinken’, zei Yoram lachend. Toen ze terug liepen naar de plek waar Yoram zijn paard en wagen had staan, vertelden ze hem dat ze ook bij de mehandes van Caesarea waren geweest en hoe mooi zij de stad vonden. Ja, ook Yoram kende de stad en zijn

mehandes en ook hij was erg onder de indruk van de prachtige gebouwen en de kundigheid van deze wateringenieur. Daarna namen de mannen hartelijk afscheid van elkaar en Joseef en Simon beloofden hem dat ze hem regelmatig op de hoogte zouden houden van de vorderingen van hun bouwproject.

Nog diezelfde avond schreef Joseef zijn vriend en opdrachtgever Benjamin over hun gesprek met Yoram en het advies om de stal en schuur iets te verplaatsen dan zij in hun oorspronkelijke plan hadden besloten. De volgende dag starten de mannen met de voorbereidingen van hun project want nu moest eerst de fundering gelegd worden en de leidingen moesten in de grond worden aangelegd. Bijna dagelijks kwamen Jeshu en Jakob bij het bouwproject langs om te kijken hoe ver die gevorderd was en het was weer typisch Jeshu die allerlei vragen stelde aan zijn abba en aan Simon. Op een dag zei Simon lachend, 'Goh, wat stelt die oudste zoon van jou een vragen zeg en jij geeft rustig en uitgebreid antwoord op elke vraag die hij stelt. Wordt je daar nu niet doodmoe van?' 'Nou nee', zei Joseef, 'die jongen is heel nieuwsgierig en ik denk dat dit de beste manier is om veel te leren. Hij ziet de praktijk, denkt erover na en komt dan met een vraag. Dat laat zien dat hij verder denkt dan zijn neus lang is en dat waardeer ik erg in die jongen. Soms denk ik dat Jakob wel iets meer van hem mocht hebben, maar die kijkt alleen maar vol bewondering naar zijn oudere broer en als Jeshu dan zegt dat Jakob iets moet doen dan doet hij dat. Jeshu is een denker en Jakob is een doener. Maar ze zijn mij alle twee even lief.' 'Dat begrijp ik' zei Simon 'en ik vindt het heel knap dat jij zo rustig met de jongens omgaat en ze alle twee op hun eigen niveau waardeert. Ik zou stapel gek worden van een zoon die zoveel vragen stelt'.

Nadat de mannen zes weken bezig waren kregen ze bericht van Yoram dat hij over een week weer in Nazareth zou komen, want hij had een project aangenomen bij het meer van Tiberias en dan kon hij mooi even in Nazareth komen kijken bij de vorderingen van de bouw. Toen Yoram in Nazareth was keek hij eerst uitgebreid bij de vorderingen van Simon en Joseef en zag vol bewondering dat de fundering van de Taverne al klaar was en er ook al een gedeelte van de muren stonden. De mannen hadden ook gezorgd voor buizen in de grond waar het afvalwater door weg kon stromen en dat was een knap stukje werk geworden. Daarna gingen ze weer naar de falafelkraam waar ze de vorige keer zo lekker hadden gegeten. Yoram vroeg tijdens het eten waar het afvalwater heen zou lopen, want dat kon toch niet zomaar in de tuin stromen. 'Nee' zei Simon, 'Wij hebben van de heer Levie in Caesarea gehoord dat je een hele diepe kuil moest graven waar het water in wordt opgevangen. Het vuil is altijd zwaarder dan het water en kan dan bezinken en het schone water kun je dan via een buis aan de bovenkant van de kuil naar de sloot laten lopen. Levie noemde dat een riolering'. 'Dat is een heel goed systeem' zei Yoram 'en als dat goed lukt ga ik dat ook gebruiken bij mijn nieuw project'.

'Vertel ons nu alles over je nieuwe project' zeiden Simon en Joseef in koor, 'wij zijn erg nieuwsgierig'. 'Nu' vertelde Yoram, 'ik heb bij het meer van Tiberias 2000 m² grond gehuurd van de gemeente en daar wil ik kleine huisjes op gaan bouwen die mensen kunnen huren als ze daar hun vakantie willen doorbrengen. Volgens de gemeente komen er steeds meer mensen met paard en wagen uit de verre omgeving om één of twee weken aan het meer te verblijven. Het zijn vooral mensen uit de grotere steden als Sepphoris en Jeruzalem. Ze werken hard, maar willen toch af en toe ook even kunnen ontspannen en er zijn daar niet zoveel overnachtingsmogelijkheden. Velen kunnen geen kamers bij een Taverne huren voor twee weken want dan moeten ze daar ook elke dag eten. Als ze een eigen huisje kunnen huren voor

het hele gezin, dan kunnen ze ook zelf hun maaltijden koken. Verder bouw ik op het park een stal en een wagenshuur, want van de gemeente mogen ze hun dieren niet bij het huisje houden. Ik hoop dat dit een mooie winst gaat opleveren.’ Ondertussen was de school van Jeshu uitgegaan en kwam de jongen nog even langs bij de bouwplaats van zijn abba. ‘Ha’, zei Yoram, ‘daar is je zoon ook weer Joseef. Is hij nog steeds zo nieuwsgierig?’ Daar kwam hij al heel snel achter, want Jeshu was nog maar net op de bouwplaats of hij vroeg aan zijn abba of hij die grote kuil voor het vieze water al klaar had. Toen hij dat had bevestigd zei Jeshu tegen Yoram ‘Mijn abba gaat daar riolering aanleggen, knap he’. Yoram lachte en zei dat Joseefs oudste zoon inderdaad nog steeds zoveel praatte. Hij was niet alleen nieuwsgierig maar wist de informatie die hij kreeg ook goed te onthouden en sprak vol trots over zijn abba. Aan het eind van de middag namen de mannen afscheid en begon Yoram aan zijn reis naar het meer van Tiberias.

Simon en Joseef hadden vier externe arbeiders ingehuurd voor de bouw en al snel stonden de muren van de Taverne recht omhoog. Nu moest het dak er nog op en dan konden ze met de afwerking aan de binnenkant beginnen. De opdrachtgever van het project, Benjamin, kwam over uit Jeruzalem en hij was heel tevreden met de vorderingen van de bouw. Hij vroeg hoe lang het zou duren voor het dak op de Taverne zat zodat hij een planning kon maken voor de verhuizing van zijn gezin naar Nazareth. ‘Volgens mij moet het dak er over twee weken opzitten’ zei Simon, ‘maar het afwerken van de binnenkant kost nog wel wat tijd’ Joseef heeft niet genoeg timmerlui en die heeft hij wel nodig om alles goed en mooi af te werken. Zodra het dak erop zit, gaan mijn mensen verder met het bouwen van de stal en de wagenshuur, zodat je zeker voor de herfst je Taverne kunt openen’. ‘Dat is heel fijn’ zei Benjamin, ‘ik kan mij wel een paar maanden redden zonder mijn huidige inkomen, maar kunnen jullie wel eerst de keuken afmaken. Ik hoop dat wij aan het begin van de zomer ons terras kunnen openen zodat wij alvast met de verkoop van maaltijden kunnen beginnen’. ‘Ik kan daaraan beginnen’ zei Joseef, ‘maar dan kunnen jullie nog niet in je woongedeelte. Ik moet wel prioriteiten stellen voor de afbouw van het geheel’. ‘Dat is prima’ zei Benjamin, ‘wij zetten dan wel een tent op waar wij zolang in kunnen wonen. Ik verhuis nu mijn gezin met spoed naar Nazareth zodat wij alvast kunnen beginnen met het klaarmaken van de tuin want de mensen moeten wel een beetje gezellig kunnen zitten’.

Dat voorjaar werd er extra hard gewerkt door alle betrokkenen aan de Taverne. Benjamin en zijn gezin woonden in een tent in de tuin, de tent was niet groot, maar het was toch vooral om te slapen. Joseef was met zijn twee jonge timmermannen bezig om de keuken af te timmeren en de kookgelegenheid te installeren terwijl Simon de riolering afbouwde, daarna een grote barbecue in de tuin zette en toen begon hij met het aanleggen van de fundering voor de stal en de wagenshuur. Het was dus een drukte van belang op de bouwplaats en Joseef moest tot zijn spijt een aantal klanten teleurstellen, omdat hij geen nieuwe opdrachten voor meubels kon aannemen. Hij had al zijn mensen nodig om de Taverne van binnen af te werken.

Hoofdstuk 13 Een nieuw project

De maand juni was een mooie maand geweest met heel veel droge dagen waardoor de bouw van de Taverne zowel van buiten als van binnen door kon gaan. Een week voordat de zomervakantie begon voor de kinderen, vertelde Joseef aan Jeshu dat oom Shmueel en tante Roza hadden geschreven of hij twee weken bij hen wilde logeren. ‘Natuurlijk’, zei Jeshu, ‘maar wanneer ga ik daar dan heen?’ ‘Nu zodra de vakantie begint, maar dan kun je niet aanwezig zijn bij de opening van de Taverne’. Daarop keek Jeshu een beetje bedremmeld, want dat wilde hij niet aan zich voorbij laten gaan. Mirjam zag zijn gezicht en zei toen: ‘eigenlijk vindt ik het helemaal niet zo’n goed idee dat hij deze zomer naar Galilea gaat. Hij is daar ook al geweest met Pesach en ik denk dat hij hier moet helpen. Je hebt het zo druk’, zei Mirjam tegen Joseef ‘en je moet al veel klanten teleurstellen, als Jeshu jou in de vakantie helpt bij de Taverne dan kan hij toch het volgend jaar weer naar oom Shmueel en tante Roza gaan’. ‘Je hebt wel gelijk’ zei Joseef, ‘maar kinderen moeten ook kunnen spelen en de jongen heeft het hele jaar hard gewerkt op school om goede cijfers te halen’. Toen zei Jeshu ‘eigenlijk wil ik ook heel graag de opening van de Tavernetuin meemaken en ik vind het ook fijn om u te helpen abba’.

Dus werd er besloten dat Jeshu niet naar Galilea zou gaan deze zomer, maar in Nazareth zou blijven. Mirjam schreef dit aan oom en tante en zei begrepen dit best. Ze vonden het altijd leuk als Jeshu kwam omdat ze zelf geen kinderen hadden, maar ze schreven dat zij ook bij de opening van de Taverne tuin aanwezig wilden zijn, want er was al met Benjamin afgesproken dat Shmueel boter en kaas zou leveren voor het restaurant en dat kwamen ze twee dagen voor de opening leveren. Dit was een hele mooie oplossing en oom Shmueel en tante Roza konden dan bij Joseef en Mirjam logeren. Ze hadden door de uitbouw immers een logeerkamer. Op de dag van de opening was de Tavernetuin mooi versierd met lampionnetjes en over stonden banken en tafels waaraan de mensen konden zitten. Benjamins vrouw Rebecka had twee jonge dames in dienst genomen die haar zouden helpen met het klaarmaken van het eten en voor de bediening terwijl Benjamin zelf het vlees ging roosteren op de barbecue. Er waren bij de opening zoveel mensen aanwezig, dat Rebecka en Benjamin het bijna niet aankonden en dus sprong Mirjam bij in de keuken zodat de twee jonge dames de gasten konden bedienen. Het eten was heerlijk en veel mensen bespraken direct een tafel voor de komende zomer om met hun hele gezin eens lekker uit eten te gaan.

Voordat ze het in de gaten hadden was het alweer eind augustus en bezocht de stadsarchitect het bouwproject van Joseef en Simon. Hij vertelde hen dat de stadsraad er niets in zag om een heel watertoevoer systeem aan te leggen. Daar was de stad te klein voor en zij had het geld daar ook niet voor. ‘Ik stel voor’ zei hij, ‘dat jullie de waterput die je al bij de Taverne hebt aangelegd, de eerste jaren blijft gebruiken. De stadsraad heeft wel besloten dat zij in de toekomst water uit het meer van Gallilea moeten halen omdat waterputten niet meer voldoende zullen zijn als de stad ook nog wil uitbreiden.

Ook zei de architect dat de stadsraad had besloten om de bouw van de 20 woningen, annex winkels, aan Simon en Joseef te gunnen, omdat ze zo tevreden waren over de bouw van de Taverne en zijn vraag was ‘kunnen jullie dat aan’. Simon vroeg wanneer de stadsraad wilde dat ze daar mee begonnen, want ze waren immers nog niet klaar met de Taverne.

‘Waarschijnlijk volgend voorjaar’ zei de architect, ‘als jullie beloven dat je zo’n project

aankunt, dan gaan zij de zaken officieel vastleggen. Het is wel belangrijk dat jullie er heel goed over nadenken want je moet er ook rekening mee houden dat er een boete clause in het contract zal komen'. 'Wat houdt dat dan in' vroeg Joseef. 'precies weet ik het nog niet, maar dat jullie moeten tekenen dat je de woningen binnen een bepaald termijn opleveren en als dat niet lukt, dat je dan een boete moet betalen. Het termijn van opleveren wordt uiteraard met jullie besproken voordat het contract wordt vastgelegd'. 'Wanneer moet je ons antwoord weten' vroeg Joseef, 'Je zult begrijpen dat wij dit eerst onderlinge moeten bespreken, maar ook met onze vrouwen. Het zou heel goed voor ons zijn als het lukt, maar het levert ook een risico op'. 'Inderdaad' zei Simon 'en wij moeten uitrekenen hoeveel personeel we nodig hebben en of ons dat gaat lukken'. De stadsraad begrijpt dat uiteraard en ze geven jullie een maand de tijd om er over na te denken. Dan willen ze het weten, want anders moeten ze een aannemer van buiten Nazareth benaderen'.

's Avonds vertelde Joseef tijdens het eten aan Mirjam over het besluit van de stadsraad om geen uitgebreide watervoorziening aan te leggen. 'Oh', zei Jeshu teleurgesteld, 'betekent dit dat wij niet meer naar Cesarea gaan?' 'Dat zeg ik niet' zei Joseef, 'als jullie goed je best blijven doen en Simon en ik het nieuwe project van de stadsraad toegezegd krijgen, kunnen we misschien over twee à drie jaar naar Caesarea rijden. Jij bent dan tien jaar en Jakob negen, dus kunnen we er een mooi uitstapje van maken. 'Welk project bedoel je?' vroeg Mirjam, 'daar heb je nog niets over verteld'. 'Nee, daar was ik nog niet aan toegekomen, maar weet je nog dat ik vertelde dat de raad nieuwe woningen wil bouwen, zodat ze ons dorp kunnen uitbreiden en misschien kan uitgroeien tot een stad? Nu, ze hebben nu het plan gemaakt om twintig nieuwe woningen, annex winkels, wil bouwen en er bestaat een grote kans dat Simon en ik daarvoor de opdracht krijgen'. 'Oh, dat is heel mooi' zei Mirjam, 'maar zitten daar ook haken en ogen aan?'. 'Ja' zei Joseef, 'maar die ga ik vanavond met jouw bespreken als ons kroost in bed ligt. En jongens' zei hij tegen Jeshu en Jakob, 'denk eraan, mondje dicht. Over het plan van de woningen mag je nog met niemand praten, dat is nog geheim'. 'goed abba' zeiden zij in koor, 'wij zullen niets zeggen', maar ze glunderden van plezier om het idee dat ze over twee jaar toch naar Caesarea zouden gaan en van trots omdat hun abba zo'n groot project kreeg van de stadsraad.

Die avond bespraken Joseef en Mirjam de voorwaarden van de stadsraad om het project te mogen uitvoeren en Mirjam voelde zich maar wat trots dat de raad zo'n vertrouwen in haar man had. 'Jullie hebben denk ik voldoende tijd om alles goed te bekijken' zei Mirjam 'en ik heb gehoord dat er in Sepphoris het volgend jaar niet zoveel meer wordt gebouwd dus kunnen jullie misschien daarvandaan enkele werknemers aannemen. Iedereen wil immers graag blijven werken om hun gezinnen te onderhouden'. Die avond ging het echtpaar trots en gelukkig slapen, maar toch ook met een beetje angst of het allemaal zal lukken.

De volgende ochtend was iedereen al vroeg op, Jeshu moest weer naar school en ook Jakob ging nu met hem mee. Over haar oudste zoon had Mirjam geen zorgen, maar wel over haar tweede. Jakob was immers veel meer een doener en zij vroeg zich af of hij wel gelukkig zou zijn als hij de hele dag moest leren. Het hoofd van de school had haar wel gedeeltelijk gerustgesteld dat ze rekening hielden met het niveau van het kind en als bleek dat Jakob niet alle lessen kon volgen dan zou hij in een speciale klas komen. Er waren namelijk meer kinderen die niet zo goed konden leren had hij gezegd en voor die kinderen hadden ze een aangepast programma.

Dat najaar vertelden Simon en Joseef de stadarchitect mee, dat zij het woning- en winkelproject in principe zouden aannemen, maar dat ze wel eerst de tekeningen en de planning van de woningen wilden zien. Daarna konden zij pas een offerte maken en als het hele project dan doorging, zouden ze nieuwe werknemers aannemen omdat er in Sepphoris mensen vrij kwamen zo als ze hadden gehoord. De stadsarchitect was hier blij mee en zei ‘ik heb alle vertrouwen in jullie en wil graag dat jullie mij Daniel noemen, nu we veel met elkaar zullen samenwerken. Daarna liet hij hun de tekeningen zien van zes woon/winkel-eenheden met elk een totale oppervlakte van 90 strekkende meter en zes woningen van dezelfde omvang. Aan de winkels moest nog een opslagruimte van twaalf meter worden toegevoegd en er moest een rioleringssysteem worden aangelegd voor het hele blok, zoals zij dat ook voor de Taverne hadden gemaakt.

Simon en Joseef bestudeerden de tekeningen goed en berekende hoeveel materiaal zij nodig hadden en hoeveel mensen zij extra moesten inhuren. Ook maakten ze weer de afspraak met Yoran dat zij hem tegen betaling konden raadplegen, omdat zij wel verwachtten bij zo’n groot project tegen enkele technische problemen aan te lopen. Yoram zegde zijn hulp weer toe en de stadsraad belegde een bijeenkomst met de investeerders van het project, want zij konden dit bedrag niet zelf voorschieten. Er werd afgesproken dat ze pas de volgende lente aan het project zouden beginnen en dat ze twee jaar de tijd hadden om het af te bouwen. Nadat iedereen tevreden was over de plannen en het plan van aanpak, werd het contract door de stadsraad, Simon en Joseef getekend waarbij een Le Haim, op het leven, werd geklonken. In het vroege voorjaar, was de Taverne helemaal klaar en begonnen Joseef en Simon met het inkopen van materialen en het aanstellen van nieuwe arbeider. Jeshu was al vol verwachting van de komende zomervakantie omdat hij dan weer zou logeren bij zijn oom en tante en Jakob had het goed naar zijn zin op school. Hij was inderdaad toegevoegd aan een speciale klas, waar hij minder hoefde te leren en meer praktischer dingen leerde. Hij werkte graag met verf en zei dat hij timmerman en schilder wilde worden. ‘Want’ zei hij, ‘mijn broer Jeshu helpt abba ook al met het timmerwerk en dan kan ik hem helpen met het verven van de meubels en de woningen die hij bouwt’.

Die avond zat de hele familie aan tafel, toen Joseef vertelde dat hij nu snel met het nieuwe project zou beginnen en dan zou hij het erg druk krijgen. Ook zei Joseef dat hij verwachtte dat Jeshu, die nu toch al bijna acht jaar was, na schooltijd hem zou helpen in de werkplaats, waarop de jongen instemmend knikte. ‘Ik kan ook wel helpen vader’, zei Jakob, ‘ik ben nu ook al bijna zeven jaar en ik kan opruimen en boodschappen doen. Moeder Mirjam glimlachte trots over de antwoorden van haar beide oudste zoons en trakteerde het hele gezin op een heerlijk toetje.

Nadat het eten was gedaan en de kinderen in bed lagen, vertelde Mirjam haar man dat zij weer een kindje verwachtte. Het was de vijfde. Hier waren ze alle twee heel blij mee, want ze hadden bij hun huwelijksvoltrekking gezegd dat ze een groot gezin wilden en dat die wens nu in vervulling ging stemde ze alle twee met veel dankbaarheid en vreugde. Joseef zei dat ze nu wel op zoek moesten naar een huishoudelijke hulp want hun beider ouders werden ook steeds ouder en die konden niet meer zoveel helpen. Daarbij kwam dat hij Mirjam toch ook nodig had in de eigen zaak. Zij stond tegenwoordig de klanten te woord en maakte tekeningen voor de meubels en het was wel belangrijk dat hun eigen werkplaats goed bleef draaien. Dat

beaamde zij want zij vond dat ook leuk werk en vond het fijn dat haar man haar zo waardeerde.

Hoofdstuk 14 Het melken van de koeien

Die zomer, toen de schooldeuren voor het laatst achter de kinderen sloot, renden Jesu en zijn broertje Jakob, die een dik jaar jonger was, hard naar huis. Ze hadden hun eindrapport bij zich en waren blij dat ze alle twee waren overgegaan. Thuis lieten ze vol trots hun rapport zien en toen was het alweer etenstijd. Omdat de sabbat begon had imma extra zorg aan de maaltijd besteed en stond alles klaar in de keuken. Na de maaltijd op zaterdag en toen sabbat voorbij was zei imma Mirjam tegen Jeshu: ‘pak nu maar snel je tassen in, want je weet dat oom Shmueel je morgen komt halen voor twee weken vakantie’.

Opgewonden ging Jeshu die avond naar bed, want hij wist dat hij de volgende dag naar Galilea zou gaan en daar ook zijn vriendje Dodo weer zou zien. De volgende morgen, toen Jeshu wakker werd, lachte hij direct, want hij wist dat oom Shmueel hem vandaag zou komen halen voor een vakantie bij hem en tante Roza in Galilea. Snel ging Jeshu naar de keuken waar ze altijd samen ontbeten en vanmorgen zouden matzes worden gegeten en dat was zijn favoriete ontbijt, vooral als hij die met een hardgekookt ei kreeg. Jakob kon hem ook zo eten, maar voor zijn jongere broertje en zusje werden de matzes in melk geweekt, waaraan suiker was toegevoegd, een echt feestmaal voor de tweede vakantieochtend.

Na het ontbijt zij imma Mirjam, dat Jeshu zich nu snel moest wassen en aankleden en daarna zijn tas moest inpakken voor zijn vakantie. Toen Jeshu druk bezig was met zijn spulletje te pakken die hij mee wilde naar oom en tante, kwam zijn imma boven om hem te helpen. Ook gaf ze hem nog een zak met sinaasappels uit de tuin, als geschenk voor tante Roza, mee. Oom Shmueel en tante Roza hadden zelf geen sinaasappelbomen en Mirjam wist hoeveel haar tante van deze vruchten hield.

Toen Jeshu klaar was, mocht hij van zijn imma nog even buiten spelen met zijn vriendjes, maar ze zei er wel nadrukkelijk bij dat hij zich niet vuil mocht maken en in de buurt moest blijven want als oom Shmueel zou komen gingen ze gelijk lunchen.

Buiten vertelde Jeshu aan zijn vriendjes dat hij tijdens de zomervakantie twee weken bij zijn oom en tante in Galilea zou logeren. Net voor de lunch kwam oom Shmueel binnen, als gewoonlijk met een grote lach op zijn gezicht. Ook had hij weer enkele geschenken voor het gezin van Joseef en Mirjam meegenomen: zelfgemaakte boter en kaas. Shmueel maakte deze producten nog steeds zelf, nadat hij dat had geleerd van de Nederlandse bezoekers, die een paar jaar geleden zijn boerderij in Galilea hadden bezocht. Deze geschenken waren uiteraard erg welkom.

Tijdens de lunch werd er gezellig gekeuveld aan tafel en bestede oom Shmueel vooral tijd aan de kleintjes uit het gezin en deelde snoepgoed uit die hij speciaal voor de jongsten en voor Jakob had meegenomen. Hij vertelde dat hij ’s morgens al bij het krieken van de dag was weggereden en dat hij eerst de bestelling van de Taverne en de kruidenier in het dorp had afgeleverd en dat hij direct na de lunch wilde vertrekken. Gelukkig was het lang licht in de zomer, want anders kon hij deze rit niet op één dag doen.

Daarna spande hij zijn paard weer voor de wagen en legde Jeshu zijn tas met kleding en presentjes voor tante Roza in de wagen, waarna hij naast oom Shmueel op de bok klom. Iedere keer als Jeshu plaats nam naast zijn oom, glom hij van trots dat hij niet achter in de wagen hoefde te zitten. Daarna begonnen ze aan hun reis naar de boerderij in Galilea die zeker vier uur zou duren.

Bij aankomst stond tante Rosa al voor het huis en Jeshu vloog haar in de armen en vertelde gelijk dat hij sinaasappels uit eigen tuin had meegenomen. Toen kwam ook zijn vriendje Dode uit de tuin achter het huis aangelopen, die al twee uur eerder was aangekomen. De beide jongens waren erg blij elkaar weer te zien. Tante Roza had het avondeten al klaar en zei dat ze gelijk aan tafel konden. ‘Ah, fijn’ zei Jeshu, ‘ik heb ook alweer vreselijke honger van onze lange rit’. De avond maaltijd bestond uit piepkleine aardappels en groenten uit hun eigen tuin en chocoladevla na. Jeshu wist al van zijn vorige bezoeken dat zijn tante heerlijke toetjes kon maken, maar deze spande de kroon. Onder het eten praten de beide jongens honderd uit, tot tante Roza lachend zei, dat ze nu even hun mond moesten houden om hun eten op te eten. Straks verstikten ze zich nog in het eten met al dat gepraat.

Omdat ze, door de reis van Shmueel en Jeshu van Nazareth naar Galilea laat waren geweest met eten, moesten de beide jongens direct na het eten naar bed. ‘Jullie mogen nog even met elkaar praten’ zei tante Roza, ‘maar niet te laat gaan slapen. Jullie hebben nog twee weken om bij te kletsen en dan is het goed dat jullie uitgerust zijn’. De jongens beloofden dat, maar daar kwam natuurlijk niets van. Toen oom Shmueel en tante Roza zelf naar bed gingen lagen de jongens nog te praten en toen zei tante Roza streng dat ze nu toch echt moesten gaan slapen. De volgende ochtend nam Dodo Jeshu gelijk na het ontbijt mee naar de achtertuin. Hier was namelijk een mooie visvijver en nog een verrassing die Dodo al had gezien maar Jeshu nog niet. Oom Shmueel had daar namelijk, speciaal voor de komst van de beide jongens, twee schommels neergezet. De jongens schommelden na hartenlust totdat oom Shmueel ze kwam vragen of ze nog even in de veestal wilden kijken waar de koeien net werden gemolken. In de stal maakten ze kennis met Pinchas en zijn zoon Omer, die vlakbij woonden en sinds een tijdje waren ingehuurd door oom Shmueel voor het melken van de koeien, het schoonhouden van de stallen en het mesten van de kalveren. De vraag naar kaas en boter groeide nog steeds, waardoor ook de veestappel ook groeide en Shmueel kon al het werk niet meer alleen aan. Met veel belangstelling keken de jongens naar het melken van de twintig koeien die in twee tegenover elkaar liggende ruimtes waren gestald.

Pinchas en Omer namen elk tien koeien voor hun rekening. Zij gingen op een klein krukje zitten, plaatsten een emmer onder de uiers van de koe en begonnen met hun handen in de uiers van de koe te knijpen waardoor de melk in de emmer stroomde. Toen de emmer halfvol was, goten zij de melk over in een grote bus en gingen daarna verder met het melken. Bij zijn vorige bezoek had Jeshu oom Shmueel wel eens zien melken, maar het melken van deze twee mannen ging zo snel en er kwam zoveel melk uit de koeien, dat zij helemaal verbaasd waren. Eerst keken ze elkaar even aan en toen vroeg Dodo of zij ook een keer mochten melken. ‘Ja hoor’, zei Pinchas, ‘maar dan moeten jullie morgenvroeg om zeven uur opstaan, want de koeien worden twee keer per dag gemolken en jullie moeten toestemming vragen aan oom Shmueel’.

De jongens renden gelijk naar buiten waar Shmueel bezig was en vroeg hem of zij de volgende ochtend mochten helpen met melken. ‘Ja hoor’, lachte hij, ‘ik zal jullie op tijd roepen en dan moeten jullie zelf een krukje en een emmer uit het huis meenemen. En’, zei hij met een lach, ‘we eten pas na het melken’. Daarna liep hij met de jongens naar de stal waar de kalveren stonden die net door Pinchas en Omer werden verzorgd en gingen toen naar de wei waar twee grote stieren stonden. De wei was helemaal omheind en oom Shmueel drukte de jongens nadrukkelijk op het hard dat ze nooit in deze wei mochten komen, dat was veel te

gevaarlijk. De stieren konden namelijk nogal agressief reageren op ongewenste bezoekers in hun wei.

De jongens speelden de hele dag buiten want er was van alles te doen op de boerderij. Ze keken uren naar de vissen in de vijver en stapten daarna weer op de schommels. Tijdens het eten moest tante Roza hartelijk lachen om de beide jongens, want ze leken wel uitgehongerd. ‘Als ik zo naar jullie kijk, zou ik denken dat jullie de hele dag niets gegeten hebben’. ‘Nou, we hebben echt honger’ zei Jeshu, ‘en u kookt ook zo lekker’. Uiteraard was Roza in haar sas met dit compliment van de jongen.

Na het eten mochten ze nog een klein uurtje buiten spelen, maar toen was het bedtijd en gingen ze naar binnen. Tante Roza stopte de jongens lekker onder de wol en zei dat ze niet zo lang moesten praten, want morgen was het vroeg dag. Nu, dat dat ze niet lang mochten praten was geen enkel probleem, want Roza was nog maar goed en wel de kamer uit of ze vielen van vermoeidheid in slaap. Het was dan ook een hele enerverende dag geweest op de boerderij voor twee stadskinderen.

Om zes uur ’s morgens werden de jongens door tante Roza gewekt die hen naar een douche bracht. Zij vielen van de ene verbazing in de andere, want zoiets hadden ze nog nooit eerder gezien. Staande onder de douche gooiden ze elkaar met het water en schaterden het uit van plezier totdat tante Roza riep dat het eten klaar was. Jeshu en Dodo kleden zich snel aan en gingen naar de keuken waar het ontbijt al op hen stond te wachten. Zij aten twee matzes met boter en een ei en dronken daar een heerlijke glas melk bij. Daarna gingen ze naar de stal waar Pinchas en Omer al druk bezig waren. Jeshu mocht het melken leren van Pinchas en Dodo van Omer. Ze kregen elk een klein krukje en emmer mee en toen kon de les beginnen. Ze moesten op het krukje gaan zitten en de emmer tussen hun benen klemmen. Dat alleen was al niet echt gemakkelijk voor de jongens, maar het lukte ze toch. Daarna moesten ze met hun handen twee spenen omklemmen en de melk daaruit persen. Nou, dat viel helemaal niet mee. Hoe de jongens ook hun best deden, het lukte in het begin echt niet. ‘Niet opgeven’ zei Pinchas, ‘als je flink blijft oefenen, dan gaat het vanzelf lukken’. Na een paar keer geprobeerd te hebben, kreeg Dodo als eerste een straaltje melk uit de speen en vlak daarna lukte het ook Jeshu.

De jongens waren dolblij dat het melken eindelijk gelukt was en toen oom Shmueel even later kwam kijken lieten ze vol trots hun emmers met melk zien. Ze vroegen gelijk of ze die middag weer mochten melken, want ze hadden de smaak nu te pakken. Oom Shmueel zei echter lachend dat het beter was om hun handen een dag rust te geven omdat zij het melken niet gewend waren en voor vandaag had hij nog een andere verrassing. De jongens vroegen in koor: ‘wat dan, wat dan?’ ‘Dat vertel ik na het echte ontbijt’ zei oom Shmueel.

Daarna liepen ze weer naar de keuken, waar Tante Roza de jongens erop wees dat ze nu eerst hun handen moesten wassen, want na het melken waren die niet schoon meer. Daarna kregen ze weer matzes, maar nu met bruine suiker en oom Shmueel zette nog eigen gemaakte boter en kaas op tafel. Tante Roza schonk voor iedereen een glas sinaasappelsap in en daarna konden de jongens niet meer wachten op de verrassing van die dag, ze barsten alle twee van nieuwsgierigheid. ‘We gaan vandaag vissen op het meer van Galilea met onze eigen boot’ zei Shmueel.

Hoofdstuk 15 Vissen op het meer van Galilea

Beide jongens juichten van plezier bij het vooruitzicht om over een uur eerst naar een viswinkel in de stad te rijden, waar ze alle twee een hengel zouden krijgen en daarna te gaan vissen op het meer. Shmueel was een vaste klant van die viswinkel want daar bewaarden ze zijn hengel. Zo hoefde hij hem niet iedere keer mee naar huis te nemen, waarbij de hengel beschadigd kon raken. Voor de jongens had hij al twee kleine hengels besteld.

Paard en wagen werden weer ingespannen en tante Roza had de lunchpakketjes al klaar, zodat de drie op tijd konden vertrekken. De jongens waren erg opgewonden onderweg omdat zij nog nooit op het meer waren geweest en nu zouden ze voor de eerste in een kleine roeiboot met hun drieën het meer opgaan. Ook leerden zij nu voor het eerst vissen met een echte vishengel en niet, zoals ze thuis wel eens deden, met een lange stok met daaraan een draad. Meestal vingen ze in de sloot vlak bij hun huis niets, maar nu, met een echte hengel en op het meer moest het toch gaan lukken. Na twintig minuten kwamen ze aan bij de plek waar Shmueel zijn paard en wagen kon stallen waarna ze naar de viswinkel liepen. Hier kregen ze hun eigen hengel, waar de eigenaar al snoer, dobber en vishaakje aan had bevestigd en nadat oom Shmueel nog visvoer had gekocht en zijn eigen vishengel in ontvangst nam liepen ze terug naar de paardenstalling. Op weg naar het meer keek oom Shmueel tevreden naar de twee jongens naast hem op de bok, omdat ze beiden van oor tot oor glunderden.

Bij het meer aangekomen, stalde Shmueel zijn paard en wagen achter het restaurant. Daar lag namelijk zijn boot in bewaring. ‘Zo, nu moet ik eerst even naar de eigenaar Shimcha’, zei Shmueel tegen de jongens, ‘maar jullie kunnen alvast naar het meer lopen en daar op een bankje gaan zitten wachten tot ik eraan kom’. Shmueel en Simcha waren namelijk al een lange tijd bevriend met elkaar en Shmueel verkocht ook aan hem eigen gemaakte boter en kaas voor zijn restaurant. Met tante Roza ging hij daar af en toe ook een hapje eten.

De jongens vonden het heerlijk zo met z’n tweeën op een bankje aan het meer. Ze zagen veel ouders met hun kinderen in een bootje op het meer terwijl anderen langs de waterkant aan het spelen waren. Het duurde niet lang of oom Shmueel kwam met zijn boot, die door nog twee andere mannen werden gedragen, bij het meer aan. De jongens keken verwonderlijk na de boot, hij was zo groot, dat ze er wel met zes mensen in konden. Dat hadden ze beslist niet verwacht. Shmueel vertelde de jongens dat zij eerst een eind het meer op zouden varen en daarna ergens aan de kant zouden gaan vissen, ‘maar jullie moeten mij wel helpen’, zei oom Shmueel, ‘ik zal de eerste helft roeien en dan kunnen jullie het laatste stuk voor je rekening nemen’. ‘Maar kunnen wij dat wel?’ riep Jeshu verschrikt uit, ‘ik heb nog nooit eerder geroeid’, ‘ik ook niet’ zei Dodo, ‘en het is zo’n grote boot’. ‘Ja’, zei Jeshu, ‘ik dacht dat hij veel kleiner was’. ‘Al goed, al goed’ lachte Shmueel, ‘als het jullie niet lukt dan help ik wel een handje mee, maar we gaan het wel proberen’. Daarop stapten de jongens enigszins ongerust in de boot die door de mannen in het water was gelegd.

Het was die dag prachtig weer, de zon scheen heerlijk, het was windstil, er was geen rimpeltje op het wateroppervlak en de jongens genoten met volle teugen van dit onverwachte avontuur. Toen ze al een eindje van de kant waren zagen zij ineens allemaal kleine visjes zwemmen vlak bij de boot. Shmueel vertelde de jongens dat die visjes hun als het ware zouden begeleiden tot aan de andere kant van het meer. Nadat oom Shmueel al enige tijd had geroeid mochten de jongens het van hem overnemen. Nou, dat viel hun erg tegen. Wat was die boot

zwaar zeg en de roeispanten sloegen af en toe over het water heen in plaats van door het water. Oom Shmueel nam toen één roeispaan weer over en liet de beide jongens naast zich zitten, zodat ze samen de andere roeispaan konden bedienen. Nu hadden ze gelukkig wel genoeg kracht om de spaan in het water te krijgen, maar oom Shmueel moest wel al zijn kracht gebruiken om de boot recht te laten varen.

Na circa tien minuten kwamen ze bij een ondiepe plaats aan de rand van het meer aan, waar ze de boot gemakkelijk met z'n drieën aan de kant konden krijgen. Shmueel prees de jongens dat zij hem zo goed hadden geholpen met het roeien en zei dat het nu tijd was om te gaan vissen. Hier zaten veel Muustvissen en die waren heel lekker vertelde Shmueel aan de jongens. Hij liet de jongens naast zich op het bankje plaats nemen en liet hun toen zien hoe zij het aas, wormen of brood, aan het haakje konden bevestigen waarna zij het snoer met een boog in het water moesten werpen. Ik zal het eerst voordoen zij oom Shmueel en het aas lag nog maar net in het water of de dobber bewoog al. 'Dit noemen we beet' zei hij en hij trok snel de hengel met het snoer omhoog. Tot grote vreugde van de jongens spartelde er al een vis aan het snoer die door Shmueel binnen de boot werd gehaald. 'Kijk zei hij, dit is nog maar een heel klein visje en die doen we weer terug in het water zodat hij nog verder kan groeien'. Hij liet de jongens zien hoe je voorzichtig het haakje kon verwijderen zonder de vis te beschadigen en gooide hem daarna terug in het meer. Nu mochten de jongens zelf gaan vissen. 'Maar wel de hengel vasthouden hoor' zei Shmueel lachend, 'anders valt die ook in het water en dan kun je niet meer vissen'.

Nadat ze hun snoer op de juiste manier in het water hadden gegooid, met een mooie boog, kregen ook zij al snel beet. Shmueel hielp ze om hun vis binnen boord te krijgen en hielp daarna om de vissen van de haak te halen. Jeshu juichte van plezier omdat hij de grootste vis, een mooie Muust, had gevangen en sprong in de boot op en neer. 'He, he, een beetje rustig aan' lachte Shmueel, 'straks slaan we met de boot en al om en belanden wij ook tussen de vissen'. Daarna ging Jeshu, een beetje beschaamd, weer zitten. De vissen werden in een net gedaan die aan de zijkant van de boot werd gehangen zodat de vissen in het net in het water konden spartelen. De jongensgezichten glunderden van plezier en ze mochten nu helemaal alleen het aas aan de haak doen en het snoer met een boogje in het water gooien.

Deze handelingen lukten goed en voor ze het wisten gingen beide dobbers weer op en neer. Dodo haalde helemaal zelf zijn vangst binnen boord, het was dit keer weer een kleintje, maar Jeshu kreeg het niet in zijn eentje voor elkaar en dus hielp Shmueel hem. Toen de vis eindelijk in de boot lag te spartelen, bleek het een hele grote te zijn en een heel andere als die ze daarnet hadden gevangen. 'Dit is een Katsvis' zei Shmueel, 'deze vissen zie je maar weinig in ondiep water, dus ik denk dat hij een beetje verdwaald was'. 'Of hij had honger' zei Jeshu 'en toen hij mijn worm zag dacht de vis vast "die eet ik op"'. Daarna werden de hengels opnieuw uitgeworpen en om buurten werden er mooie Muustvissen aan boord gehaald.

Na een tijdje zei Shmueel dat ze nu even moesten stoppen met vissen omdat tante Roza een lunchpakket had meegegeven en het tijd was om die op te eten. Zo gezegd zo gedaan, maar de jongens waren erg onrustig. Ze hadden hun boterhammen nog maar net op of ze vroegen of ze alweer mochten gaan vissen. Daarna werden de hengels weer gepakt en voorzien van aas. Tot groot geluk kreeg ook Dodo een grote vis aan zijn haak, die hij met geen mogelijkheid zelf aan boord kon halen en dus moest oom Shmueel weer helpen. Ook nu bleek het weer een

Katsvis te zijn en die werd net als die van Jeshu in het visnet gedaan die aan de buitenkant van de boot was bevestigd.

Omdat de lucht donkerder werd en Shmueel bang was dat het weer weleens kon omslaan en ze waarschijnlijk verrast zouden worden op een fikse regenbui, besloot hij te stoppen met het vissen. Hij gaf de jongens de opdracht om de hengels binnen boord te halen en goed op te bergen. Zelf haalde hij ook het net met de gevangen vis aan boord. Daarna roeide hij, met de hulp van de jongens, snel naar de kant van het meer waar het restaurant van zijn vriend was. Daar aangekomen stuurde hij Jeshu naar het restaurant om Simcha te halen die hem moest helpen om de boot weer op zijn vaste plaats te leggen en Dodo kreeg de opdracht om alle spullen bij elkaar te pakken, zodat ze zo snel mogelijk konden vertrekken. Simcha kwam met een knecht en met z'n drieën brachten ze de boot weer naar zijn opbergplaats achter het restaurant terwijl de jongens alle spullen meenamen en deze alvast in de wagen legden. Toen spande Shmueel snel zijn paard voor de wagen en gingen ze in een drafje op huis aan. Ze waren nog maar net thuis of er brak een fikse onweersbui met plensregen uit. Dit zal de natuur en de landerijen goed doen dacht Shmueel, want het was alweer een tijdje droog geweest. Tante Roza had de jongens snel binnen gelaten, voordat ze doorweekt zouden zijn van de regen. Zij was ook erg verrast dat ze al zoveel vis hadden gevangen omdat het hun eerste keer was en zei dat ze die snel zou bereiden voor het avondmaal. Shmueel was van mening dat de jongens de twee Katsvissen maar naar de burens moesten brengen omdat Pinchas en zijn gezin daar ruim voldoende aan zouden hebben. Ook moesten ze dan gelijk een afspraak met Pinchas maken over het melken de volgende dag.

Pinchas en zijn vrouw waren erg blij met de vissen en vonden het verhaal van de jongens ook heel apart dat zij ze bij laagwater Katsvissen hadden gevangen. Pinchas vrouw zei dat ook zij de vissen gelijk zou gaan bereiden want die waren lekker bij de avondmaaltijd. Toen de jongens weer naar het huis van oom Shmueel liepen kregen ze nog een zak appels uit de tuin mee en zei Pinchas dat ze de volgende morgen weer om 7 uur in de koeienstal moesten zijn als ze weer wilden helpen met melken.

Tante Roza was blij met de appels en vertelde dat ze er morgen appelmoes van zou maken, want het avondtoetje was al klaar. Voor dat ze aan tafel gingen was er nog tijd om even te schommelen en de vissen in de vijver te voeren. Daarna werden ze geroepen door tante Roza en moesten zij hun handen wassen omdat het eten klaar was. Vol spanning keken de jongens wat ze zouden eten, want ze hadden alle twee een reuze honger gekregen van het vissen op het meer. Het voorgerecht bestond uit matzes met cremischelies en daarna kwamen de Muustvissen en gebakken aardappelen op tafel. Hiervan genoot iedereen zichtbaar en waarschijnlijk nog extra omdat de vissen door hen zelf gevangen waren. Het toetje was echter de grootste verrassing want die bestond uit citroenvla met slagroom waar de jongens helemaal opgewonden van raakte. Tijdens het eten vertelde oom Shmueel dat ze aan het eind van de week met z'n allen naar de Golan laagvlakte gingen om daar drie bedrijven te bezoeken. Welke bedrijven dat waren wilde hij niet vertellen, dat was een verrassing. Hier namen de jongens uiteraard geen genoegen mee, ze wilden heel graag weten wat voor bedrijven dat waren. Ze zeurden oom Shmueel net zo lang aan het hoofd totdat hij lachend zei: 'oké, oké, we gaan een forellenkwekerij en een veefokkerij' bezoeken. 'En het derde bedrijf dan', zei Jeshu, 'u zei toch dat we drie bedrijven gingen bezoeken'. 'Dat klopt' zei Shmueel, 'maar het derde bedrijf blijft een verrassing, dat zien jullie morgen wel'.

Na het eten was het bedtijd voor de jongens omdat ze de volgende morgen weer om zes uur moesten opstaan. ‘Jullie mogen nog een half uurtje lezen’ zei tante Roza, ‘want jullie immas hebben gezegd dat jullie wel in de Thora moeten blijven lezen tijdens de vakantie, anders weten jullie straks niet meer hoe je het Hebreeuws moet lezen, maar daarna moeten jullie gaan slapen. Het is een lange en vermoeiende dag geweest en morgen is het ook weer op tijd opstaan’.

De volgende ochtend werden ze inderdaad weer om zes uur gewerkt waarna ze zich eerst moesten douchen en aankleden waarna ze weer een klein ontbijt kregen. Dat ze nog niet helemaal wakker waren, bleek al snel, want ze hadden hun eten nog maar half op, toen oom Shmueel zei dat ze naar de melkstal moesten. Daar aangekomen bleek dat Pinchas twee hogere krukken voor hen had meegenomen en hij hoopte dat ze nu beter bij de uiers konden komen, waardoor het melken gemakkelijker zou gaan. Net als de vorige dag ging Dodo weer met Omer mee en Jeshu met Pinchas. De hogere krukken waren inderdaad een goed idee geweest en het melken ging nu een stuk beter. Toen ze bijna klaar waren kwam oom Shmueel weer in de stal en gaf de beide jongens een schouderklopje omdat ze al veel meer melk in de emmer hadden weten te krijgen dan de vorige dag. Op dat moment riep tante Roza dat het ontbijt klaar was en zij lieten hun de matzes met ei en kaas goed smaken.

Na het ontbijt konden de jongens weer buiten spelen want ze bleven de komende dagen op de boerderij waar ze mochten helpen met melken, de kalveren en vissen voeren en af en toe gingen ze met oom Shmueel naar de hoger gelegen weiden om te kijken naar zijn twee fokstieren en te controleren of de omheining nog steeds goed was. Oom wilde niet dat zijn stieren konden uitbreken want daar waren ze veel te kostbaar voor.

Toen was de dag aangebroken dat de jongens niet konden helpen met het melken omdat ze die dag naar de Golan zouden gaan en oom Shmueel wilde niet te laat vertrekken. Na het ontbijt moesten ze tassen pakken, want ze bleven twee dagen en een nacht weg. ‘Waar slapen we dan?’ vroeg Jeshu. ‘Ergens onderweg zei oom Shmueel, je ziet dat vanzelf nieuwsgierig aagje. Jij wilt ook alles weten he’. ‘Nou dat is alleen maar goed zegt mijn abba, van vragen wordt je wijs’ zei de knaap. ‘Je abba heeft helemaal gelijk’ zei Shmueel, ‘maar dit is nog een verrassing’. Toen werden de tassen met spullen voor een nacht in de wagen gelegd en tante Roza zette een mand met etenswaren in de bak en oom Shmueel zette daar ook een stoel neer voor zijn vrouw, zodat de jongens bij hem op de bok konden zitten.

De tocht naar de Golan duurde maar drie uur. Eerst bezochten ze de forellenkwekerij van Shmueels vriend Elias. Het hele gezelschap werd hartelijk verwelkomt door Elias die hen gelijk mee nam naar de vijvers waar ze heel veel forellen zagen zwemmen. Elias legde uit dat het noodzakelijk was dat het water in de vijver goed bleef stromen omdat forellen niet tegen stilstaand water konden. Om dat voor elkaar te krijgen had Elias leidingen aangelegd die het water aftapten van het meer van Galilea. Jeshu vroeg verschrikt of zo het meer van Galilea niet droog kwam te staan, zodat daar alle vissen dood zouden gaan. ‘Nee hoor’, lachte Elias, ‘het meer wordt tijdens de regentijd en door het smelten van de sneeuw na de winter van voldoende water voorzien’.

Toen riep Elia’s vrouw, Anna, dat ze konden lunchen. ‘Oh’, zei tante Roza ‘dat hoeft toch helemaal niet, ik heb ook nog eten bij mij voor ons allemaal’. ‘Nou’ zei Anna, ‘dan eten jullie dat maar onderweg op. Je denkt toch niet dat wij onze gasten met een lege maag laten vertrekken?’ Het eten smaakte ze allemaal heerlijk, want Anna had, hoe kon het ook anders, forel met aardappeltjes en worteltjes klaar gemaakt. Gisteren hadden de jongens voor het eerst Muur gegeten en nu forel. Ja, ze werden wel erg verwend tijdens hun vakantie bij oom en tante.

Na het eten had Elia nog een verrassing voor de jongens in petto, ze mochten de forellen gaan voeren. Ze kregen een grote bak met voer dat ze met hun handen in de vijver mochten gooien. ‘Niet alles op dezelfde plek gooien hoor’, zei Elias, ‘want dan verdringen de vissen elkaar hier voor de kant en dat is niet goed’. Daarna liepen de jongens met hun handen vol voer steeds een eindje verder en ze slaakten kreten van plezier toen de forellen hoog boven het water uitsprongen.

Toen het voer op was nam Elias de jongens mee naar de kersenboomgaard. De bomen hingen vol met mooie rode kersen en Elias zei dat ze net zoveel mochten plukken als ze wilden. Hij zette een ladder tegen de boom en een emmer eronder waarin zij de kersen konden verzamelen. Jeshu vroeg hoe het kwam dat de kersen al zo rijp waren, hadden ze hier in de Golan hoogte dan geen winter gehad? ‘Ja hoor’ zei Elias, ‘maar nadat de bomen vol met bloesem zaten was het niet meer koud en nu is het alweer een hele tijd warm waardoor de kersen vroeg rijp zijn geworden dit jaar’. Nadat de emmer halfvol met kersen zat, riep oom Shmueel dat ze moesten komen omdat ze naar het volgende bedrijf wilden gaan. De kersen werden in een bak gedaan, zodat de jongens die konden meenemen en Elias zei tegen Shmueel dat hij een heel pienter neefje had. ‘De jongen ziet veel en stelt goeie vragen’, zei hij

tegen Shmueel, ‘en volgens mij begrijpt hij de antwoorden ook heel goed’. ‘Ja’ glunderde Shmueel, ‘ik ben ook heel trots op de jongen’.

Daarna stapten ze alle vier weer in de wagen en de jongens vroegen eerst waar ze nu heengingen, maar dat was nog een verrassing zei oom Shmueel. De beide jongens praten honderd uit over de springende en heerlijke forellen en de lekkere rode kersen. Voor ze het in de gaten hadden, waren ze alweer op de plaats van bestemming gekomen en daar stonden twee mannen, met cowboy hoeden op, hen op te wachten. De jongens sprongen vol verwachting uit de wagen en nog voor Shmueel en Roza uit de wagen waren geklommen kwamen de eigenaars van het bedrijf, Shlomi en Miriam, er al aan lopen. Iedereen werd hartelijk begroet en uitgenodigd om binnen eerst iets te komen drinken, maar de jongens waren niet bij de cowboys weg te slaan. Oom Shmueel en tante Roza gingen met Shlomi en Miriam naar binnen en de jongens gingen met de cowboys mee om het bedrijf te bekijken. Het bleek een hele grote pluimvee bedrijf te zijn waar honderden kippen, hanen en kuikens rond liepen in een groot veld dat was afgezet met gevlochten draad zodat het pluimvee niet kon ontsnappen. Buiten de omheining liepen ook twee gevaarlijk uitziende honden. ‘Jullie hoeven niet bang te zijn voor de honden hoor’ zei een van de cowboys, ‘zolang wij in de buurt zijn, doen ze jullie niets, maar de honden zorgen er wel voor dat er geen vreemden of vossen bij de kippenren in de buurt komen’. Toen werden ze naar binnen geroepen door oom Shmueel, omdat ze eerst iets moesten drinken. Ze kregen lekkere sinaasappelsap en zelfgemaakte gebakjes en het was iedereen duidelijk dat de jongens op hete kolen zaten. Ze konden niet wachten totdat ze weer naar buiten mochten, omdat ze nog lang niet waren uitgekeken op de cowboys en de kippen. De jongens gingen naar het terrein achter de ren en de gebouwen waar gerst en mais werd verbouwd voor de kippen. Toen liepen ze een van de gebouwen binnen, waar de kippen levend in grote open kisten werden gedaan waarin ze vervoerd werden naar de markt voor de verkoop. Tot hun grote verrassing kregen Jeshu en Dodo daar alle twee een mooie grote cowboyhoed. De hoed had zo’n brede rand dat hij hen goed tegen de zon zou beschermen, maar hij had ook nog een andere functie. Eentje die ze nooit zouden raden, totdat de cowboys er een paar eieren in stopten die de jongens mee mochten nemen.

In de tijd dat de jongens het bedrijf bekeken had Shlomi aan Shmueel en Roza het ontstaan van het bedrijf verteld. Shlomi’s abba was overleden toen hij nog maar veertien jaar was en daarna moest hij, als oudste man in het huis, financieel voor zijn imma en 3 broertjes en zusjes zorgen. Zijn grootvader van immas kant, Jacob, die niet onbemiddeld was, had vroeger voor weinig geld veel land op de lage Golan laagvlakte gekocht. Dit land had hij aan hem, Shlomi, geschonken om daarmee te voorzien in een inkomen voor zijn imma en de kinderen. Hij had niet direct geweten hoe hij met dit land voor inkomen kon zorgen. Het was veel te groot om de grond in zijn eentje te bewerken en dan zou het toch nog jaren duren voor hij iets kon oogsten en verkopen. Zijn grootvader van abbas kant was werkzaam bij een kippenslachterij en die had hem aangeraden om hier kippen te gaan houden. Hij kon dan al snel beginnen met de verkoop van eieren en als hij een keer kuikens had grootgebracht, kon hij ook slachtkippen gaan verkopen.

Zo gezegd zo gedaan. Grootvader Jacob had hem een lening verstrekt zodat hij materiaal kon aanschaffen om een grote kippenren te bouwen en om kippen te kopen. Grootmoeder had ook de eerste twee jaar financieel voor zijn imma gezorgd, omdat hij nog geen inkomen had.

Grootvader Jacob had hem ook de tip gegeven om hoeden met grote randen aan te schaffen zodat hij daarin de eieren kon doen voor de klanten. Hij had verteld dat de oude Egyptenaren al hoeden met een grote rand tegen de felle zon hadden gedragen en als verzamelplaats voor de eieren hadden de hoeden nu twee functies.

Het was hard werken geweest maar het was hem gelukt. Naast het bouwen van de kippenren en het verzorgen van de kippen, werkte hij ook een tijd bij zijn grootvader in de kippenslachterij om het vak van poelier te leren. De kippen gaven snel eieren en hij had in de stad verderop overal verteld dat hij eieren verkocht en al snel kwamen de klanten met paard en wagen naar boven om bij zijn bedrijf eieren te kopen. Soms hadden klanten zelf een mand of zo mee genomen, maar anderen kochten met veel plezier zo'n grote hoed met eieren van hem en dan namen ze de hoed later weer mee als ze opnieuw eieren nodig hadden. Ook had hij gezorgd dat eieren werden uitgebroed zodat hij al snel een aparte ren voor kuikens kon bouwen. Die waren grootgebracht en als de klanten voor eieren kwamen namen ze soms ook een of twee geslachte kippen mee om thuis op te eten.

Een oudere vriend van zijn abba had veel reclame gemaakt voor Shlomi's eieren en kippen, waardoor hij steeds meer klanten kreeg. Doordat de zaken goed liepen, kon hij zijn baan bij de kippenslachterij opzeggen en beginnen met de bouw van een huis op zijn eigen grondgebied zodat zijn imma en de kinderen ook bij hem konden wonen. Totdat het huis klaar was had hij zelf in een soort tent gewoond. Ondertussen had Shlomi Tobias van de forellenvijver leren kennen en zij waren goede vrienden geworden. Tobias had hem veel geholpen, niet alleen met adviezen over zijn zaak, maar ook praktisch. Hij kwam regelmatig helpen met de bouw van het huis en toen die klaar was hadden ze met Tobias z'n paard en wagen de meubels van zijn imma gehaald en ook haar en de kinderen. Daarna was het voor hem een stuk gemakkelijker geworden. Imma zorgde voor het huishouden en het eten en de kinderen hielpen met het rapen van de eieren en het voeren van de kippen.

Al snel kon hij zelf zijn imma, broertje en zusjes financieel onderhouden en beginnen met het aflossen van zijn schuld bij zijn grootvader. Toen hij twintig jaar was kwam hij een vroegere schoolvriendin tegen en zij waren getrouwd. Samen waren ze heel gelukkig met hun twee kinderen en zijn vrouw Mirjam hielp op drukke dagen de klanten, verkocht ook zelfgemaakte eiersalade en zij maakte de hoeden van karton, samen met zijn twee zusjes. Ook had hij nu twee mannen aan het werk die hem hielpen met alles op het bedrijf. Uiteraard moest de omheining van de kippenrennen, hij had nu meerdere, regelmatig worden gecontroleerd, zodat de kippen niet weg konden lopen of dat vossen of wezels niet onder de omheining konden doorkruipen om zijn kippen te doden. Daarvoor had hij ook de twee honden aangeschaft en die joegen elke dief schrik aan.

Shmueel zei dat ze nu toch echt moesten gaan, wilden ze nog voor het avondeten bij hun derde adres aankomen, waarop Roza aan Anna vertelde dat ze zouden overnachten bij Michael en Shoshanna omdat Shoshanna de dochter van haar vroegere vriendin was. Doe hen de groeten zei Anna, wij kunnen heel goed met hen overweg en komen zo af en toe bij elkaar op bezoek. Voordat ze echt konden vertrekken kregen oom Shmueel en tante Roza ook een hoed met eieren mee en daarna ging het richting het derde bedrijf.

Onderweg vertelde oom Shmueel dat Michael en Shoshanna een veefokkerij hadden en dat hij daar twee neurende vaarzen wilde kopen voor zijn eigen bedrijf. Ook zouden ze daar blijven

slapen, want tante Roza had hen per brief laten weten dat ze met z'n vieren een nachtje zouden komen slapen.

Na een halfuur rijden kwamen ze bij Michael en Shoshanna aan, die hen gelijk kwamen begroeten. Zij woonden in een warm ogend houten huis en werden uiteraard uitgenodigd om nog voor het eten, dat bijna klaar was, een glas sinaasappellimonade van de eigen boomgaard te drinken. Na het eten mochten de jongens nog even met oom Shmueel en Michael mee om de veestallen te bekijken. 'Maar niet te lang hoor' zei tante Roza, 'jullie waren vanmorgen al om zes uur op en dit was een lange dag. Het is bijna bedtijd'. De stallen bestonden voornamelijk uit drachtige vaarzen, acht melkkoeien, twee stieren en een groot aantal kalveren. De beide jongens waren helemaal verrukt van de drachtige vaarzen en hoopten dat ze nog eens zouden zien dat de kalfjes geboren zouden worden. 'Nu is het genoeg geweest voor jullie', zei oom Shmueel, 'jullie moeten nu naar bed. Hup naar Tante Roza en naar bed'. 'Ach, mogen we niet nog even wachten?' zei Joshua, 'ik ben nog helemaal niet moe'. 'Nee' zei oom Shmueel lachend, 'anders krijg ik stak ruzie met tante Roza. Hup naar binnen en naar bed'. 'Jullie kunnen morgenvroeg nog wel eventjes in de stallen kijken voordat je weer naar Tiberias vertrekt' zei Michael, waarna de jongens een beetje mopperend maar toch gehoorzaam naar het huis liepen.

Toen de jongens naar bed waren zaten de volwassenen nog wat met elkaar te praten. Tante Roza was vroeger de vriendin geweest van Shoshanna's imma en had daar haar man, Shmueel, leren kennen die hun buurman was. Eerst werd er uitgebreid gesproken over Shoshanna's ouders en daarna wilde Roza alles weten over het bedrijf. 'Hoe zijn jullie op het idee gekomen om een veefokkerij op te zetten?' vroeg Roza. Shoshanna zei 'zoals u weet hadden mijn ouders een klein boerenbedrijf waar ik ook altijd moest helpen met het voeren en melken van de koeien. Ook Michael's ouders waren boeren, maar zijn abba molk niet alleen de koeien, hij fokte er ook mee. Michael en ik wilden graag een van beide bedrijven voortzetten, maar het ontbrak ons aan het geld om onze broers en zussen uit te kopen. Toen we verloofd waren zijn we op het idee gekomen om, net als Michael's abba, met vee te gaan fokken. We hebben toen samen rond gekeken naar een geschikte plek en toen we hier aankwamen leek ons dit een mooi gebied om ons eigen bedrijf op te zetten. We maakten kennis met de mensen van de forellenkwekerij en de kippenfarm en het klikte gelijk tussen ons. Zij vertelden ons ook, dat de grond hier redelijk goedkoop was en als wij ons hier wilden vestigen, dan zouden zij ons zo goed mogelijk helpen'.

Michael en Shoshanna hadden hun plan om op de Golan Laagvlakte een vee fokkerij te willen starten met hun ouders besproken en ook hun financiële problemen. Tot hun grote vreugde kregen ze alle twee een lening van hun ouders en als huwelijksgeschenk acht melkkoeien en twee stieren. Zij hadden dit stuk grond gekocht en van een vrijgezelle timmerman konden zij, tegen een redelijke prijs, zijn houten huis kopen omdat hij bij een familie in Lebanon was ingetrouwd. Hij had ook geholpen met het afbreken en opbouwen van het huis, zodat ze maar kort in een tent hoefden te wonen.

Toen ze zich gesetteld hadden in hun eigen huis, was Shoshanna met het plan gekomen van de 'wisselwerking'. Hiervoor kochten zij kalveren van de vier aanwezige rundveebedrijven in de buurt om juist deze te gebruiken om mee te fokken en vet te mesten voor de slacht. De boeren hadden hiervoor zelf geen tijd omdat ze druk waren met de melkproductie en die moest dagelijks worden afgeleverd aan de Romeinse bezetter en met het verwerven van 'bladvoer'

in het zuiden van het land als voer voor de melkkoeien. Eens in de veertien dagen werden de kalveren bij de vier boerderijen door Michael opgehaald, waarna de stierkalveren in een half jaar werden vetgemest en door vakmensen geslacht. Het vlees werd tegen hoge prijzen verkocht aan enkele restaurants in hier in de buurt en zelfs in Sepphoris, Caesarea en Jeruzalem. De vaarskalveren werden in twee jaar tijd opgefokt en als hoog drachtige vaarzen aan diverse boeren in het land verkocht. Shoshanna werkte zelf vol op mee in het bedrijf, zij was verantwoordelijk voor de kalveren, ook tijdens haar twee zwangerschappen. Michael en Shoshanna waren erg blij met hun gezin en hun bedrijf.

De volgende morgen renden de jongens nog voor het ontbijt naar de stallen om nog een keer te kijken of er al een kalfje was geboren, maar dit was niet zo. Daarna werden ze geroepen dat ze moesten eten. Na het ontbijt gingen ze weer naar buiten om nog een keer bij het vee te kijken en oom Shmueel zocht zich toen twee drachtige vaarzen uit, betaalde ze en Michael beloofde hem dat ze binnen een week bij hem zouden worden afgeleverd.

Daarna was het alweer tijd om te vertrekken. Tante Roza omhelsde Shoshanna hartelijk en beide vrouwen waren blij dat ze elkaar weer eens hadden gezien en gesproken. Bij het vertrek kregen ze twee grote zakken sinaasappels mee en daarna reden ze naar Tobias waar ze vier forellen hadden besteld. De forellen stonden al schoongemaakt klaar en zouden die avond worden opgediend bij het avond eten. Toen was het werkelijk tijd om weer naar huis te rijden. Onderweg gingen ze picknicken, want tante Roza had genoeg eten meegebracht voor wel twee dagen.

Bij thuiskomst renden Jeshu en Dodo gelijk naar de visvijver want oom Shmueel had gezegd dat zij de vele, meest rode vissen, nog even moesten voeren. Ze gooiden de viskorrels op het water waar ze bleven drijven en tot groot plezier zagen zij hoe ook hier de vissen omhoog sprongen om de korrels op te kunnen eten. Daarna was het alweer tijd voor het avond eten. Ze genoten ook die avond weer van de heerlijke forellen en sinaasappel vla na, zoals alleen tante Roza die kon bereiden. Ook spraken de jongens honderd uit over alles wat ze de afgelopen twee dagen hadden gezien en beleefd. Na het eten moesten ze eerst weer lezen uit de Thora, want ja, hun immas hadden gezegd dat ze moesten blijven oefenen en gisteren was het er ook al niet van gekomen. Toen was het bedtijd omdat ze de volgende dag weer vroeg op moesten. Ze wilden 's morgens immers weer helpen met melken en de kalveren voeren.

Nadat ze weer om zes uur waren gewekt verdwenen de jongens na hun eerste ontbijt weer naar de melkschuur om Pinchas en Omer te helpen met het melken. Ze merkten al snel dat ze het beter in de vingers kregen. Het melken ging al veel sneller en ze kregen ook steeds meer melk in hun emmer. Toen oom Shmueel langs kwam en een waarderende blik in hun emmer wierp, vroeg hij of ze later misschien ook boer wilden worden. Jeshu hoefde daar niet over na te denken, hij zei heel resoluut 'nee, ik wel net als papa timmerman worden, zodat ik later bij hem in de zaak kan werken'. Dodo was iets bedachtzamer en zei langzaam dat het hem wel leuk leek, maar hij wilde er eerst met zijn abba over praten. Na het melken hielpen ze Omer nog met het voeren van de kalveren en toen riep tante Roza alweer dat het ontbijt klaar stond. Deze bestond dit keer weer uit cremschelisch en matzes met bruine suiker.

De jongens verveelden zich geen moment op de boerderij want daar was altijd wel iets te beleven. Als het melken en voeren van kalveren klaar was, konden ze nog vissen in de vijver voeren of lekker gaan schommelen. De dagen vlogen voorbij.

Toen vroeg oom Shmueel de jongens wat ze ervan zouden vinden om voor hun vertrek naar huis nog een keer te gaan vissen op het meer en daarover waren de jongens gelijk enthousiast. ‘Goed’ zei oom Shmueel, dan gaan we morgen en ik stel voor dat jullie dan niet gaan melken, zodat je ook een keer kunt uitslapen. De jongens vielen weer als een blok in slaap, met de gedachte dat aan het begin van de volgende morgen ze weer een nieuwe dag met avonturen tegemoet gingen aan het meer van Gallilea.

De volgende ochtend zei hij na het ontbijt, dat ze over een uur zouden vertrekken en dat ze tante Roza even moesten helpen met het klaarmaken van de lunchpakketten. Eindelijk waren oom Shmueel en de jongens zover dat ze konden vertrekken. Bij de viswinkel haalden ze hun hengels weer op en Shmueel kocht nog wat extra visvoer omdat ze vandaag langer op het water zouden verblijven.

Vanwege de zomervakantie was het bij het meer al een drukte van jewelste. Hele families lagen aan de kant van het meer waar de kinderen balspelletjes deden of pootje baden, terwijl er ook al veel meer bootjes op het meer waren. ‘Oh, zei Jeshu, ‘straks hebben ze het hele meer leeg gevist en blijft er niets voor ons over’. ‘Dat valt wel mee hoor’, zei Shmueel lachend, maar laten we maar snel de boot gaan halen bij Simcha’. Zo gezegd zo gedaan. Paard en wagen werden weer achter het restaurant gestald en Simcha zou Shmueel en de jongens helpen met de boot. Voordat ze weg konden lopen drukte de vrouw van Simcha hen nog snel enkele frambozen in de hand die in hun eigen tuin groeiden.

Ook nu mochten de jongens Shmueel weer helpen met roeien en hij vertelde dat ze vandaag in dieper water zouden gaan vissen. Hij had nu ook andere aas meegenomen en hoopte dat ze dan meer Katsvissen zouden vangen. Op de plek van bestemming aangekomen hielp Shmueel de jongens om het grotere aas aan de haak te bevestigen en hield ze daarna goed in de gaten. Hij wist dat als ze een Katsvis aan de haak zouden slaan, ze die waarschijnlijk nooit zelf naar binnen konden halen. De Katsvissen beten ook niet zo goed vandaag, maar het lukte hen wel oom enkele mooie Muustvissen te vangen, die de jongens nu zelfstandig binnen boord wisten te halen. Net na de middag kreeg oom Shmueel toch een hele grote Katsvis aan de haak en die was zo sterk dat zelfs hij moeite had om hem binnen boord te krijgen. Maar het lukte en de vissen werden weer in het net gedaan dat buiten de boot in het water hing. Nadat hij de jongens had geholpen om hun snoer verder het water in te gooien, kregen ook ze als snel beet. De jongens klaptten in hun handen van plezier en Dodo zei dat de vissen nu waarschijnlijk ook honger hadden gekregen. Zij hadden net hun lunch opgegeten en nu wilden de vissen waarschijnlijk ook iets te eten. Het binnenhalen van de vissen ging niet steeds gemakkelijk waardoor oom Shmueel hen regelmatig moest helpen. Hij liet de vissen eerst wat heen en weer zwemmen zodat ze vermoeid raakten en daarna was het zo gepiept. In een haal haalde hij de grote vissen van de jongens binnen boord. De jongens keken bewonderend toe naar de techniek die oom Shmueel toepaste om deze kanjers binnen boord te halen.

Helaas was het net waar de vis in moest nu helemaal vol en konden ze dus niets meer vangen. Tot hun geluk kwam een kennis van oom Shmueel langszij varen en de mannen maakten een praatje samen terwijl de jongens hun hengels weer opborgen. De kennis liet zijn vangst van die dag zien en vroeg of Shmueel daar belangstelling voor had. Zijn vrouw lustte geen vis en daarom kon hij de vis voor een klein prijsje overnemen. Shmueel stemde gelijk in waarna de vis over ging naar de andere boot en de kennis zijn eigen weg vervolgde. De jongens vroegen verbaasd wat hun oom met al dat vis wilde doen, ze hadden immers zelf ook al veel gevangen.

Shmueel vertelde ze toen dat hij bijna de hele voorraad aan zijn vriend Simcha wilde geven omdat die hem altijd hielp met zijn boot en stalling van paard en wagen. De vis kon Simcha best gebruiken in zijn restaurant.

Bij het restaurant aangekomen gaf Shmueel hem de vis als dank voor zijn diensten. Ook vertelde hij dat hij op over twee weken met zijn vrouw en enkele vrienden kwam eten in het restaurant, waarop Simcha zei dat hij gelijk de beste tafel voor Shmueels gezelschap zou reserveren. Daarna werd de boot weer uit het meer gehaald, paard en wagen ingespannen en vertrok het gezelschap naar tante Roza. Zij kreeg in geuren en kleuren het verhaal over de visvangst te horen en het was duidelijk dat de jongens ook vandaag weer hadden genoten. Na het eten verraste Shmueel de jongens op een nieuw spel; een schaakspel. Tante Roza zei nog, 'zou je dat nu nog wel doen? De jongens moeten ook nog lezen'. 'Och', zei oom Shmueel, 'laat ze toch, ze hebben tenslotte vakantie en volgende week kunnen ze thuis wel elke dag uit de Thora lezen'. En dus liet oom Shmueel de jongens het schaakspel zien en vertelde dat dit spel waarschijnlijk in China of India was uitgevonden. Precies wist hij het niet, maar de uitvinder had het spel gemaakt voor de koning van zijn land en om de Koninklijke waardigheid te waarborgen kon een koning nooit geslagen worden. Beide jongens hadden wel van het spel gehoord op school, maar ze hadden het nog nooit gezien. Oom Shmueel plaatste de stukken op tafel en legde uit wat de naam en functie van elk stuk was voor hij ze op het schaakbord plaatste. 'Jullie weten dus al', zei oom Shmueel, 'de koning kan nooit geslagen worden'.

Daarna legde hij uit dat de persoon die de witte stukken had als eerste mocht beginnen en dan pas degene met de zwarte stukken. Omdat de jongens nog nooit hadden geschaakt, speelde oom Shmueel eerst alleen met beide kleuren en hij legde steeds uit waarom hij een bepaald stuk op een bepaalde plek zette. Ook legde hij uit of ze de stukken naar voren, opzij of naar achter mochten verplaatsen. De jongens keken heel geïnteresseerd naar het verloop van het spel en toen oom Shmueel zei dat hij schaakmat was, vroegen ze in koor of ze nu ook een potje mochten spelen. 'Nee', zei Shmueel, 'morgen gaan we verder, jullie moeten nu naar bed want morgenvroeg worden jullie weer om zes uur gewekt om te melken'.

Ze waren een klein beetje teleurgesteld, maar toch ook wel erg moe. Ze lagen nog maar net in bed of hun ogen vielen al dicht. Tante Roza lachte vertederend naar de slapende jongens en zei tegen haar man 'het is maar goed dat jij ze op tijd naar bed hebt gestuurd. Ik zag in de kamer al dat ze erg moe waren'. 'Ja' zei Shmueel, 'het was niet alleen een lange dag voor deze jochies, maar ook een vermoeiende. De hele dag op de boot om te vissen en tot slot nog een nieuw spel leren, vraagt veel energie. Laat ze nu maar lekker slapen'.

De volgende ochtend riep tante Roza de jongens weer om zes uur en ze hadden nu meer moeite om wakker te worden dan de voorgaande morgens. Toen ze gedouchte en aangekleed beneden kwamen verraste tante Roza de jongens met in melk verbrokkelde matzes met suiker. Die dag bleven ze rustig op de boerderij want de volgende dag zouden de beide jongens weer naar huis gaan. Toen die dag was aangebroken, bedankten ze alle twee oom Shmueel en tante Roza, voor de fijne vakantie die ze hadden gehad. Daarna was het tijd om afscheid te nemen want Oom Shmueel wilde vroeg vertrekken om Jeshu naar zijn ouders te brengen, want hij wilde ook weer dezelfde dag naar huis rijden. Dodo's abba zou hem in de loop van de morgen komen halen, want die woonde veel dichterbij.

Mirjam liep met haar dikke buik door het huis en bekeek alle kamers met een goedkeurende blik. Zij hadden nu al een paar weken een huishoudelijke hulp en daar was zij heel blij mee vooral nu Chanoeka voor de deur stond. Vier weken geleden waren Ze-eef en Ofra bij hen op bezoek geweest. Ofra had gevraagd of Joseef misschien werk voor haar had bij het Taverneproject. Zij waren pasgetrouwd en woonden bij hun ouders in huis, maar zij wilde heel graag iets extra's verdienen, zodat zij in de toekomst een eigen woning konden betrekken. Ofra vertelde dat haar schoonmoeder eigenlijk alle huishoudelijke taken deed en haar hulp nu nog niet echt nodig had. Ze-eef was de laatste zoon die was getrouwd en haar schoonmoeder vond het erg fijn dat zij voor haar zoon en schoondochter kon zorgen. De andere kinderen woonden allemaal in een eigen huis en omdat Ze-eef de jongste was, zouden zij een stuk bij het huis van zijn ouders aanbouwen, zodat Ofra voor het haar schoonouders kon zorgen als zij zo oud waren dat het werk hen allemaal teveel werd. Mirjam kende Ofra goed en ze had direct gevraagd of zij niet bij hen wilde werken.

Joseef had het nog steeds erg druk met zijn timmermanswerkplaats. Omdat hij meer dan een jaar druk bezig was geweest met de bouw van de Taverne, waren er veel opdrachten blijven die hij nu wilde inhalen. Hij wist immers dat hij het vanaf het volgend voorjaar druk zou hebben met de bouw van de woningen annex winkels in zijn dorp. Daarbij kwam dat Simon en hij dit najaar moesten berekenen hoeveel materialen zij voor dat project nodig hadden want die wilden ze dan direct na de winter inslaan.

Twee maanden voor de verjaardag van Jeshu kwam de vijfde spruit van Joseef en Mirjam ter wereld. Het was een zoon die Joachim werd genoemd. Het was een gezonde spruit van bijna negen kilo en de vroedvrouw had gezegd dat het maar goed was dat dit niet de eerste baby was van Mirjam, want dan zou het een hele zware bevalling zijn geweest. Ook nu kwamen weer veel familieleden en vrienden langs om de besnijdenis van de baby, de briet mila, van rabbi David mee te maken en nadat dat achter de rug was dronken ze op een goed leven voor de kleine en zijn ouders.

Een dag later kwam Joseef thuis en vertelde Mirjam dat er zich problemen voordeden met de vergunningen voor de bouw van de woningen en winkels. De Romeinse opperbevelhebber was bij de gemeente langs gekomen en had gezegd dat Nazareth niet zomaar zelf kon beslissen over de uitbouw van het dorp. De Romeinse gouverneur wilde niet dat de dorpen in Galilea te groot werden, want de laatste tijd waren er veel opstanden geweest van de Joden tegen de Romeinen. Dit was dus een grote tegenvaller. 'Gaaf het nu dan helemaal niet door' zei Mirjam. 'Dat is nog niet gezegd' zei Joseef, 'een delegatie van de stadsraad en de stadsarchitect gaan samen naar de gouverneur in Caesarea om dit probleem te bespreken en ze hebben gevraagd of Simon en ik ook mee willen gaan'. 'Oh', zei Mirjam, 'dan ben je dus minstens weer een week weg'. 'Klopt' zei Joseef, 'maar ik heb al gezegd dat ik niet mee ga. De baby is net geboren, Jeshu is volgende week jarig en ik heb nog steeds veel inhaalwerk te doen. Daarom heb ik aangeraden om kaplan Yoram uit Haifa mee te nemen. Hij is onze adviseur en kan ook op alle vragen antwoorden geven'. 'Vind je het niet jammer dat je niet meegaat' vroeg Mirjam hem, 'Nu Ofra bij ons komt, red ik mij wel met de baby en met de verjaardag van Jeshu'. 'Dat weet ik' zei Joseef, 'maar ik wil aanwezig zijn op de verjaardag

van mijn oudste zoon en ook verder met mijn achterstallig werk. Als de opdracht wel doorgaat, dan heb ik ook niet meer veel tijd voor mijn eigen bedrijf’.

En zo gebeurde het. De groep reizigers uit Nazareth waren echter niet binnen een week terug omdat de gouverneur ze eerst niet wilde ontvangen en toen nogal moeilijk deed over het project en lang wachtte voor hij antwoord gaf op hun vraag om het project te mogen uitvoeren omdat dat het dorp Nazareth een oppepper nodig had en dat er in hun dorp gaan anti-Romeinse gevoelens leefden. Daarna hadden ze op de terugreis zulk slecht weer gehad dat ze een hele dag in een herberg moesten wachten voor ze verder konden. En ook toen ging de reis niet snel omdat er zoveel sneeuw was gevallen. ‘Ik ben achteraf helemaal blij dat ik niet ben meegegaan’ zei Joseef, ‘want ik had het helemaal niet fijn gevonden om zolang van huis te zijn’. ‘Maar weet je al wat de gouverneur heeft besloten over jullie bouwproject’ vroeg Mirjam. ‘Ja, zei Joseef, ‘de stadsraad heeft toestemming gegeven, maar er ook bij gezegd dat Nazareth het water uit het meer van Galilea moest halen, omdat hij niet wilde dat de bronnen en beekjes droog kwamen te staan omdat Nazareth meer water nodig heeft’.

De stadsraad had even vreemd opgekeken van de eis van de gouverneur over de water toevoer en ze moesten nu eerst kijken of ze voor de aanleg de benodigde financiën bij elkaar konden krijgen. Daarom kregen Joseef en Simon nog geen groenlicht om met het bouwproject verder te gaan.

Toen het voorjaar al bijna voorbij was had de stadsraad voldoende financiers gevonden voor het water project en daarom moesten de stadsarchitect Daniel, samen met Joseef en Simon nog een keer naar Caesarea om met de mehandis te gaan praten en vragen of hij tekeningen voor Nazareth kon maken over de aanvoerlijnen van het water uit het meer van Galilea.

‘Omdat wij over een paar weken gaan en de scholen dan al vakantie hebben, wil ik eigenlijk de jongens meenemen’ zei Joseef, ‘wat vind je daarvan?’ ‘Ze zullen het geweldig vinden’ zei Mirjam, ‘maar heb jij niet veel besprekingen daar. De jongens zijn nog te jong om hele dagen alleen gelaten te worden’ zei Mirjam. ‘Dat klopt’, zei Joseef ‘en daarom wil ik eigenlijk mijn ouders vragen om ook mee te gaan. We kunnen met z’n allen in de grote wagen van Simon en hoeven dan niet voor ander vervoer zorgen’.

De volgende dag besprak Joseef het plan met zijn ouders Jakob en Racheel en zij waren direct bereid om mee te gaan. Ook zij waren nog nooit aan de kust geweest en waren erg nieuwsgierig geworden door de verhalen van hun zoon. Die avond werd het plan ook besproken met hun zoons Jeshu en Jakob en die waren uiteraard erg enthousiast. Hun zusje Mirjam vroeg of zij ook mee mocht die zomer, maar imma Mirjam zei dat ze daar met haar vier jaar nog te jong voor was.

Die zomer, toen de schooldeuren voor het laatst achter de kinderen sloot, renden Jesu en zijn broertje Jakob, die anderhalf jaar jonger was, hard naar huis. Ze hadden hun eindrapport bij zich en waren blij dat ze alle twee waren overgegaan. Thuis lieten ze vol trots hun rapport zien en toen was het alweer etenstijd. Omdat de sabbat begon had imma extra zorg aan de maaltijd besteed en stond alles klaar in de keuken. Na de maaltijd op zaterdag en toen sabbat voorbij was zei imma Mirjam: ‘pak nu maar snel jullie tassen in, want je weet dat jullie morgen al vroeg moeten vertrekken. Simon komt abba en jullie al om acht uur ophalen’.

‘Maar abba en safta dan?’ zei Jeshu, ‘die gaan toch ook mee’. ‘Klopt’ zei Mirjam, ‘Simon haalt eerst de stadsarchitect op en daarna rijdt hij langs safta en abba en tot slot haalt hij jullie drieën op.

Toen Simon de volgende dag voor de deur stond, zaten de andere volwassenen al in de wagen en stapten Joseef, Jeshu en Jakob ook achterin. Omdat de reis bijna twee dagen duurde, werd er onderweg gegeten uit de manden met voedsel die waren meegenomen en 's avonds werden de slaapplekken ingericht. Safta en abba sliepen op de wagen en de rest maakten het zich comfortabel onder de wagen. Bij zonsopgang was ieder wakker, werd er ontbeten waarna ze de tocht voortzetten. Zoals gewoonlijk vroeg Jeshu iedereen de oren van het hoofd. Hij zag zoveel dingen die hij niet kende, zoals bomen en bloemen, maar ook insecten en vlinders en hij wilde overal de naam van weten. Joseef glimlachte af en toe om zijn zoon, maar vond het wel fijn dat ze met zoveel anderen waren omdat hij ook niet overal een antwoord op wist. Ook kwam hij er achter dat Daniel niet alleen veel afwist van architectuur, maar ook van de natuur. 'Och' zei die, 'ik was vroeger ook altijd zo nieuwsgierig als jouw zoon en ik had het geluk dat mijn oom botanicus was, van hem heb ik veel geleerd'.

Toen de groep steeds dichterbij de kust kwam, vroeg Joseef of ze ook iets roken. 'Ja, het ruikt hier anders dan bij ons' zei Jeshu, 'wat is dat?' Dat is het zout van de zee' zei Joseef, 'dat noemen ze hier een zilte lucht. Je ruikt niet alleen de zee, maar ook de vis die daarin zwemt'. En toen dook ook het aquaduct op en de beide jongens keken sprakeloos toe, na zo'n groot bouwwerk. 'Het lijkt er even op of je zoon met stomheid is geslagen' lachte Daniel en dat klopte, Jeshu had even niets te zeggen.

Toen ze door Caesarea reden om een Taverne te zoeken om te overnachten, riepen de jongens om beurten 'oh, kijk daar eens', en 'wat is dat een groot gebouw' en 'wat mooi'. Bij de taverne brachten ze hun tassen naar binnen, waarna de groep via de stadspoort naar de haven liep om heerlijke vis te gaan eten. Daar werd ook besproken dat Daniel, Simon en Joseef morgen gelijk een afspraak hadden met de heer Levi de mehandis en dat de grootouders dan met de jongens naar het strand zouden gaan. Voor de dag daarna had Joseef de stadsgids gevraagd om met zijn ouders en zoons een stadswandeling te maken omdat zij van alles over de gebouwen wilden weten. 's Middags hadden zij dan weer alle tijd om weer naar het strand te gaan of de schepen in de haven te bekijken.

Zo gezegd zo gedaan. Joseef, Simon en Daniel melden zich de volgende ochtend op tijd voor hun gesprek met de heer Levie. Zij hadden het voorbereidend werk gedaan wat Levie aan hun had gevraagd en zaten met hun papieren waar op de afstand van het meer van Galilea naar Nazareth stond, maar ook het hoogteverschil tussen het meer en hun dorp. Na een uitgebreid gesprek werd overeengekomen dat Levie de tekeningen zou maken voor het watervervoer en dat hij over twee weken zelf in Nazareth en bij het meer zou gaan kijken. Joseef, Simon en de stadsarchitect zouden met hem meegaan naar het meer om samen te kijken wat de beste plaats was om het water uit het meer te halen.

Na het ontbijt zei grootvader Jakob dat hij en safta nog een verrassing voor de jongens hadden, maar daarvoor moesten ze even mee gaan naar hun kamer. Daar vroegen ze: 'Mogen we straks pootje baden abba'. Nou lachte zijn abba 'ik heb een beter idee, jullie mogen zwemmen'. 'Moeten we dat in onze kleren in het water?' zei Jakob. 'Nee' zei abba Jakob, 'wij hebben voor jullie alle twee een cadeautje waarmee je zo het water in kunt'. Tot grote verrassing van de jongens kregen ze alle twee een soort onderbroek die abba Jakob zwembroek noemde. 'Dat kan toch niet', zei Jeshu, 'ik denk niet dat imma het goed vindt dat wij in een onderbroek het water in gaan'. De grootouders lachten hartelijk om deze opmerking van Jeshu en zowel zijn grootvader als zijn safta legden aan de jongens uit dat dit geen

onderbroek was, maar een zwembroek en dat die speciaal waren gemaakt om mee het water in te gaan. Daarna gingen de jongens naar hun eigen kamer om zich uit te kleden en de zwembroeken aan te doen. Daar kwamen ze mee in de kamer van hun grootouders. Jeshu keek nog steeds een beetje bedremmeld, ‘zal imma dit echt wel goed vinden’ zei hij. ‘Ja hoor’, zei abba Jakob ‘en anders zeg je maar dat wij daar toestemming voor hebben gegeven. En nu niet meer gezeurd, trek snel je kleding over je zwembroek aan en neem elk een handdoek mee om je na het zwemmen af te drogen’. ‘Mogen we niet zo in de zwembroek mee’ vroeg Jeshu, ‘Nee zei safta Racheel, je mag halfnaakt zwemmen, maar je kunt niet halfnaakt door de stad lopen. Hup, je kleren aan en geef jullie droge onderbroek maar aan mij, dan neem ik die mee naar het strand, zodat jullie niet in je natte zwembroek in je bovenkleding hoeft na het zwemmen’.

Daarna liepen Jakob, Racheel en de beide kleinzoons naar het strand waar de jongens hun ogen uitkeken want zij hadden nog nooit een echte zee gezien.

Het was daar al een drukte van belang met spelende leeftijdsgenoten omdat alle kinderen nu in het hele land vakantie van school hadden. De kinderen op het strand sloegen met twee vreemde vlakke stukken houten tegen een bal aan en dan moest een andere die tegenover de eerste jongen stond, de bal met net zo’n stuk hout terugslaan. Wat dit nu weer voor spel was, wisten Jeshu en Jakob niet, dit hadden ze nog nooit eerder gezien. Oma Racheel verraste de jongens toen met dezelfde rare ronde houten plankjes als de jongens op het strand gebruikten. Zij had dit speelgoed gezien in een winkeltje hier aan het strand en ze voor haar kleinzoons gekocht. ‘Dit noemen ze bats’, zei oma Racheel, ‘en hier is ook een balletje die bij dit spel hoort. Ga het maar eens proberen’. De jongens renden vol vreugde naar het strand en Jeshu begon als eerste de bal naar Josef te slaan. Van de kant keken oma en opa glimlachend toe omdat het Jeshu niet lukte om de bal goed te raken en hij kwam al helemaal niet bij Josef aan. ‘Ga eerst maar iets dichterbij elkaar staan’, zei grootvader Joachim, ‘dan hoeft je niet zo hard te slaan en je kunt ook beter eerst om beurten tegen de bal slaan. Daarna raap je de bal uit het zand en probeert de ander tegen de bal te slaan’. Dat deden ze en na een tijdje lukte het beide jongens om de bal een eindje weg te slaan met hun bats en toen gingen ze tegenover elkaar staan. Nou, dat viel nog niet mee om de bal uit de lucht plukken met de bats en dan terug te slaan, dat was best nog moeilijk. Maar zoals oma en opa wel hadden verwacht, gaven de jongens niet op en soms lukte het hun om de bal goed uit de lucht te plukken en terug te slaan. Na een tijdje riep safta Racheel de jongens naar de kant zodat ze even iets konden eten en drinken. Bezweet en rood van inspanning kwamen Jeshu en Jakob bij het bankje waar de grootouders op zaten te praten en toen hun beker leeg was en de koekjes op, zei hun oma dat ze nu eerst maar even de zee in moesten gaan. Zij wist dat de beide jongens thuis hadden leren zwemmen van Joseef in het kleine riviertje dat door Nazareth liep, waardoor ze vol vertrouwen was dat de jongens niets zou overkomen in zee. ‘let er wel op dat je het water niet drinkt’, zei grootabba, ‘want dat is zout’. ‘Zout’ zei Jeshu vol ongeloof, hoe kan water nu zout zijn’. ‘Omdat G’d het zeewater zo heeft gemaakt’ zei opa ‘en geloof ons nu maar, zeewater smaakt echt smerig’. Hebt u dat wel eens geproefd’ zei Jakob. ‘Nee’, zei hij, ‘maar rabbi David heeft mij dat verteld want die is aan de kust geboren’.

Daarna renden Jeshu en Jakob naar de waterkant en voorzichter liepen ze het water in. ‘Hu, zei Jakob, ‘wat is het water koud.’ ‘Ja’, zei Jeshu, ‘dat vind ik ook’. Maar toen ze eenmaal helemaal nat waren en gingen zwemmen, was het al snel niet meer zo koud. Omdat opa toch

wel een beetje ongerust was, liep hij naar de waterkant om de jongens in de gaten te houden. ‘Niet te ver gaan hoor’ waarschuwde hij zijn kleinzoons, ‘ik wil niet dat jullie verdrinken’. De jongens hadden veel plezier in het water en sprongen steeds omhoog als er een golf aankwam, tot het moment dat Jeshu de golf niet had zien aankomen en hij pardoos kopje onder ging. Proestend kwam hij weer boven water en zei ‘gatverderrie, wat is dat water smerig zeg’. ‘Ja’ lachte zijn grootabba ‘ik had toch gezegd dat je het niets moet drinken’. ‘Nou, dat deed ik ook niet’, zei hij ‘die golf deed mij kopje ondergaan en toen kreeg ik het water binnen’.

Na een tijdje riep oma Racheel tegen de jongens dat ze nu weer uit het water moesten komen omdat ze anders te koud werden. Zij reikte de jongens hun handdoeken aan die zij op het bankje hadden gelegd en nadat ze droog waren stelde sabba Joachim voor dat een restaurantje matzeballen met pindasaus zouden eten, wat hen heerlijk smaakte.

Na het eten ging het gezelschap terug naar het strand waar weer met de bats werden gespeeld en waar ze weer konden zwemmen. Ook bouwden ze een mooi zandkasteel aan de rand van het water, zo een met een gracht eromheen waar echt water uit zee doorliep. Toen kwam hun abba bij het strand en vroeg of ze heerlijk gespeeld en gezwommen hadden. Dat werd als uit een keel beaamd door de beide jongens. ‘Oké’ zei hij, ‘dan is het nu tijd om jullie aan te kleden zodat we kunnen gaan eten’.

De volgende morgen gingen de drie mannen weer op tijd naar de heer Levie en kwam de stadsgids bij de Taverne om de grootouders en de kleinzoons op te halen. Net als hun abba Joseef twee jaar geleden kregen zij nu uitgebreid uitleg over alle gebouwen en de functies daarvan. De jongens waren behoorlijk onder de indruk van deze mooie stad, maar op een gegeven moment stelde Jeshu toch een zelfde soort vraag als ook zijn abba had gedaan: ‘Waarom hebben jullie zoveel tempel?’ Toen de gids uitleg gaf over het gegeven dat Romeinen nu eenmaal meer goden aanbaden dan de Joden, liet Jeshu duidelijk zijn afkeuring blijken. Hij zei ook dat er toch duidelijk in de Tenach stond dat er maar een God was en dat was Jahweh en dat het aanbidden van alle andere goden de mensen alleen maar op een verkeerd pad brachten.

Safta Racheel zei toen rustig, ‘ja jongen, wij denken daar inderdaad anders over dan de Romeinen, maar je moet goed bedenken dat zij dan ook niet tot het uitverkoren volk behoren, maar onze bezetters zijn’. Daarna nam de stadsgids afscheid van het groepje en liepen zij terug naar hun Taverne waar de jongens weer hun zwembroeken aantrokken en ze met hun vieren naar het strand liepen. In de middag kwam een vrouw met een ezel langs op het strand en toen ze bij Jeshu en Jakob stopte vroeg zij of de jongens een ritje wilden maken op haar ezel. Het koste maar twee stuiver voor hen beiden. Sabba Jakob vond het goed en betaalde de vrouw de twee stuiver. Daarna mocht eerst Jeshu op de ezel rijden en daarna Jakob. ‘Uw oudste kleinzoon zit als een koning op de ezel’ zei de oude vrouw, ‘ik zie hem nog op een ezel onze hoofdstad Jeruzalem binnen rijden’. Sabba lachte daar wat om en zei, ‘ja, hij heeft talent voor alles wat hij doet’.

De middag was weer zo voorbij met het ezel rijden en het zwemmen in zee en voor ze het in de gaten hadden, kwam Jozeef hen al weer ophalen om samen iets te gaan eten.

Toen het gezelschap weer thuis in Nazareth was, vertelden de jongens alles wat ze hadden gezien en beleefd aan hun imma en kleine broertje en zusje. Maar ’s avonds aan tafel was Jeshu stiller dan normaal en toen imma Mirjam hem vroeg of er iets aan de hand was zei de jongen ‘en toch is het niet goed dat de Romeinen niet alleen Jahweh volgen, maar zoveel

verschillende goden aanbidden. Het is erg dat zij de dienst uitmaken in ons land'. Jozef keek Mirjam even aan en beiden besloten om hier maar niets meer over te zeggen.

Hoofdstuk 18 Opening van de winkel

Toen de oudste jongens na de zomervakantie weer naar school gingen, ging het dagelijks leven weer verder. Joseef, Simon en de stadsarchitect gingen nog een keer met de mehandis uit Caesarea op reis naar het meer van Galilea om te kijken hoe ze het beste Nazareth van water konden voorzien. Toen was het ook tijd om de materialen voor de twintig woningen, annex winkels te bestellen en de eerste bestelling alvast in hun opslag onder te brengen. Joseef had geluk dat hij een ervaren timmerman voor zijn werkplaats had gevonden die ook de twee jonge metgezellen van hem konden begeleiden bij hun werkzaamheden. Daardoor kon hij wel opdrachten aannemen voor het maken van meubels en nu Mirjam een goede huishoudelijke hulp had, had zij meer tijd om de klanten te woord te staan en tekeningen voor de meubels te maken.

Joseef was nu dagelijks druk in de weer met het nieuwe project en hij was blij dat ze met de stadsraad hadden afgesproken dat ze vier tot vijf woningen en twee winkelpanden per jaar zouden opleveren. Dit was ook vooral afhankelijk van het weer. Als het in de wintermaanden veel sneeuwde konden de mannen niet veel verder met de bouw buiten en daarom zou het project zeker vier tot vijf jaar in beslag nemen. ‘Oh’ zei Jeshu, ‘dan bent u waarschijnlijk net klaar met uw project als ik bar mitswa ga doen’. ‘Ja’ dat klopt zei Joseef, ‘en dan gaan wij naar Jeruzalem, maar in de tussentijd heb jij nog tijd genoeg om je Hebreeuws goed te leren en de Thora te bestuderen.

In het najaar begonnen Joseef en Simon met de grond klaar te maken voor vier woningen en twee winkels. De woningen hadden een totale oppervlakte van 60 strekkende meter en de woningen met winkel kregen 90 strekkende meter tot hun beschikking plus nog 12 meter voor als opslagruimte. Begrijpelijk was het dat de twee mannen tegen enkele technische problemen aanliepen waarbij zij gelukkig weer de deskundige adviezen van Yoram konden inroepen. Het betrof vooral de riolering. Bij de Taverne hoefde ze maar één systeem voor een pand aan te leggen, maar ze vroegen zich af of ze voor alle twintig panden een aparte riolering moesten maken. Yoran hielp hun met een tekening om voor tien panden aan de ene kant van de straat en tien aan de andere kant van de straat een gezamenlijke riolering te bouwen. Dat betekende dus twee grote putten, aan elke kant van de straat een, waarin het vuile water van de huizen werd opgevangen en het schonere water in de sloot kon worden afgevoerd. Dit scheelde niet alleen veel werk, maar ook ruimte waardoor de mensen ook nog ruimte voor een tuintje achter hun huis hadden.

Met hard werken waren er voor Chanoeka twee woningen en een winkel onder dak gebracht, dat betekende dat het dak op het gebouw zat en nu hoefde alleen de binnenkant nog worden afgewerkt. Dat koste nog wel veel tijd, maar nu konden ze ook doorwerken als het regende of sneeuwde. Dit was toch wel een nieuwe mijlpaal die uiteraard gevierd moest worden. De investeerder werden uitgenodigd om de panden alvast te bekijken waarbij ook een hapje en drankje werd aangeboden dat was klaargemaakt door Mirjam en Simons vrouw. De aanwezigen vonden het geheel er goed uitzien en zij hieven het glas en er werd een Le Haim, op het leven, geklonken.

Die avond was het ook extra feestelijk bij Miriam en Joseef thuis. Hun ouders waren na de opening van de woningen mee naar huis gegaan om de eerste avond van Chanoeka met hen te vieren. Voor het hele gezin aan tafel ging stak Mirjam de eerste kaars aan van de Chanoekia

en sprak Joseef het bijbehorend gebed uit. Daarna vroeg hij wat zij tijdens dit feest herdachten. Jakob antwoorde snel, ‘wij herdenken de bevrijding van de heilige tempel in Jeruzalem en het wonder van de kandelaar die acht dagen bleef branden’. ‘Dat klopt’ zei Josef, ‘maar waar moest de tempel van bevrijd worden en waarom moest de kandelaar acht dagen blijven branden’. ‘Ja’, zei Jakob, ‘ik weet dat wel, maar niet meer zo goed’. ‘Weet jij het wel Joshua?’ vroeg zijn vader. ‘Ja’, zei de jongen, ‘In de tempel werd gedobbeld en kaartspelletjes gedaan door ongelovigen en zij verhandelden daar ook vee. Daarom was de tempel onrein geworden. Nadat de ongelovigen uit de tempel waren gejaagd, moest hij worden gereinigd en dit kon alleen met zuivere olie. Maar er was maar olie voor drie dagen en het koste minstens acht dagen om voldoende nieuwe olie te maken. Toch werd de kandelaar aangestoken met het beetje olie en tot ieders verbazing bleef hij acht dagen branden. Toen was er weer voldoende olie op voorraad en omdat dit een wonder was, vieren wij elk jaar het lichtjesfeest zoals Chanoeka ook wordt genoemd’. ‘Ja’ zei Mirjam, ‘Chanoeka is het lichtjesfeest, maar daar horen ook speciale lekkernijen bij’ en daar kwamen de oma’s Anna en Rebekka al aan met twee schalen heerlijke soefganiots en latkes uit de keuken. Dat was smullen geblazen. Na het eten werden er met de hele familie spelletjes gedaan en kregen de kinderen allemaal een paar muntjes om aan de armen uit te delen.

Voor Pesach was al afgesproken dat Jeshu vanaf het eerste Pesachweekend een weekje naar Oom Shmueel en tante Roza zou gaan en dat zijn vriendje Dodo ook weer zou komen. Mirjam vertelde haar zoon dat oom Shmueel hem de dag na de Seider avond zou komen ophalen. De jongens konden dan samen oom Shmueel helpen op de boerderij, want er waren al veel kalfjes, jonge geitjes en lammetjes geboren. Jeshu was helemaal in de wolken van de komende vakantie, maar eerst verheugde hij zich op de Seideravond, de dag voor Pesach, omdat dan ook zijn beide grootouders aanwezig zouden zijn.

Als achtjarige en de oudste van de vier kinderen, mocht hij naast zijn abba zitten en ook uit de Hagadah voorlezen. Jeshu vond dit elk jaar weer een prachtig verhaal. Hij genoot van het feit dat in de Hagadah de uittocht uit Egypte was beschreven en dat dat jaarlijks werd herdacht met Pesach. Hij wist nu ook heel goed dat Mozes door God was uitverkoren om het Joodse volk veilig door de Rode Zee te leiden, op weg naar de Sinaï woestijn. Daar kreeg het Joodse volk de tien geboden uit handen van Mozes. Alle tien geboden kende Jeshu nu uit het hoofd en dat liet hij ook graag horen. Op Seideravond werden ook de eerste matzes op tafel gezet die ze met charoushes konden besmeren, waar hij dol op was.

De Seideravond en Pesach waren ieder jaar echte feestdagen waarbij de hele familie bij elkaar kwam. Het was dan ook heel gezellig en belangrijk voor het gezin van Joseef en Mirjam om de Joodse tradities in ere te houden. De grootouders waren al iets eerder gekomen zodat ze imma Mirjam konden helpen met het schoonmaken van het huis en met de voorbereiding van de maaltijden. Ze hadden samen spelletjes gedaan, maar het hoogtepunt voor Jeshu was toch wel dat hij aan tafel eerst mocht vragen: ‘waarom is deze avond anders dan alle andere avonden?’ Daarop antwoorde abba: ‘Omdat wij nu geen slaven meer zijn.’ Daarna mocht hij voorlezen uit de Hagadah. Iedereen vond dat hij het goed had voorgelezen en hij voelde zich daar best trots over.

Opgewonden ging Jeshu die avond naar bed, want hij wist dat hij de volgende dag naar zijn oom en tante in Galilea zou gaan en dat zijn vriendje Dodo daar ook weer zou komen. De volgende morgen, toen Jeshu wakker werd, lachte hij direct, want hij wist dat oom Shmueel hem vandaag zou komen halen voor de vakantie in Galilea. Snel ging Jeshu naar de keuken waar ze altijd samen ontbeten en ook vanmorgen zouden weer matzes worden gegeten en dat was zijn favoriete ontbijt, vooral als die met een hardgekookt ei werd gegeten. Na het ontbijt zei imma Mirjam, dat hij zich moest wassen en aankleden en daarna zijn tas moest inpakken voor zijn vakantie, want als oom Shmueel kwam moesten ze direct vertrekken om nog voor het donker bij de boerderij aan te komen. Toen Jeshu druk bezig was met zijn spulletje te pakken die hij mee wilde naar oom en tante, kwam zijn imma boven om hem te helpen.

Toen Jeshu klaar was, mocht hij van zijn imma nog even buiten spelen met zijn vriendjes. Buiten vertelde Jeshu aan zijn vriendjes dat hij tijdens de Pesach vakantie vijf dagen bij zijn oom en tante in Galilea zou logeren en dat hij hoopte weer te mogen helpen met het melken van de koeien. Net voor de lunch kwam oom Shmueel binnen, dronk nog een kop koffie en toen moesten ze vertrekken. Mirjam had twee lunchpakketten gemaakt, zodat oom Shmueel en Jeshu tijdens de rit konden eten. Jeshu legde zijn tas met kleding en een presentje voor tante Roza in de wagen, waarna hij naast oom Shmueel op de bok klom. Daarna begonnen ze aan hun reis naar de boerderij in Galilea die zeker vier uur zou duren.

Bij aankomst stond tante Rosa al voor het huis en Jeshu vloog haar in de armen en vertelde gelijk dat hij een presentje voor haar had meegenomen: een pot met frambozen uit de tuin die zijn imma had ingemaakt. Zijn vriendje Dode was al aanwezig en het eten stond klaar. Onder het eten vertelde Jeshu aan Dodo dat ze weer mochten helpen met melken want dat had hij tijdens de rit naar Galilea al aan oom Shmueel gevraagd. Na het eten mochten de jongens nog even in de stal kijken naar de pasgeboren kalveren en lammetjes en daarna was het bedtijd omdat ze de volgende ochtend op tijd moesten opstaan voor het melken.

De Pesachvakantie was heerlijk bij oom Shmueel en tante Roza. Elke dag hielpen de beide jongens met melken en ze waren ook nog een dagje wezen vissen op het meer. Het bleek al snel dat ze niets waren vergeten van wat ze hadden geleerd de vorige vakantie. ‘Ik kan wel merken dat jullie nu een stuk ouder zijn dan tijdens de vakantie van anderhalf jaar geleden’ zei oom Shmueel, ‘jullie weten nog hoe je moet melken en dat gaat nu een stuk beter’. ‘Ja’ zei Jeshu trots, ‘en we weten ook nog hoe we moeten roeien en vissen’. Helaas ging deze vakantie veel te snel voorbij, maar ja, vijf dagen was ook niet veel natuurlijk.

Al snel na Chanoeka waren er mensen bij de bijna afgebouwde panden langs gekomen die vroegen of ze een woning of winkel konden huren of kopen, wat de kosten waren en wanneer alles klaar zou zijn. Omdat dit de mannen teveel van hun werkt hield, besloten ze om in een van de huizen een voorlichtingshoek te maken die één middag in de week bezet zou worden door de vrouwen van Joseef en Simon. De beide dames waren erg blij dat ze zo nadrukkelijk bij het project van hun mannen werden betrokken en begonnen direct plannen te maken.

Mirjam, die goed kon tekenen, maakte een plakkaat met daarop de openingstijden van de voorlichtingsmiddag en Simons vrouw maakte lijsten om daarop de gegevens in te vullen van de mogelijke kopers. Daarna bespraken ze met z’n vieren welke vragen de mensen waarschijnlijk hadden en de antwoorden die daarop gegeven konden worden. Zo waren de twee voorlichters goed op de hoogte van veel zaken die met de bouw van dit project te maken hadden.

De voorlichtingsmiddag bleek een schot in de roos te zijn, er kwamen niet alleen belangstellenden voor de woningen en de winkels, maar zelfs collega’s van Joseef en Simon uit omliggende plaatsen met hun vragen. Omdat Mirjam en Simons vrouw op veel vragen antwoord konden geven, konden de mannen doorgaan met hun werk en werden ze niet constant gestoord. De lijsten voor de belangstelling om een pand te huren of te kopen werden ook snel gevuld. Binnen een paar maanden hadden zich huurders voor zowel de woningen annex winkels gemeld als voor de panden waarin je alleen kon wonen. Sommige mensen die wel belangstelling hadden waren afgehaakt, omdat er geen ruimte was om hun paard en wagen te stallen, die moesten op de grote stallingsplaats aan de rand van het dorp worden geplaatst. Alleen voor het laden en lossen van goederen was een mogelijkheid aangebracht, maar dat was zeker geen stallingsplaats voor lange tijd. Nog voor de zomer, toen de eerste drie woningen en een winkel waren opgeleverd, hadden zich zes ondernemers ingeschreven voor de winkels. De eerste winkel die net voor de grote vakantie open ging was een winkel die de mensen wilde voorzien in hun dagelijkse levensbehoefte. Later werden dit soort winkels kruidenierszaken genoemd. Maar er stonden ook nog een slager, een viswinkel en een kledingzaak op de wachtlijst. De eigenaar van de viswinkel kende de mehandes van Caesarea goed en die had hem beloofd om hem te voorzien van stromend water, zodat zijn vis uit het meer van Galilea lang vers zou blijven. De eigenaar van de kledingzaak was een zakenman uit

Jeruzalem, die in Nazareth zijn tweede zaak wilde openen. Daarna schreef zich nog een bakker, die ook een klei-oven wilde om zijn brood in te bakken in en een laarzenhandelaar uit Lebanon. Joseef en Simon waren erg blij met zoveel belangstelling voor de panden en uiteraard waren de stadsraad en de investeerders ook erg blij met deze ontwikkeling.

Hoofdstuk 20 Het feest in Lebanon

Die zomer was het druk voor Joseef en Mirjam en er zat geen vakantie in voor het gezin. Zowel Jeshu als Jakob moesten helpen in de timmerwerkplaats als bij op de bouwplaats want de jongens waren immers al negen en acht jaar. De bouw ging voortvarend en een jaar later waren er opnieuw vier woningen en nu zelfs twee winkels opgeleverd. Die zomer mochten de beide oudste zoons van Mirjam en Jakob wel weer vrij om op vakantie te gaan.

Van oom Shmueel was een brief gekomen dat hij en Roza waren uitgenodigd door hun vriend Avicdor uit Lebanon, om het 40 jarig huwelijksjubileum van de ouders van zijn vrouw te komen vieren. Ook zijn twee zoons gingen mee en die zouden het fijn vinden als Jeshu en zijn broer Jakob ook zouden komen. Na overleg gaven Mirjam en Joseef toch maar toestemming aan hun twee oudste zoons om naar het feest te gaan met oom en tante. ze drukten de jongens wel op het hart dat ze tijdens de vakantie wel elke dag minstens een uur aan hun Hebreeuws en Tora studie moesten besteden, want daar was het de vorige vakanties niet veel van gekomen en hun onderwijzer op school had daar een opmerking over gemaakt. Ook zou Jeshu oven anderhalf jaar zijn bar mitsma doen en dan moest hij goed uit de Thora kunnen lezen. Toen het zover was waren oom Shmueel en tante Roza al om zeven uur s 'morgens van huis vertrokken, zodat ze voor lunchtijd in Nazareth aankwamen. Hun knechten Omer en Pinchas zorgden tijdens de afwezigheid van Shmueel voor de dieren.

Ze werden hartelijk begroet door de hele familie, waarna alvast de bagage van de jongens, een pakket met etenswaren en een mooie plant voor het jubilerend echtpaar in de wagen werd gezet. Daarna konden ze nog snel lunchen, waarna het gezelschap richting Lebanon vertrok. Het jubilerend echtpaar woonde gelukkig in Rmaish, net over de grens van Libanon, en dat was toch snel een dag rijden en daarom zei oom Shmueel dat ze onderweg in een herberg zouden slapen, om morgen rond het middaguur bij de familie van Avicdor aan te komen. En dat lukte. Onderweg werd er gegeten van de voorraad die zowel Mirjam had meegegeven als wat tante Roza had meegenomen, waardoor ze sneller konden doorrijden. 's Avonds kwamen ze aan in het dorp Shezor waar ze een slaapplek in de herberg 'De gouden zon' vonden. De herberg lag prachtig op een kleine heuvel en werd inderdaad 's avonds beschenen door de gouden stralen van de zon. De jongens werden gelijk naar bed gestuurd, omdat oom Shmueel morgen al weer vroeg wilde vertrekken. Zo gezegd zo gedaan en inderdaad kwamen ze rond lunchtijd bij het grote landhuis van Avicdors schoonouders aan. Ze waren nog niet uitgestapt of Avicdor, zijn vrouw en twee zoons, Jonathan en Alex, kwamen al naar buiten om ze te verwelkomen. De vier jongens waren helemaal uitgelaten, want Avicdor's zoons waren de enige kleinzoons en die waren blij dat er nog andere jongens van hun leeftijd op bezoek waren. Daarna kwamen Avicdo's schoonouders Bob en Lea hun gasten begroeten en zij nodigden het gezelschap uit om maar snel hun bagage binnen te brengen waarna ze konden lunchen. Avicdor's zwager Sacha ontfermde zich over het paard en de wagen van oom Shmueel, zodat hij zich ook even kon opfrissen voor de lunch. Toen ze binnen kwamen bleek al snel dat de andere bezoekers al waren gearriveerd en werd er eerst uitgebreid kennis gemaakt.

Na de lunch nam Sacha de vier jongens mee naar buiten, waar hij hun zijn grote, met gaas omgeven vogelpark liet zien. Zoveel verschillende vogels met zulke mooie kleuren, hadden Jeshu en Jacob nog nooit eerder bij elkaar gezien. Oké, in Nazareth hadden ze ook hele mooie

vogels, maar niet bij elkaar in een soort kooi. Sacha wees hun op verschillende vogels en noemde daar gelijk hun namen bij. Toen zei hij: ‘als we nu een poosje stil zijn, dan kun je van elke vogel horen hoe die zingt, want elke soort heeft zijn eigen geluid.’ En zo gebeurde. De jongens luisterden aandachtig en Sacha legde uit welke vogel nu zong. ‘Goh’, zei Jacob, ‘het lijkt wel of de vogels met elkaar praten’.

Daarna werden ze binnen geroepen om iets te drinken en toen vertelden de grootouders van Jonathan en Alex over het programma dat ze hadden gemaakt om hun jubileum te vieren. Die avond zou er een band van acht muzikanten bij het huis optreden en daarna kregen ze een origineel Libanees specialiteitendiner. Omdat het zulk prachtig weer was, zou alles in de tuin plaatsvinden. De volgende dag trokken ze met z’n allen de bergen in en daarvoor had safta Lea speciale hapjes en drankjes klaargemaakt en zouden ze in de bergen gaan picknicken, terwijl ze ’s avonds gingen barbecueën bij vriendinnen van Lea. De dag daarna zouden de volwassenen een bezoek brengen aan de grotten op ongeveer een uur rijden en daarna nog het historisch museum bezoeken terwijl Sacha met de vier jongens de wildernis in zouden trekken waar nog bruine beren rond zwierven. Tante Roza keek daarbij een beetje bezorgd en vroeg of dat niet gevaarlijk was. ‘Nee hoor’, zei Sacha, ‘Ik zorg wel dat de jongens niet te dicht in de buurt van de beren komen en ik neem ook mijn speer en zwaard mee om de beren op afstand te houden’.

De muziekgroep die ’s avonds optrad was echt geweldig, iedereen genoot van de prachtige muziek en de mooie stemmen van de zangers. Nadien werd er volop genoten van het eten onder de sterrenhemel. Het was een heerlijke zomeravond en de tuin stond vol met fakkels en kaarsen zodat het geheel een hele romantische sfeer had. Nadat de vier jongens naar bed waren gestuurd, bleven de volwassenen nog even in de tuin nagenieten van een drankje en er werd veel gepraat en gelachen.

De volgende dag gingen ze met een grote kar, waarover een zeil was gespannen en waarvoor twee paarden waren gespannen, op stap. Sacha zat op de bok en tijdens de heenreis zaten de twee oudste jongens, Jesuh en Jonathan, naast hem en op de terugweg Jakob en Alex. Sacha vertelde het gezelschap dat dit een ‘huifkar’ werd genoemd en dat ze hem voor deze gelegenheid hadden gehuurd omdat zo de hele groep in een keer mee kon. Ook vertelde hij veel over het gebied waar ze door reden. Na een uurtje kwamen ze aan op een open plek waar iedereen uitstapte. Eerst werd er iets gedronken en gegeten waarna de jubilaris vroeg wie mee wilde op een kort wandeltochtje de berg op. De anderen konden dan hier beneden blijven wachten. Uiteraard waren de vier jongens wel te porren voor een wandeltocht en ook twee van de mannelijke gasten. Onderweg vertelde Sacha veel over de natuur. Hij had niet alleen veel verstand van vogels, maar ook van bomen, struiken en bloemen. Na een wandeling van ongeveer twee uur kwam het groepje weer bij de wachtenden aan, die zich heel goed hadden vermaakt en was het picknickkleed al uitgespreid. De jongens leken wel helemaal uitgehongerd, zo vielen ze op de uitgestalde etenswaren aan en de volwassenen zagen dit lachend aan. Na het eten werd alles opgeruimd en ging iedereen weer in de huifkar zitten waarna het gezelschap vertrok voor de rit naar huis. Onderweg werd er nog gestopt bij de vriendinnen van Lea waar de groep zou eten. In de tuin stond een lange tafel klaar en de echtgenoten van Lea en haar vriendinnen stonden met een schort voor bij een grote stenen cirkel waarop een rooster lag. Onder het rooster brandde hout en een soort kooltjes en het vlees werd op het rooster gelegd. ‘Dit noemen ze nu een barbecue’ zei een van de mannen ‘en

we moeten uiteraard zorgen dat het vlees wel gaar wordt maar niet verbrand'. 'Oh, dat is heel lekker', zeiden Jeshu en Jakob in koor. 'In Nazareth is een restaurant die ook een barbecue heeft en omdat mijn abba daar heeft geholpen met de verbouwing, eten wij daar soms ook' vertelde Jeshu. Op de tafel lag ook van alles en nog wat: brood, boter, groente en fruit. Regelmatig kwam een van de mannen met stukken gebraden vlees op een bord aanzetten en verdeelde dit dan onder de gasten. Het eten was zalig. Die avond was het redelijk laat voor de jongens in bed lagen en de volgende ochtend moesten ze alweer vroeg opstaan voor hun 'wildernistocht' omdat Sacha om acht uur wilde vertrekken.

Hoofdstuk 21 Op zoek naar bruine beren

Tegen het vroege opstaan hadden ze geen enkel bezwaar en daar kwam bij dat ze alle vier toch al vroeg wakker waren. Ze sliepen namelijk op één kamer en konden van de opwindings dat ze die dag beren zouden zien, toch niet lang slapen. Na het ontbijt riep Sacha de jongens naar de keuken waar twee grote gebraden kippen lagen. Jeshu vroeg of ze die onderweg zouden oppeuzelen, maar dat was niet de bedoeling zei Sacha. De kippen werden in stukken gesneden en in een doos gedaan om mee te nemen. ‘Deze zijn voor de beren mochten we die tegen komen’ vertelde hij, ‘maar ja, dat weet ik natuurlijk niet zeker’. Daarna stapten ze in de wagen die al klaar stond en ging Sacha weer met twee jongens op de bok zitten om het paard te mennen terwijl de andere twee achterin plaats namen. Het groepje werd uitgezwaaid door de achterblijvende volwassenen die straks met een gids naar de grotten en het historisch museum zouden gaan.

Na een uur rijden waren ze al in een dicht bos aangekomen dat daadwerkelijk op een jungle leek. De bomen zagen er heel anders uit dan ze gewend waren, ze waren niet alleen ontzettend hoog, maar hadden ook hele dikke stammen en er hingen allemaal een soort wortels uit de bomen. Onder de bomen groeide dicht struikgewas waar ze met z’n vijven doorheen moesten zien te komen, maar gelukkig had Sacha een soort kapmes bij zich waarmee hij af en toe de doorgang kon vrijmaken. Hij was hier al een paar keer met vrienden geweest en wist dus dat je zonder kapmes niet door het lage struikgewas kwam, maar hij wist ook ongeveer waar de beren zaten. Dat was op een open plek in het bos dicht bij een waterstroompje. Hij en zijn vrienden hadden toen erg geïnteresseerd naar de beren gekeken en zagen ze uit het stroompje drinken. Hij hoopte dat hij die openplek nu weer kon vinden, maar dat bleek moeilijker dan hij dacht. Nadat ze bijna een uur hadden gelopen en de jongens best al een beetje moe waren, besloot hij om maar terug te gaan. Hij zou waarschijnlijk de plek niet meer kunnen vinden, maar eerst gingen ze pauzeren. Hij pakte iets te drinken en te eten voor hen allen en vertelde toen over hoe hij en zijn vrienden de beren op het spoor waren gekomen.

Daarna liep de groep via een andere weg terug naar de plek waar hun paard en wagen stond. Plotseling hield Sacha op met lopen, legde zijn vinger tegen z’n lippen om de jongens tot stilte te manen en hief zijn hoofd luisterend op. En ja hoor, hij hoorde ineens water stromen. ‘Oké’, zei hij, ‘nu kunnen we niet meer ver van de plek zijn waar ik de vorige keer de beren zag. Kom op, we lopen naar het water’. En ja hoor, daar zagen ze het water stromen en daar vlakbij was ook de open plek, maar helaas, er was geen beer te zien. Jeshu die zich even voor een ‘grote boodschap’ had teruggetrokken, kwam aangelopen met droge uitwerpselen in zijn hand. Sacha zag direct dat dit de uitwerpselen van een beer waren en zei ‘volgens mij zijn de beren hier in de buurt, dus we wachten maar even om te zien of ze nog tevoorschijn komen’. Aan Jonathan vroeg hij om iets te zoeken waar ze met z’n allen even op konden zitten om iets te eten en het wachten te verkorten. Ze moesten namelijk niet teveel geluid maken, want dan zouden de beren zeker niet tevoorschijn komen. Het duurde niet lang of Jonathan had samen met Jeshu een omgevallen boom gevonden waar ze alle vijf op konden zitten. Toen ze zaten haalde Sacha een cake tevoorschijn uit zijn rugzak, waarvan lekker werd gegeten.

Na bijna een uur te hebben gewacht en de groep de hoop al bijna had verloren, hoorden ze ineens geritsel in het tegenoverliggend struikgewas. Sacha legde zijn vinger op zijn lippen en fluisterde, ‘snel, allemaal liggen achter de boomstam’. Tot hun grote verrassing kwamen er

een bruine moeder beer met twee jongen tevoorschijn. Het ene jong liep naast zijn moeder en het andere, die nog kleiner was, zat op de rug van moeder beer. De beren liepen rechtstreeks naar het water toe waarvan moeder beer dronk en daarna besproeide zij met haar twee klauwen de twee jonge beren. Het was een prachtig gezicht.

Toen gooide Sacha een paar stukken kip naar de beren. De moeder beer pakte de stukken op, gaf haar jongen ook elk een stuk en begon daarna het derde stuk op te eten. Tot grote schrik van de jongens dook er ineens, een eindje naast hen, een nog grotere bruine beer op.

Waarschijnlijk was dit papa beer. De jongens vonden dit toch wel erg eng en keken met verschrikte ogen naar Sacha die meteen een stuk kip naar de beer gooide en ook nog één naar mama beer. Het was een prachtig gezicht om te zien hoe de beren van de kip aten. Daarna vroegen de jongens of ze ook een stuk kip mochten gooien en dat was oké. Sacha fluisterde wel dat ze de kip met een hoge boog zo ver weg moesten gooien omdat de beren het dan beter konden vangen en hij wilde ook voorkomen dat ze te dicht bij hun boomstam kwamen. Je wist immers niet wat de beren zouden doen als ze daar vijf verse hapjes zagen liggen. Het lukte Jonathan heel aardig om zijn stuk kip hoog en ver te gooien en die werd opgevangen door papa beer. Daarna mocht Jeshu het proberen en ook zijn stuk kip werd opgevangen en nu door mama beer. Daarna was Alex aan de beurt. Hij kon de kip niet zo ver gooien waardoor papa beer naar de groep toeliep om de kip op te pakken, maar de groep gelukkig niet ontdekte. Daarna mocht Jakob nog een stuk gooien en Sacha fluisterde naar hem, dat hij het stuk niet recht vooruit, maar iets op zij moest gooien. Als het dan niet ver genoeg kwam, dan stonden de beren niet ineens voor hun neus. En het lukte ook Jakob om ver genoeg te gooien. Papa en mama beer hadden de stukken opgeraakt van de jongste jongens en brachten deze naar hun eigen jongen. ‘Nu zien jullie’ fluisterde Sacha, ‘dat ook beren goed voor hun jongen zorgen, net als jullie vaders en moeders’.

Er waren nu nog twee stukken over en Sacha gaf Jakob nog een stuk om naar de beren te gooien. Tot grote schrik van iedereen viel het stuk kip uit zijn handen, net aan de andere kant van de boomstam. De jongens trilden van angst en hadden de neiging om op te springen en weg te rennen, maar Sacha beduide dat ze stil moesten blijven liggen en geen beweging mochten maken. Ze moesten hun hoofd naar beneden houden zodat de beer hen niet in het gezicht kon kijken. Daarna pakte hij het laatste stuk kip en gooide die zo ver mogelijk weg, waarop papa beer zich omdraaide en zag dat mama beer het stuk oppakte en er mee naar de jonge beren liep. Daarop draaide papa beer zich helemaal om en liep hij naar de boomstam waarachter de jongens lagen, pakte het stuk kip en liep daarmee ook naar de jongen beren toe. Na het eten van de kip liepen de beren weer naar het water, nu niet om alleen te drinken, maar ze gingen alle vier het water in en begonnen zich te wassen. Toen de beren ouders vonden dat ze schoon genoeg waren, verdween het hele beren gezelschap in de struiken. Na nog even in alle stilte te hebben gewacht, zei Sacha dat ze nu mochten gaan staan omdat zij nu ook weer het bos uit zouden lopen. De jongens waren toch wel erg geschrokken en nog steeds onder de indruk van wat ze hadden gezien en ze praten alle vier door elkaar heen. ‘Ja’, lachte Sacha, ‘zo versta ik er dus niets van’. Daarop zei Jakob dat het stom van hem was om het stuk kip te laten vallen, maar ja, zijn handen waren ook zo vet geworden van de kip. ‘Nou’ zei Sacha, ‘het is allemaal goed gekomen toch’.

Gelukkig stond hun paard en wagen nog op dezelfde plek en Sacha had de weg nu in een keer teruggevonden, waarna ze eerst nog iets gingen eten, want het was al na lunchtijd en daarna

reden ze naar huis. Bij thuiskomst waren de volwassenen al terug van hun uitje en stond de tafel voor het avondeten gedekt op hen te wachten. Maar van rustig eten kwam het niet. De jongens vertelden honderd uit over de jungle en de beren en toen Alex vertelde van het moment dat Jakob de kip niet ver genoeg had gegooid en die hele grote bruine beer vlak voor hun neus stond, schrokken de volwassenen behoorlijk. ‘Ik weet niet of het wel verstandig was om met de jongens zo dicht bij die bruine beren te komen’, zei tante Roza, ‘als Mirjam dit hoort dan zal ze niet blij zijn’. Lea beaamde dit, maar Sacha zei dat hij voor alle zekerheid ook zijn speer en zwaard had meegenomen en dat hij ten koste van alles zou hebben gezorgd dat de jongens niets zou overkomen. ‘Nou’, zei Avicdor, ‘ik weet dat jij niet snel bang bent, maar ik heb toch liever dat je mijn zoons niet weer meeneemt naar zo’n gevaarlijke plek’. Hierdoor zat Sacha er een beetje beteuterd bij waarop Jonathan en Jeshu tegen hem zeiden dat zij heel blij waren dat hij hen had meegenomen naar de beren. Toen de maaltijd was afgelopen vond tante Roza het bedtijd voor de jongens, ze zaten namelijk uitgebreid te gapen en het was dan ook een drukke en vooral enerverende dag geweest voor hen. Niet lang daarna lagen de jongen in hun bed. ‘Jullie mogen nog wel even napraten met elkaar’, zei tante Roza, ‘maar wel zacht en niet te lang’.

Terwijl de jongens in bed lagen gingen de volwassenen in de tuin zitten. Ze dronken eerst een kopje koffie en daarna werd er getoost op het jubilerend paar met champagne. Ook zei praten nog na over de belevenissen van hun dag. Zij hadden allen genoten van de grotten en het kleine museum en het verhaal van de gids was heel interessant. ‘We wonen hier nu alweer een paar jaar’, zei Lea, ‘maar ik heb nooit geweten dat deze streek zo’n rijke geschiedenis had en ik wist ook niet dat de Toch fijn om dat zo te horen’. Ja, ook oom Shmueel had genoten van de uitleg van de gids, hij wilde altijd alles weten en was blij dat ze hem hadden uitgenodigd voor deze tocht. Ook was hij niet op de hoogte dat de Romeinen hier zulke grote gebouwen hadden neergezet. Dit gebied lag aan de grens met Galilea en hij begreep niet dat ze overal zo hun stempel wilden drukken. ‘Och’ zei Bob, ‘het zijn niet voor niets bezetters hè en die willen hun aanwezigheid duidelijk maken aan de hele omgeving’.

De volgende morgen was het voor iedereen weer vroeg dag omdat ze allemaal nog een behoorlijk eind moesten reizen. Bob en Lea werden door Shmueel en Roza uitgenodigd om eens bij hun in Galilea te komen en dan waren Avicdor en zijn familie ook van harte welkom. We hebben genoeg slaapplekken zei Roza en de jongens kunnen altijd op een matrasje op de grond slapen. ‘Ja’, zei oom Shmueel, ‘dan gaan we lekker vissen op het meer en in het restaurant van mijn vriend vis eten. Zijn vrouw kan heerlijk koken en jullie zullen zien dat het jullie goed zal smaken’. Daarna werd er afscheid genomen en gingen alle gasten met hun eigen paard en wagen weer op weg naar huis.

Hoofdstuk 22 Vliegende Hollanders

In het voorjaar was Mirjam bevallen van hun zevende kind, een dochter die ze Rebekka noemden. Ze was nog steeds heel blij met Ofra, haar huishoudelijke hulp, omdat de twee safta's door hun leeftijd niet meer goed konden helpen. Ook was Mirjams hulp in de eigen werkplaats onontbeerlijk, omdat Joseef en Simon het erg druk hadden met het bouwen van de twintig woningen en tien winkels. Het hele project schoot gelukkig goed op en zou waarschijnlijk over een dik jaar zijn afgerond. Joseef snakte naar de tijd dat dit grote project voorbij was en hij zich weer alleen met zijn timmermanswerkplaats kon bezig houden. Hij vond het hoogtijd worden om meer aandacht aan zijn zonen te besteden en hen de kneepjes van het vak goed te lezen. De twee oudsten, Jeshu en Jakob, hielpen al goed mee in het bedrijf als ze niet naar school hoefden, maar het timmermansvak was meer dan alleen helpen. Ook de jongste zoons, Josses en Simon kwamen graag naar de werkplaats, maar Joseef vond hen nog te klein om iets anders te doen dan een boodschap over te brengen.

Toen de zomervakantie was aangebroken bleek opnieuw dat Jeshu goede cijfers had gehaald op de theorievakken en Jakob op de praktische vakken. Daar hadden Joseef en Mirjam vrede mee. Toen de beide jongens hun rapporten aan hun grootouders lieten zien, zei sabba Jacob tegen hen: 'jongens, jullie hebben zulke mooie rapporten en de vakantie is begonnen, maar waarom kijken jullie zo sip'. 'Nou', zei Jakob 'oom Shmueel en tante Roza hebben gevraagd of wij weer twee weken naar Galilea komen in deze vakantie, maar abba en imma vinden dat niet goed. Van hun moeten wij deze zomer thuis blijven'. 'Ja', zei sabba, 'daar zullen ze dan wel zo hun reden voor hebben'.

De dag erna liep Jacob naar het centrum van Nazareth waar zijn zoon Joseef aan het werk was, om een praatje te maken. 'Hoe gaat het met de bouw?' vroeg hij Joseef, 'gaat het nog steeds volgens planning'. 'Ja, gelukkig wel' zei Joseef, 'als er zich geen nieuwe problemen voordoen, dan zijn we het volgend voorjaar klaar'. 'Dat is fijn' zei zijn vader, 'maar mag ik je iets vragen?' 'Natuurlijk' zei Joseef, 'is er iets bijzonders?' 'Nu' zei abba, 'de jongens waren gisteren bij ons met hun rapport en toen ik hen vroeg waarom ze zo sip keken, zeiden ze dat ze niet op vakantie mochten naar Shmueel en Roza. Mag ik ook weten waarom jullie dat besluit hebben genomen?' Daarop zuchtte Joseef diep. 'Weet je abba, Jeshu kan heel goed leren en ik vermoed dat als hij in december zijn bar mitswa doet, er niets aan de hand is. Hij zal dan waarschijnlijk zijn tekst uit de Thora goed kunnen lezen, maar met Jakob ligt het anders. Mirjam en ik vragen ons af of hij dat niveau ook haalt als hij over twee jaar zijn bar mitswa moet doen. Hij moet blijven oefenen met lezen uit de Thora en als ze twee weken weg zijn dan gebeurt dat vaak niet. Wij merken iedere keer dat ze dan een achterstand hebben opgelopen. Jeshu haalt die achterstand wel weer in, maar Jakob niet. Omdat wij van mening zijn, dat we niet alleen Jeshu naar Galilea kunnen laten gaan en Jakob thuis moeten laten. Het voelt dan voor die jongen als straf en hij kan het ook niet helpen dat hij veel moeilijker kan leren dan zijn grote boer. Daarbij komt dat Mirjam en ik deze zomer ook geen tijd hebben om Jakob te helpen met het Hebreeuws en Jeshu kan zijn broer wel helpen met de taal, maar ook met de Thora. Die jongen kan zo goed de moeilijke gedeelten uit de Thora uitleggen en dat op zo'n manier dat Jakob het begrijpt. Het is sneu voor Jeshu, maar daarom hebben wij gezegd dat ze dit jaar alle twee thuis moeten blijven om mij te helpen in de zaak en om hun Hebreeuwse en Thora lessen te blijven oefenen'.

‘Ja, dat begrijp ik’, zei abba Jacob, ‘imma en ik vermoeden al zoiets. Daarom willen we jullie een voorstel doen. Als de jongens nu eens ’s morgens jou helpen met het werk en ’s middags bij ons komen, dan zorgen wij dat ze elke dag minimaal een à twee uur aan hun lessen besteden. Pas daarna gaan we iets leuks met ze doen. Ze komen dan na het eten weer naar huis om gewoon in hun eigen bed te slapen’. ‘Mmm’ zei Joseef, ‘dat is misschien wel een oplossing. Dan hebben ze toch nog een beetje vakantie, maar weten ze ook dat het leven verplichtingen met zich mee brengt. Ik zal het vanavond met Mirjam bespreken en dan horen jullie het zo snel mogelijk’.

Zo gezegd zo gedaan. ’s Avonds besprak Joseef het voorstel met zijn vrouw en Mirjam was gelijk voor. Ook zij had het vervelend gevonden dat de jongens geen uitje hadden gekregen deze zomer. Ze had hun oom en tante al geschreven en die begrepen hun overwegingen heel goed, maar op deze manier kregen ze toch nog een beetje vakantie.

De volgende morgen vertelde Mirjam haar twee oudste zoons, dat ze toch nog een beetje vakantie kregen, maar dan ’s middags en ’s avonds bij hun sabba en safta Jacob en Rebekka. De eerste keer moesten ze ook hun studieboeken meenemen, zodat ze bij hun grootouders konden studeren. Hier waren ze heel blij mee want ze wisten dat sabba Jacob altijd iets nieuws bedacht en dat safta Rebekka lekker kon koken en hen altijd lekkernijen tussendoor gaf. Na het ontbijt gingen ze naar hun vaders werkplaats om te kijken hoe ze konden helpen. De eerste middag bij hun grootouders werden ze feestelijk ontvangen met thee en koekjes die safta speciaal voor hen had gebakken. Daarna zei sabba dat ze iedere middag eerst een tijd aan de studie zouden besteden en daarna waren ze vrij om te spelen. Ook vertelde hij dat hij nog een verrassing voor ze had als ze klaar waren met studeren. Nieuwsgierig vroegen de jongens wat dat dan wel was. ‘Nou’ lachte sabba, ‘als ik dat hier vertel dan is het geen verrassing meer’ waarna de jongens hun studieboeken pakten en aan de opgeruimde keukentafel gingen studeren. Sabba Jacob zag al snel dan zijn zoon Josseef helemaal gelijk had wat de studie van de jongens betrof. Terwijl Jeshu zelfstandig zijn Hebreeuws oefende, zat Jakob regelmatig te steunen en te kreunen. ‘Wat is er?’ vroeg hij aan de jongen, ‘het is zo moeilijk’ zei Jakob. ‘Dat begrijp ik’ zei zijn sabba, ‘maar als je nu eens rustig naar de woorden kijkt en probeert uit te puzzelen wat er staat. Je houdt toch van puzzelen?’ ‘Ja’ zei Jakob. ‘maar dit is anders’. ‘Nee’, zei sabba, ‘je moet gewoon denken dit is een puzzel en die moet ik oplossen, dan zul je zien dat het veel beter gaat’. En ja, na een tijdje zuchtte de jongen niet meer zoveel en probeerde hij geconcentreerd de taal te lezen.

Na vijf kwartier zei sabba dat het studeren nu wel genoeg was geweest en dat ze naar de schuur mochten gaan waar hun verrassing stond. Jeshu kreeg de sleutel van sabba’s schuurtje en ze renden alle twee naar de achterkant van het huis. Nadat ze de schuurdeur hadden geopend, zagen ze twee karren op wielen staan. Jeshu zei tegen sabba: ‘maar sabba, die karren zijn zo laag bij de grond, we moeten dan wel steeds gebeukt staan om ze weg te laten rollen’. Dat vonden ze eigenlijk wel heel vreemd. ‘Nee hoor’ zei sabba, hij zei: ‘druk de karren eerst maar naar buiten, dan zal ik daarna vertellen wat je er mee kunt doen. Kijk’, zei hij, ‘binnen in de kar zie je twee pedalen. Daar moet je je voeten tegenaanzetten en als je de pedalen rond krijgt, dan komt de kar in beweging. Dit ding’ en toen wees hij naar een rond ding voorin de kar ‘noemen ze een stuur en die moet je zoveel mogelijk recht houden. Alleen als je de bocht omgaat, moet je met het stuur dezelfde kant opgaan. Je moet er wel opletten dat je goed stuurt want anders bots je tegen een boom of tegen iemand aan die op de weg loopt. Maar jullie

moeten eerst hier op het erf proberen te rijden met de karren, voordat je de weg op mag. Als je de kar vooruit krijgt en je kunt ook nog het stuur recht houden, mag je het op de weg proberen'. Daarna mochten de jongens elk een kar pakken en proberen om er in te rijden. Het was Jakob die de kar het eerst aan het rijden kreeg. Hij was veel praktischer dan Jeshu die niet voor niets de bijnaam 'de bedachtzame' had. Terwijl safta Rebekka voor het raam stond te kijken, lukte het de jongens na een tijdje om de karren in beweging te krijgen en ook nog rechtuit te sturen. Daarna mochten ze van grootvader de karren op de weg voor het huis uitproberen, 'maar niet te ver hoor' zei hij, 'bij de volgende straat moeten jullie weer omdraaien'. Toen ook dat goed ging en de jongens weer voor het huis stonden met hun karren, riep safta Rebekka dat ze binnen moesten komen omdat het eten klaar was. De jongens brachten de karren weer naar de schuur, wisten hun handen en gingen aan tafel zitten. Het avondeten bestond uit een heerlijke bouillon waarna de befaamde gebraden kip van safta op tafel werd gezet. Daarbij serveerde zij gebakken aardappels met appelmoes. Het toetje bestond uit citroen vla die heerlijk smaakte, 'maar niemand kan zo'n lekkere citroen vla maken als tante Roza', zei safta Rebekka. En Jeshu, die al diverse keren bij oom Shmueel en tante Roza had gelogeerd, wist dat ook heel goed, maar hij zei dat de citroen vla van safta ook heel lekker smaakte. 'Ach jongen' zei zij 'jij bent een echte charmeur'.

Na het eten zei safta tegen haar kleinzoons dat ze nu naar huis moesten en dan konden ze morgen terug komen. 'Mogen we nog een keer met de karren rijden' vroegen de jongens in koor. 'Nee' zei sabba, wij hebben je ouders beloofd dat jullie direct na het avondeten thuis zouden komen en daar houden we ons aan. Morgen is er weer een dag'. Na hun grootouders een kus ten afscheid hadden gegeven vertrokken de jongens terwijl hun grootouders ze naakten.

Drie dagen later waren de jongens opnieuw op stap met hun karren. Ze konden er nu goed mee uit de voeten en hadden toestemming gekregen om naar het centrum te rijden.

Na een tijdje, safta Rebekka had de theespullen al naar de keuken gebracht en ze was begonnen met het bereiden van het avondeten, kwam ze uit de keuken en vroeg haar man of de jongens nog niet terug waren. Het eten was bijna klaar en zij vond dat ze nu wel heel lang weg bleven. 'Als er maar niets ernstigs is gebeurd' zei ze bezorgd. Daarna ging grootvader op



weg om de jongens te zoeken. Hij vond ze alle twee een heel eind uit de buurt waar ze omringd waren door een groep kinderen, die allemaal om beurten in de karren mochten rijden. 'Oké, nu is het genoeg geweest', zei sabba, 'safta heeft het eten klaar, dus we moeten naar huis'. Bij thuiskomst stond hun safta al ongerust in de deuropening te wachten en zij was erg opgelucht toen ze de jongens met de karren zagen aankomen. Zij konden uiteraard veel sneller rijden met deze karren, dan grootvader kon lopen en dus zei Jeshu: 'sabba komt er aan, u mag het eten alvast op tafel zetten' zei hij'.

Na het eten vertelde sabba aan Jeshu en Jakob hoe hij aan de karren was gekomen: 'Ze worden *Vliegende Hollanders* genoemd', vertelde hij. 'Een kennis, die van oorsprong uit Libanon kwam en timmerman is, heeft een tijdje in de lage landen gewerkt en daar zag hij

deze karren. Bij thuiskomst heeft hij er twee gemaakt, voor zijn beide zoons een kar zodat ze er geen ruzie om zouden maken. Toen de jongens bijna volwassen waren had hij de karren aan een Romeinse officier verkocht die hier in de buurt gelegerd was. Sabba had de twee zoons van de officier regelmatig gezien met de karren en vond ze gelijk heel bijzonder. De Romeinse officier was verantwoordelijk voor het gehele Zuiden en hij was tijdens een oefening op de Massada dodelijk verongelukt. De vrouw van de officier wilde hier niet langer blijven omdat haar familie in Rome woonde en zij had laten weten dat ze de karren graag wilde verkopen. Zo waren ze dus in het bezit van sabba Jacob gekomen en nu konden zijn kleinkinderen daar mooi in rijden als ze op bezoek kwamen.

De volgende dagen hadden de jongens het druk bij hun grootouders. Ze hadden al snel vriendjes gemaakt om mee te spelen en dat bestond in hoofdzaak uit balspelen en natuurlijk rijden in de Vliegende Hollanders.

De tweede zondag van hun vakantie bij sabba en safta, mochten de jongens de hele dag naar hun grootouders omdat dit hun laatste vakantiedagje was bij hen en omdat ze die dag een tochtje zouden maken naar een boerderij in de heuvels. De boer en boerin waren goede kennissen van Jacob en Racheel en zij vonden het fijn om hun vrienden met twee kleinzoons op de boerderij te ontvangen. Op de boerderij hadden ze niet alleen koeien, geiden en kippen, maar ook ezels en de twee jongens mochten een eindje rijden op de rug van een ezel. Terwijl Jakob het eigenlijk maar niets vond op de rug van zo'n dier, hij was steeds bang dat hij er af zou vallen, zat Jeshu vanaf het begin kaarsrecht op de ezel en het leek wel of het dier het zelfs fijn vond dat de jongen op zijn rug zat. 'Jij rijdt over een paar jaar nog op een ezel de stad Jeruzalem binnen' zei de vrouw van de boer. En tegen safta Rebekka en sabba Jacob zei ze lachend, 'ja hoor, ik zie hem zo Jeruzalem binnen rijden op een ezel'. 'Nou' zei Rebekka, 'zeg dat maar niet te hard, want die jongen zit als een koning kaarsrecht op de ezel en ik zie het hem ook zo doen'. Na dit uitstapje moesten de jongens dagelijks helpen in de timmermanswerkplaats en op de bouw bij hun vader, nadat ze eerst aan de keukentafel hun huiswerk hadden gedaan.

De vakanties waren voorbij en de oudste vijf kinderen gingen weer naar school. Mirjam vond het heerlijk dat het nu overdag weer iets rustiger was in huis en zij nu meer tijd had voor de kleine Simon van bijna drie jaar en baby Rebekka. Als alle kinderen thuis waren dan was het heel gezellig in huis en de oudsten pasten op de jongere kinderen, maar het was ook altijd een drukte van belang. Nu had ze weer tijd om haar creativiteit de vrije loop te laten door tekeningen te maken voor nieuwe meubels die Joseef kon maken voor de klanten. Ze zou ook blij zijn als het grote huizen en winkelpanden project, die Simon en haar man bouwden, voorbij was want dan kon zij weer samen met Joseef meer aandacht aan hun eigen timmermanswerkplaats besteden. Daarbij kwam dat Jeshu het volgend jaar als timmermansleerling in de zaak kwam werken en die had de begeleiding van zijn vader daar hard bij nodig.

Mirjam glimlachte als ze aan haar oudste zoon dacht. Voor hem was het dit komend jaar heel bijzonder omdat hij zijn bar mitswa ging doen en daar keek hij echt naar huis. Met Joseef had ze afgesproken dat zij samen, het volgend voorjaar, met Jeshu naar Jeruzalem zouden reizen om de Tempel te bezoeken en ze wist dat de jongen daar erg blij mee zou zijn. Ja, dacht zij, onze oudste is een bijzondere jongen. Hij kan heel goed leren, maar is ook erg rustig, bedachtzaam en wijs voor zijn leeftijd en hij is voor iedereen aardig die hij tegenkomt. Hij vond het helpen in de timmerwerkplaats leuk, maar was snel afgeleid als hij bezig was met zijn handen. Hij zag dan regelmatig iemand die volgens hem een schouderklopje of een opbeurend woord nodig had of die hij met het een of ander moest helpen. In dat opzicht was hun tweede zoon echt de tegenhanger van Jeshu. Jakob kon minder goed leren en begreep de Tenach lang niet zo snel als zijn oudere broer, maar hij was beter met praktisch werk. Hij kon heel geconcentreerd bezig zijn met een klus en had minder oog voor andere mensen om hem heen. Ja, dacht Mirjam, Joseef en zij waren toch maar gezegend met hun kinderschare en hun oudste jongens waren goede voorbeelden voor de jongere kinderen.

Jeshu was blij dat hij weer naar school kon gaan. Vakanties vond hij heerlijk, maar nu kreeg hij weer les in het Hebreeuws en het was fijn om nieuwe dingen uit de Thora te leren en met de rabbi te praten over de betekenis van het geschreven woord. Verder was dit een heel bijzonder jaar voor hem. Ten eerste keek hij verwachtingsvol uit naar het Rosj Hasjana, het Joodse Nieuwjaar en daarna volgde Jom Kipoer. In december zou hij zijn verjaardag vieren en dit jaar was die dag extra bijzonder omdat hij dertien jaar werd en dan mocht hij zijn bar mitswa doen. Vader en moeder hadden gevraagd welk cadeau hij voor zijn bar mitswa wilde hebben en hij had gezegd dat hij heel graag naar Jeruzalem wilde om de Tempel te bezoeken. Hij was dan geen kind meer, maar een volwassen man en daar verheugde hij zich erg op. Op school gingen de lessen uiteraard over de komende feestdagen en zo als het iedere jaar gebeurde, besprak de leraar met de kinderen wat de betekenis van het betreffende feest was en wat er van de mensen werd verwacht. Hij vertelde dat Joden in de maand Eloel zich dertig dagen lang voorbereiden op Rosj Hasjana. In die maand denken zij iedere morgen, in hun gebeden, na over hun gedrag van het afgelopen jaar. Zij denken dan na over het kwaad dat zij hun vrienden of kennissen misschien hebben aangedaan, zij vragen vergeving aan een ieder die zij misschien hebben gekwetst en sturen kaarten rond met goede wensen. 's Morgens werd

er op de sjofar, de ramshoorn, geblazen en dat geschal moest hen eraan herinneren dat het een bijzondere tijd was en dat een heilige periode op het punt stond aan te breken.

Zowel Jeshu als Jakob vertelden bij thuiskomst vol enthousiasme over de les over Rosj Hasjana. ‘Morgen begin ik met de speciale gebeden moeder’ zei Jakob, ‘ook al kan ik mij niet bedenken wie ik gekwetst heb’. ‘Daarom moet je ook eerst beginnen met bidden’ zei Jeshu, ‘dan zul je al snel merken dat je ogen geopend worden en je wel weet wie je mogelijk gekwetst hebt. Iedereen kwets wel eens iemand, soms zonder dat je het weet en dat komt wel naar boven tijdens het gebed’. ‘Dat klopt’ zei Mirjam, ‘daarom moeten jullie vanaf morgen elke dag vijftien minuten eerder opstaan, zodat je alle tijd hebt voor je ochtendgebed en om na te denken’. Mirjam vond dit altijd een fijne tijd, omdat er ’s morgens alle aandacht werd geschonken aan het overdenken van het afgelopen jaar en omdat Joseef aan alle kinderen en ook aan haar vroeg of iedereen goed had gebeden en had nagedacht over het kwetsen van anderen. Ook vertelde hij zelf altijd aan wie of wat hij had gedacht en dat bracht de andere leden van het gezin weer op gedachten wat je allemaal kon verstaan onder het kopje kwetsen van anderen.

En toen was het zover. Morgen begon Rosj Hasjana en dat werd gevierd met het hele gezin inclusief de vier grootouders. Mirjams ouders, Anna en Joachim, en Joseefs ouders, Racheel en Jakob, kwamen al voor het avondmaal naar het huis van hun kinderen om samen met hen de heilige feestdagen bij te wonen. De kinderen waren eerder vrij van school deze dag, zodat ze goed voorbereid aan Rosj Hasjana konden beginnen en ze waren verrukt toen ze hun grootouders zagen. Het Joods Nieuwjaar valt altijd op de eerste twee dagen van Tisjrie en dat is de zevende maand van de Joodse kalender. ’s Morgens werd het gezin gewekt met hoorngeschal van de sjofar en na een goed gebed stormden de kinderen naar de keuken waar het ontbijt klaar stond. Toen iedereen aan tafel zat, zagen ze dat het weer een echt Rosj Hasjana ontbijt was. Het speciale feestbrood, de challa, had Mirjam rond gebakken, zoals het huisje van een slak, wat iedereen eraan herinnerde dat het jaar een kringloop is. Ook stonden er stukjes appel en honing op tafel waarin de appels en het challa brood gedoopt kon worden als symbool van een zacht jaar. Joseef zei het speciaal Rosj Hasjana gebed, waarna iedereen kon genieten van de lekkernijen.

Na het ontbijt stuurde Mirjam de kinderen naar hun kamer met de opdracht om hun witte kleding aan te trekken en gaf de oudste kinderen de opdracht om de jongeren te helpen met aankleden. ‘Waarom moeten wij witte kleren aan?’ vroeg Joachim van vijf aan zijn grote broer, ‘dan kunnen wij bijna niet spelen omdat ze snel vies worden’. ‘Wij dragen witte kleren’ zei Jeshu, ‘om ons te herinneren aan de heiligheid en de zuiverheid van deze speciale tijd. En ja, het klopt, je mag ze niet vuil maken, want dan zijn ze niet meer zuiver’. Tijdens het vertellen keek de kleine Joachim vol bewondering naar zijn grote broer, want die wist zoveel, ‘maar ik vind het toch raar dat wij vandaag niet mogen spelen, het is toch een feestdag’, zei de jongen. ‘Dat klopt’ zei Jeshu, ‘maar we gaan straks eerst met z’n allen naar de synagoge en daarna gaan we wandelen. Dat hebben we het vorig jaar ook gedaan, weet je dat niet meer?’ zei Jeshu tegen zijn broertje. ‘Gaan onze opa’s en oma’s ook mee naar onze synagoge?’ vroeg de jongen. ‘Ja’, zei zijn grote broer, ‘en in de synagoge mag je wel spelen hoor. Daar zijn speciale spelletjes voor jullie klaar gelegd’. En dat is meer goed ook, want de dienst op Rosj Hasjana is altijd lang, erg lang zelfs.

In de synagoge zei Joseef tegen de jongste kinderen dat ze eerst even stil moesten zitten en luisteren, maar als snel mochten de kleintjes gaan spelen want door het stil zitten werden ze erg onrustig. De rabbi las na het eerste gebed het stuk voor over het offer dat Isaïc moest brengen om zijn geloof in G'd te bekrachtigen. Hij vertelde hoe G'd Abraham had bevolen om zijn enige zoon, die hij heel erg lief had, te offeren voor hem en omdat hij een groot geloof in de goedheid van G'd had, nam hij de jongen mee naar een afgelegen plek. Daar bouwde hij een altaar zoals G'd het hem bevolen had en legde daar zijn zoon op. De jongen keek met grote angstige ogen naar zijn vader toen die een mes hief om zijn zoon te doden. Maar voordat Abraham zijn opdracht kon uitvoeren hoorde hij de stem van G'd die hem zei dat hij zijn zoon niet hoefde te doden. Hij wees hem op een ram dat even verderop met zijn horens vast zat in het struikgewas en zei dat hij dit dier kon offeren in plaats van zijn zoon. Daarom herinnert het Joodse volk zich tot op de dag van vandaag aan het grote geloof dat Abraham in G'd had, zodra de sjofar, de ramshoorn, klonk op Rosj Hasjana.

Na de lange dienst stond er een grote tafel met eten klaar voor de aanwezigen en werd er gezellig gepraat met de andere synagogebezoekers, allemaal bekenden van elkaar natuurlijk. Na het eten liepen Joseef en Mirjam samen met hun ouders en kinderen richting hun huis. Maar ze gingen niet rechtstreeks zoals ze anders deden als de dienst in de synagoge uit was, maar wandelden nu via de rivier even verderop. Op deze dag was het erg druk aan de oever van de rivier omdat een wandeling langs het stromend water dat 'leven' betekent voor alle inwoners van Nazareth belangrijk was. Iedereen zei z'n gebed en strooide daarna broodkruimels in het water, opdat hun slechte daden net als de kruimels zullen wegdrijven. Hierna renden en huppelden de jongste kinderen voor de volwassenen uit, naar huis waar ze samen aan een heerlijke avondmaal zouden beginnen.

Tien dagen later werd Jom Kippoer ofwel Grote Verzoendag gevierd. Zodra ze drie sterren aan de hemel zagen ging Jom Kippoer in. De dag staat in het teken van vergeving en vasten. Omdat nog geen enkel kind van Joseef en Mirjam hun bar of bat mitswa had gedaan hoefden zij niet te vasten, maar de volwassenen zouden tot de volgende avond geen kruimel eten. Jeshu vroeg nog wel of hij ook mocht vasten vandaag omdat hij nu toch bijna dertien jaar was, maar dat vond zijn vader niet goed. 'Volgend jaar moet jij ook vasten', zei hij, 'maar het is beter als je nu gewoon eet omdat je nog in de groei bent' en daarop liet hij zich de maaltijd goed smaken.

Een paar weken later vierde Jeshu zijn dertiende verjaardag met de familie, hun burens en zijn vrienden. Vader Joseef vertelde toen aan iedereen dat hij, moeder Mirjam en Jeshu het volgend voorjaar naar Jeruzalem zouden gaan om de Tempel te bezoeken. Dit was het grote geschenk voor zijn oudste zoon die dan volgens de Tenach volwassen was. 'Mag ik ook mee?' vroeg Jakob. 'Nee', zei Joseef, 'jij wordt over anderhalf jaar dertien en dan gaan wij met z'n drietjes naar Jeruzalem. 'Maar wie past er dan op ons' zei de kleine Mirjam van acht. 'Opa en oma Jakob en Racheel komen om op jullie te passen', zei Joseef en opa en oma Joachim en Anna komen dan overdag langs. Mirjam en Joseef hadden dit al een paar weken geleden besproken met hun ouders. Eerst met Joachim en Anna omdat zij bang waren dat die teleurgesteld zouden zijn als zij niet mochten oppassen. Maar met de ouders van Mirjam ging het al een tijdje niet zo goed, zij waren oud geworden de laatste jaren en Anna had haar dochter al eerder laten weten dat zowel zij als vader Joachim de laatste tijd geplaagd werden door allerlei kwaaltjes en dat ze voelde dat ze echt oud werden. Daarom was in goed overleg

besproken dat Jakob en Racheel in het huis van Joseef en Mirjam zouden slapen om op de kinderen te passen en Joachim en Anna zouden langskomen als zij zich goed voelden. Ze woonden immers maar een paar straten verderop en konden dus voor een paar uurtjes langskomen.

Toen was eindelijk de grote dag aangebroken voor Jeshu, hij zou bar mitswa doen in de synagoge. Hij had de laatste weken veel geoefend op zijn Hebreeuws en op het gedeelte dat hij uit de Thora moest voorlezen. Volgens zijn leraar ging het heel goed met het lezen uit de Thora door Jeshu, maar ondanks dat, was hij toch wel zenuwachtig de ochtend van zijn bar mitswa.

Op vrijdag kwamen ook de familieleden die verder weg woonden bij het huis van Joseef en Mirjam en daarbij waren ook oom Shmueel en tante Roza. Na een korte maaltijd ging het hele gezelschap naar de synagoge. Mirjam droeg de kleine Rebekka van een jaar in haar armen en onderweg werden ze gegroet door burens en bekenden die ook allemaal naar de synagoge gingen. De vriendjes van Jeshu wensten hem veel succes toe en de oudere vrienden die al bar mitswa hadden gedaan, plaagden hem en zeiden dat het heel moeilijk was. De synagoge was helemaal vol toen zij daaraan kwamen. Tijdens de dienst mochten de jongere kinderen gaan spelen, maar Mirjam zei tegen haar kroost dat ze terug moesten zijn als Jeshu naar het altaar werd geroepen. En zo gebeurde het. Jeshu stond kaasrecht bij het altaar en straalde veel overtuiging uit. Het lezen van zijn Thora gedeelte ging heel goed, hij las rustig en in één stuk door en na het lezen mocht hij voor het eerst van zijn leven de Thora rol naar de Arke dragen en daarin plaatsen.

Na de dienst was er een receptie in de zaal van de synagoge die Joseef en Mirjam speciaal voor hun zoon hadden georganiseerd. Er stonden al lange tafels gedekt en tot grote vreugde van Jeshu had tante Roza ook haar heerlijke citroen vla meegenomen en oom Shmueel verhoogde de feestvreugde met zijn zelfgemaakte kaas en boter. Jeshu was nu de koning te rijk. Hij stond in het middelpunt van de belangstelling en kreeg veel, heel veel cadeautjes. Ja, het was een geweldige avond voor de jongen en de volgende dag, op sjabbat, ging hij mee naar de synagoge als een volwassen man en mocht hij weer iets voorlezen uit de Thora. Die avond viel hij vol geluk in slaap en verheugde zich op het voorjaar omdat hij dan met zijn ouders de Tempel in Jeruzalem zou bezoeken.

“Jeshua, even doorlopen....”, moeder Mirjam maant haar jongen voor de zoveelste keer. Wat is er hier ook veel te zien. Het begon al voor de poorten van de stad, toen hij zicht vergaapte aan de mooie graven, de vele graven, al die mensen die bezig waren met een uitvaart. Een grote stad brengt veel op de been en als men niet meer op de been is, brengt de dood veel anderen op de been. De Romeinen hebben een apart gedeelte. Daar staan complete dodenwoningen. Daar branden de vuren voor crematies. Daar is de lucht door de geur ervan onwelriekend. Oftewel, het stinkt er, maar daar wilde hij wel doorlopen. Dan staat de jongen voor de poort, terwijl Mirjam, Yosef en de kinderen nu ook gewoon doorlopen. Hij is al bijna uit zicht als ze het door hebben. “Imma, wat een stad, wat een muren, wat een mensen, en heeft G’d die allemaal gemaakt?” Wat zeg je dan? “Hij heeft jou ook gemaakt, mijn jongen, en hij heeft het vast net zo druk met al die mensen als ik met jou nu...” Naast hen loopt er iemand met een beladen kameel naar binnen, dan is er een ezel, een Romeinse wagen, mensen met manden, een ruiter te paard, allemaal door de poort. “Kon ik maar eens rijden op zo’n mooi dier, wat zouden de mensen zeggen als ik zo naar binnen kwam?” “Dan zouden ze vragen of je hem gestolen had mijn jongen, daar hebben wij het geld niet voor.....” Ze lopen verder. Yosef en de andere kinderen hebben staan wachten, staan rond te kijken, staan zich te verbazen. Jeruzalem is groot en groots, één lange adem vol verrukking....

In de straten van Jeruzalem lopen ze door elkaar, alle culturen van het Romeinse rijk. De één komt van ver, en gaat op weg naar de tempel, de ander komt er vandaan en gaat met bagage, eten en drinken, inkopen, op weg naar ver weg. Perzië, Egypte, het Afrikaanse woestijnland er achter, Rome zelf, Griekenland, de steden aan de kust waar ook Efese te vinden is, het grote land van de Sinaï. Overal waar mensen wonen, wonen ook de mensen van het volk van G’d. Als je er woont, dan ga je ook terug naar je land, naar Jeruzalem. In wat jij je gewone kleding vindt. Iedereen lijkt er anders bij te lopen. Alles bij elkaar is het één grote modeshow, waar een nieuwsgierig kind de hele dag naar kan kijken. En nieuwsgierig is hij. Hij vraagt, hij is niet tevreden met een antwoord, hij vraagt door, hij citeert de wet en de profeten, als hij denkt dat het wel of juist niet op zijn plaats is. Jeshua is bij zijn abba in de leer als timmerman. Als hij zo doorgaat, komt hij niet aan timmeren toe, als abba niet in de buurt is. Het is G’d die hem leidt en stimuleert, zeggen de wijzen in Nazareth. Het is het huis van G’d waar ze nu naar toe gaan.

Hij wordt al bijna 13. Het is tijd voor zijn Bar Mitswa. Dat kon natuurlijk in Nazareth zelf, in het huis waar de gelovigen bij elkaar komen. Abba en imma vonden echter dat het ook weer tijd werd om Jeruzalem te bezoeken. Het wordt Pesach, dan horen ze toch al naar Jeruzalem te gaan. Ze waren er al eerder geweest. Dat begon al bij zijn geboorte. Zijn geboorte, dat was geen makkelijke tijd. Nee, daar vertelt Mirjam liever niet meer over. Al dat onverwachte bezoek toen, dat was mooi, maar wat er achteraan kwam.... Tussen alles door waren ze toen ook nog naar Jeruzalem geweest. Het oudste zoontje moest niet alleen besneden, hij moest ook losgekocht worden. Een oudste zoon, een bechor, een kind dat eigenlijk van G’d was. Jij als abba, jij bracht het kind bij de Priester van de tempel. De priester hield je dan het kind voor en toonde je een handvol zilveren munten. Wat had je liever, het kind of de munten? Natuurlijk zei abba: “Mijn kind!” Hij kocht hem los, mocht hem weer meenemen, als hij geld

offerde of twee tortelduiven. Abba had duiven bij zich. De priester offerde de duiven. Dat ging niet altijd zo mooi, daar moest je als kind wel erg aan wennen, als je er later over hoorde of het zag van een ander kind. Jeshua had het ook gezien. De beide duimen van de priester werden op het tortelduivenschedeltje gezet. Met de nagels werd het hoofdje gekraakt. Dan werden de dode duifjes één voor één toegevoegd aan het vuur. Daar hadden abba en imma het niet meer over. De plichten waren gedaan, aan de wet was voldaan, zo was het goed. Abba en imma sprake nog wel over wat erna gebeurde. Twee stokoude mensen hadden hem, Jeshua, als baby gezien. Ze waren zo blij! G'd had hen verteld dat hij een bijzonder kind was. Hij kreeg een speciale plaats in de geschiedenis, maar welke? Als kind gaat dat over je heen. Dat hij bijzonder was, dat was wel duidelijk, want hij bleef maar doorvragen. Je kon niet zoveel vertellen, of hij kwam wel weer met een andere kant. Waar haalt zo'n kind al die wijsheid vandaan?

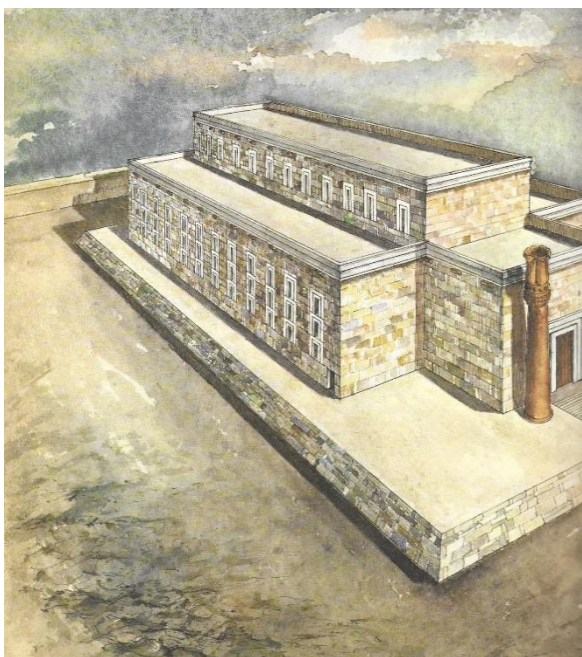
Ze lopen verder, voor zover het lopen genoemd kan worden, in al die drukte. Mensen, mensen, wat een mensen. Dan klinken op afstand trompetten en iets dichterbij ook. Het zijn trompetten van iets andere klank. De eerste, dat zijn de trompetten van de tempel, legt abba uit. En de andere? Dat zal de lituus van de soldaten zijn. Daar had Jeshua wel over gehoord. Hij had ze ook al diverse malen zien lopen. Weer klinkt de lituus, een metalen trompet met voorop een metalen kromme hoorn. Nu klinkt het dichterbij. "Ook dat nog", zegt imma. "En er is hier al bijna geen plaats hier." Mensen worden in de smalle straatjes tegen de muren gedrukt, mensen duiken weg in zijstraatjes, in de kleine verkoopstalletjes in de woningen opzij, mensen lopen terug naar de poort. Als er maar ruimte gemaakt wordt. Een groep soldaten met pluimen op de helmen, borstharnassen en een adelaar op een staf, marcheert door de straten. "Maak plaats voor de Centurion!", wordt er geroepen. Jeshua kijkt in de hoogte, als daar de gewapende mannen bij hem langs lopen. De scherpe gladius – het korte zwaard – hangt imponerend opzij van de soldaten. "Dat kan ons de kop kosten, als we niet luisteren", zegt abba, als ze voorbij zijn. "Die gladius is scherp. Maar ééns, niemand weet wanneer, dan zullen ze weg zijn." "Stil, Yosef", zegt imma. "Laat niemand het horen." "Als G'd wil dat ze weg zijn, zal G'd de Mashiaach sturen", zegt Jeshua. "Eens maakt G'd een nieuwe wereld, zonder onderdrukkers, met plaats voor alle rechtvaardigen", voegt hij er aan toe. Hij kent de profeten... En immas hand kent de plaats waar die heen moet. Op zijn mond. Hij moet nog zwijgen. Jeruzalem is geen vrije Joodse stad. De Mashiaach is er nog niet. Een goede timmerman kan met deuvels, houten pennetjes, alles aan elkaar zetten. Zo nu en dan heeft Yosef voor een speciale opdracht toch spijkers nodig. Hij loopt binnen bij een vertrouwde smid, waar hij ook twee nieuwe beitels koopt. Met zijn waren in een leren tas over zijn schouders loopt hij weer naar buiten, op zoek naar Mirjam. Jeshua volgt hem, overal waar hij gaat. Mirjam staat met de kleine kinderen te dubbel welke kralen, welke mantelspelden, en verderop welke kruiden ze mee zal nemen. Het meeste is wel te koop in hun eigen dorp, maar soms kies je toch voor iets speciaals in Jeruzalem. De stad is rijk aan waren van over de hele wereld. De stad verrast en verblijdt keer op keer. De stad maakt de buidels leeg van iedereen die niet goed op zijn munten past. Maar soms moet het maar een keer, zegt Yosef lachend. "Vandaag is een bijzondere dag!" En: "Zo lang je maar van de drank afblijft!" Ook dat is een les voor Jeshua. Dronken volk is ruzie aan het maken. Gegiste wijn en nog een ander drankje, waar soldaten blij en agressief van worden. Kun je beter afblijven. Ze schuifelen verder, in de drukke massa.

Jeshua loopt met zijn ogen dicht, valt imma op. Dat doet hij wel vaker. De drukte om hem heen stoort hem dan, want hij is bezig met wat anders. Ook nu weer. Hij heeft de vele kruiden gezien, uitgestald bij de handelaren. De kleuren gaan van diep geel naar helderrood, van groen met blaadjes tot poeiers, er zijn ronde en langwerpige vruchten, kleine rode met pittigheid in zich en zachte in alle grootten en kleuren. En dan de geuren, die 'zie' je pas als je je ogen sluit. Hij kent ze niet allemaal. Er zitten er ook bij, die hij voor het eerst ruikt. Het wordt een mooi spel tussen de ouders en de kinderen, wat ruik je allemaal? Abba en imma proberen te duiden wat ze bedoelen, maar hoe vindt je woorden voor iets wat je voor het eerst meemaakt, voor het eerst ruikt? Wat een tocht. Tussendoor komen ze al dichterbij de tempel.

Het voorplein voor de tempel komt in zicht, terwijl ze langzamerhand omhoog lopen. Er wordt markt gehouden. "Wat verkopen al die mensen?" Joshua verbaast zich over de vele kramen, het geschreeuw van de handelaren in de richting van de tempeloptrekkende bevolking. Hij verbaast zich over de kooien met duiven, over al het bieden en afdingen op wat hij toch echt ziet als heilige grond. Hij luistert met verbazing naar de ruzies van mensen die elkaar beschuldigen van klanten afpikken.... Als hij hoort dat je hier geld kunt wisselen, zodat het in de tempel aanvaard zal worden, of dat je hier je offerdieren kunt uitzoeken, vraagt hij: "Maar als de genade van G'd voor de gelovigen zo groot is, dat alles tussen mens en G'd weer goed kan komen, waarom moeten andere mensen daar dan aan verdienen?" En: "Waarom moet een duif sterven voor het heil van een mens, als die duif het symbool van G'd is? Sterft dan niet G'd voor de mens? Kan het niet zonder duif? Mag ik deze duif eens vasthouden?" Het laatste is een gerichte vraag, waarbij hij vol verwachting een handelaar aankijkt. Een mooie holenduif of een tortelduif, het maakt hem niet uit maar de dieren hebben zijn hart gestolen. Ze zijn zo anders dan de grotere offerdieren, schapen, kalveren, en wat loopt er al niet meer rond, daar bij de handelaren op het tempelplein.

Tot zijn grote teleurstelling en boosheid wordt hij weggejaagd. "Weg jij, blijf van mijn waren af! Komt maar terug als je betalen kunt!" "G'd zal je leren!", roept hij terug. Abba trekt hem onmiddellijk weg, tussen de andere mensen, uit zicht, en leest hem de les. "Jongen toch, we krijgen nog gedoe met de tempelwacht, we moeten oppassen dat er niks met ons gebeurt! Jeruzalem is geweldig, maar Jeruzalem is ook totaal onveilig!" "Kom eens mee...", zegt abba dan. "Ik heb wat voor je." Bij één van de handelaren liggen een paar shofarim op de kraam. "Als jij na wilt denken, mijn jongen, dan krijg jij van mij een shofar. Dan verhuren we je een tijdje als herder voor de dorpskudde. Je wordt nu toch straks als volwassene gezien. Dan verdienen je zelf al wat, en kun je nadenken over wat je verder wilt doen. Ik wil je alles wel leren als timmerman, maar als het je hart niet heeft, dan moet je er naar op zoek...." Jeshua zoekt een mooie uit, eentje die past bij zijn lippen. Met een slinger kan hij al omgaan. Zijn voorabba David zal trots op hem zijn. Dat was ook een herder. Kijk eens hoe ver die is gekomen! Trots op zijn ramshoorn probeert Joshua er even later ook op het tempelplein al op te blazen. Onmiddellijk gebiedt Yosef hem dat ding in zijn buidel te steken, want die Romeinen zien alle blaasinstrumenten voor oproerigheid aan..... behalve de tempeltrompetten.

Er wordt gezongen. Het tempelkoor is aan het oefenen. Het koor zoekt nog mensen om mee te zingen. Ze staan er even bij stil, luisteren naar een psalm, en gaan verder. Ze lopen de hoge



Maquette van de oude Tempel in Jeruzalem die Mirjam, Joseef en Jeshu hebben bezocht.

trap op, waarmee ze de tempel zelf zullen gaan betreden. “Wat kan ik voor jullie doen?” Een man in prachtige witte kledij spreekt hen aan. Abba gaat even met hem opzij staan. Er gaat een hand naar een andere hand. Imma vertelt dat er een bijdrage voor de tempel wordt gegeven. “Dus jij bent Jeshua?”, zegt dan die man. “Zullen wij eens praten?” De man neemt hem mee naar een volgende plein, binnen de muren van de tempel. Een kring van oudere mannen neemt hem op. Dan komen de vragen, vragen, vragen. Jeshua is zijn familie al snel vergeten. Yosef, Mirjam en de jongere kinderen gaan verder de markt over, terwijl Jeshua een psalm voorleest. Voor zover dat nodig is. Hij heeft de letters leren herkennen tijdens de lessen in Nazareth. Als hij ziet welk psalm het is, kan hij het uit zijn hoofd

opzeggen. Vraag maar priesters, vraag maar door. Hij heeft zelf ook vragen. Het wordt later en later. Er komen anderen bij zitten. Er zijn ook nog een paar jongens uit Nazareth. Verderop zijn de families in gesprek met elkaar. Als die anderen terugkeren naar hun dorp, lopen Yosef en Mirjam en de kinderen ook mee terug. Ongemerkt blijft Jeshua alleen achter in Jeruzalem, want hij zal wel bij de anderen zijn, al is Mirjam er toch niet gerust op. ’s Avonds is hij niet thuis.

Na een hele zoektocht zijn Yosef en Mirjam terug bij de tempel. “Jongen toch, wat is er gebeurd? Wat heb je ons bang gemaakt! We waren bang dat we je kwijt waren! We hebben overal naar je gezocht!” Jeshua wordt door imma Mirjam naar haar togetrokken en trekt hem even dicht tegen zich aan. “Maar wat was er dan imma?”, zegt Jeshua. U wist toch wel dat ik in het huis van mijn Abba moest zijn? Ik was gewoon hier, bij mijn Abba? Als G’d ons allemaal gemaakt heeft, is hij toch de Abba waar wij bij thuis horen? Zelfs die rot-Romeinen zijn door G’d gemaakt, dat die niet bij Abba komen, dat is al erg genoeg, maar daarmee is hij wel hun Abba, als hij hen gemaakt heeft!”. “Kijk, dat bedoelen we nu”, zegt de priester, “die jongen van jullie is wijs voor zijn leeftijd. We houden hem graag bij ons, we zullen hem opvoeden tot een goede priester!” “En wij voeden hem zelf ook wel op”, zegt Yosef, als hij zijn zoon en Mirjam bij hem wegrekt. “We komen binnenkort wel eens weer met hem langs, kunnen jullie verder praten.” Jeshua is zich van geen kwaad bewust. Wat heeft hij veel geleerd, daar in de tempel. Wat heeft hij veel gehoord, wat heeft hij veel gezien. Hij begrijpt dat hij weer met het gezin naar huis moet. Zijn Abba gaat dan ook met hem mee, want die is niet alleen in de tempel. “Onze Abba woont waar al zijn schepsels wonen”, zegt Jeshua, als ze stap voor stap de tempel verlaten. Zijn ogen flitsen in het rond, en hij neemt alles in zich op wat hij zo snel kan zien. Als op een afstandje een schaap en een rund worden geslacht, om geofferd te worden, komt er weer een vraag: “Waarom offeren rijke mensen runderen en schapen, om het met onze Abba goed te maken, en waarom kunnen arme mensen het goed maken met een paar duiven? Zijn rijke mensen dan zoveel slechter? Of betalen ze meer omdat

ze het zo ook goed maken voor anderen, die minder hebben?” Wat moet je nu, als je kind zulke vragen stelt?

De terugweg van de tempel naar buiten de poort is een andere dan de heenweg. Ze lopen bewust langs andere straten, stegen, mensen, want abba Yosef wil zo voorkomen dat ze makkelijk volgbaar zijn. Jeruzalem is en blijft een wespennest. Hun zoon in de tempel achterlaten, zoals gevraagd is, bij wie laten ze hem dan achter? In hoeverre wordt er wel of niet samengewerkt met de Romeinen? Hoe onveilig de stad is, wordt al snel duidelijk. Als ze teruglopen, horen ze weer een lituus. De mensen verdringen zich weer in alle hoeken en gaten om ruimte te maken. Dit keer is het geen Centurion die plaats wil. Het zijn enkele Romeinse soldaten met een jongeman tussen hen in. Hij draagt een zware balk op zijn schouders, op een bebloede gekromde rug, kapotgeslagen tijdens een geseling. “Wat heeft hij gedaan?” “Niets wat wij ook niet zouden willen doen”, zegt abba. “Wie zich verzet tegen de Romeinen, wordt gekruisigd. Gespijkerd op het hout, tot hij dood is”, legt imma uit. De ogen van de arme man en die van Jeshua ontmoeten elkaar, daar op de stenen van Jeruzalem. Even lijkt de man stil te blijven staan. Dan gaat er weer een zweep over zijn rug. Hij loopt verder, een totaal verontrust groot kind achter zich latend. “Waar blijft de Mashiach?”, vraagt Jeshua. “Ja, dat vragen we al zo lang we leven...”

“Kom toch even binnen mensen”, wordt er dan gevraagd. Het is een nicht van Mirjam. Ze woont al jaren in Jeruzalem. Ze drinken samen, ze eten samen, de spanning loopt bij hen weg. Ze vertellen over de zoektocht naar Jeshua, over hoeveel indruk Jeruzalem op hen heeft gemaakt. En hoe is het met.... De hele familie van beide kanten wordt bij langs gegaan. De jongere kinderen spelen met elkaar en de kinderen van Mirjams nicht. Haar man is er niet vandaag. Hij werkt buiten de stad. Of ze willen of niet, ze zijn afhankelijk van die Romeinen. Zo komt ook de politiek voorbij, net als de nieuwe regels van de priesters en de tempelwachters, Yosef en Mirjam zijn weer helemaal bijgepraat. Jeshua luistert mee. Er is genoeg gepraat, hij is moe maar voldaan. “Waar heeft Jeshua zijn wijsheid toch vandaan?”, vraagt Mirjams nicht, als ze hoort hoe het in de tempel is gegaan. “Hij trekt nogal veel op met Jochanan, de zoon van Zacharias en Elisabeth, en dat is er al net zo eentje. Slimme jongens, dicht bij G’d in leven en gedachten. Lastig om ze groot te krijgen, als ze de verkeerde vragen op de verkeerde plaats stellen. Als dat maar goed komt.... Jeruzalem is een moeilijke stad.” Mirjams nicht beaamt dit. Jeshua luistert, zwigend, in een hoek van de kamer. Zijn gedachten gaan uit naar het veld, naar zijn nieuwe sjofar, naar de schapen en geiten van het dorp. In de schaduw van hun huis, in de afzondering van de stad, is het goed praten. Hoe anders was het toen hun voorabba David er nog was.... Ze zwijgen, Mirjam, Yosef, de familie. Ze drinken hun bekertjes leeg en zitten stil bij elkaar te luisteren naar de geluiden van de stad. Ze gaan verder.... de kleuren, de geuren, het eten, het drinken, de mensen, de kleding, de dieren, de stenen van de stad, de totale veelheid en grootsheid van Jeruzalem aan zich voorbij laten glijdend.

Buiten de poort staat een ezelin met haar jong. Jeshua loopt er naar toe. Hij aait het jong over zijn neus. “Mooi dier niet?”, zegt de baas. “Als je wat groter bent, is zij volwassen, dan mag je er wel een keer op rijden. Dan heb ik misschien ook wel werk voor je.” “Eerst maar eens zien wat die jongen gaat doen”, lacht abba. Iets verderop krijgen ze zicht op de executieplaats. Waar Romeinen zijn, zijn ook doden, is de ervaring. Aan een kruis hangt de man die Jeshua zag lopen. Hij is nog niet dood. Nog niet. Hij kijkt naar de jongen, die onder zijn kruis

omhoog kijkt en zich ontroerd afvraagt waarom dit allemaal zo moet. “Wat is er gebeurd?” “Wegwezen!” Een soldaat komt met een langs op hem aflopen. “En nu onmiddellijk oprotten, dom jochie, dit gaat jou allemaal niets aan!” “Ik pak mijn zoon wel aan”, zegt Yosef, en trekt hem weg. “Wat deed ik verkeerd?”, vraagt Jeshua. “Niks”, zegt Yosef. Hij probeert als zorgzame abba zo liefdevol mogelijk over te komen. Jeshua hoort echter boosheid en verontrusting in zijn stem, als Yosef zegt: “Goed doen op het verkeerde moment, dat kan je hier al de kop kosten. Jij bent nu een man, voor onze wet. Maar onze wet kan je niet beschermen tegen hun onrecht.” Het is geen boosheid naar hem toe, naar Jeshua toe, het is boosheid op de bezetters.

Jeruzalem, een stad die profeten kon doden, een stad waar de vijand niet buiten de muren gehouden kon worden. Jeruzalem, de navel van de wereld, waar de levensstromen van G'd met die van de mensen vermengen. Jeruzalem, de stad van de verwarring. Wanneer ben jij vrij? Hoe lang laat de Abba nog toe dat Zijn kinderen bang moeten zijn in Zijn eigen stad? Als ook de Romeinen kinderen van die Abba zijn, maar Hem niet als Abba erkennen, hoe lang is dan nog geduld van G'd voor al dat onrecht te vinden? Hoe groot en oneindig is liefde? Een volwassen verklaard groot kind, dat is hij nu. Hij loopt al prakkezerend zwijgend achter zijn ouders aan. Broertjes en zusjes pakken links en rechts zijn hand vast. “Je bent lief”, zeggen ze tegen hem. Er rolt een traan over zijn wang. In de verte hoort hij weer de tempeltrompet. Een oproep voor een offer. Volgens de Torah ook een oproep voor de strijd, denkt hij. En dat betekent ook: persoonlijke inzet. Je zult ook zelf wat moeten doen. Er valt nog veel te doen.....

Noem mij....

Ben Jochanan

Verantwoording

De feitelijke gedachte om op m'n huidige leeftijd van 94 jaar alsnog een boek te schrijven, vind z'n oorsprong in de vele belevenissen welke ik als 11-13 jarige Joodse jongen, in oorlogstijd, tijdens de 'Duitse Bezetting' van Nederland, in de jaren-40 -45 heb ondervonden.

Het Duitse bewind, liet er "geen gras over groeien" om de Joodse bevolking van Nederland, tot hun voornaamste doelwit te maken, die begon met maatregelen zoals het registreren van het Jood zijn, naar het dragen van de "jodenster". Na deze maatregelen kwamen al snel de Verboden zoals het Verbod voor Joden om zich in openbare plaatsen te begeven, zoals parken, bioscopen, zwembaden en dergelijke tot het bevel dat zij zich 's avonds na acht uur niet meer op straat mochten begeven.

In snel tempo werden Joodse ambtenaren die een 'hoge positie' hadden of ambtenaar waren, uit hun functies ontslagen en Joden met een eigen bedrijf kregen een zogenaamde 'Verwalter' toegewezen, die in feite het bedrijf overnamen.

Veehandelaren, het beroep van m'n vader, kregen te horen dat zij zich niet meer op de diverse veemarkten mochten vertonen of op andere wijze hun beroep mochten uitoefenen. Daarom hadden zij geen inkomsten meer en moesten zij van hun 'reserves' leven.

Vanaf het begin van 1942 volgden disciplinaire maatregelen waarbij Joodse mannen tussen de 18 en 60 jaar gedwongen werden om naar zogenaamde werkkampen te gaan in het noorden van het land om daar zwaar fysiek werk te verrichten, zoals het ontginnen van heidegronden, het aanleggen van wegen of het graven van kanalen. Dat alles moest gebeuren zonder machines en met de schop. Mijn vader was daarvan vrijgesteld omdat hij diabetes was en daarvoor regelmatig naar het ziekenhuis moest. Het was midden 1942 toen zijn zuster, mijn tante Frieda Cohen-Braaf die ook in Hoogeveen woonde, mijn moeder aanraade om alvast 'onderduik plaatsen' voor ons gezin van drie personen te regelen, omdat zij vreesde dat de gehele bevolking van de drie noordelijke provincies op korte termijn gedeporteerd zouden worden naar kamp Westerbork met als eindbestemming het Oosten, waar dat dan ook mocht zijn.

Zij volgde haar raad op en vond voor mijn vader en mij, tegen een 'behoorlijke betaling', een onderduikadres in Valthermond en Stadskanaal. Voor haar zelf werd door een bevriende relatie plaats gevonden bij een boerenechtpaar in Leggelo (Drentehe).

Op vrijdag 1 oktober 1942 kreeg mijn tante Frieda van een bevriende politie functionaris in Hoogeveen een 'tip', dat die zelfde nacht alle joodse ingezetenen van Hoogeveen zouden worden 'opgerold', waarna zij ons en andere familieleden vertelde om die nacht niet in hun eigen huis moesten blijven.

Mijn vader lag toen in het ziekenhuis in Hoogeveen en mijn moeder en ik konden bij onze niet Joodse burens, slapen.

De volgende morgen hoorden wij dat de gehele Joodse bevolking van Hoogeveen die nacht naar de veemarkt was gebracht en vervolgens, deels lopend en deels in vrachtauto's, naar het station vervoerd waarna ze allen naar Westerbork werden getransporteerd. De meeste Hoogeveense Joden zijn daarna, binnen 14 dagen, vermoord in de pas gereed gekomen gaskamers van Auschwitz.

Noch jaarlijks zeg ik 'Kaddish' voor al m'n jonge jeugdvrienden, waarvan niet een is teruggekomen. Op sabbat drie oktober 1942 werd ik op gehaald, met m'n fiets, door Berend Bolk uit Valthermond, waarna we naar de tram liepen en ik was bang dat iemand mij zou herkennen en verraden. Dat is gelukkig niet gebeurd. Ik ben bij die familie die kinderen van mijn leeftijd hadden, drie maanden gebleven. Maar omdat ik veel heimwee had naar mijn moeder, werd ik door Gradus Mulder uit Leggelo opgehaald en kwamen wij samen op de fiets, na ongeveer twee uur bij hem thuis aan waar ik in de armen van mijn moeder vloog. Al snel kwam ook Aoltien, de boerin, me begroeten en werd ik

tot mijn verrassing voorgesteld aan een Joods echtpaar uit Almelo, die al langere tijd bij dit echtpaar zat ondergedoken.

Deze uitgesproken Joodse mensen konden alleen s' avonds even buiten lopen, samen met Gradus de boer, voor hun bescherming. Mijn moeder en ik hadden geen Joods uiterlijk en ook licht haar, kregen van Klaas Mulder, een broer van Gradus, valse papieren met als naam Graafsma. Gradus en Klaas zaten in het Nederlands verzet waardoor zij de valse papieren konden laten maken. Aan de omgeving werd verteld dat we uit Rotterdam kwamen en dat ons huis door het Duitse bombardement zwaar was getroffen.

Bij het echtpaar Gradus en Aoltien Mulder heb ik een van de mooiste tijden van m'n leven doorgebracht. Gradus heeft mij het melken geleerd en samen molken wij acht koeien. Ik leerde ook met het paard om te gaan en mijn grootste vreugde bestond uit de Zondagse rit naar de Grote Kerk in Dwingeloo, waarbij ik het paard mocht mennen. Ik ken nog de psalmen en gezangen uit m'n hoofd. Ik heb in die tijd ook het Nieuwe Testament enigszins bestudeerd, waarbij het mij opviel dat ze aan het Joodse echtpaar de niet Joodse benamingen van Jozef en Maria gaven, in plaats van de Joodse namen Joseef en Miriam. Pas veel later stond ik daar echt bij stil en ook bij het feit dat er weinig over de jeugd van Jeshu was geschreven in het Nieuwe Testament en besloot toen om daar een roman over te schrijven. Die roman is nu klaar en heeft als titel gekregen: *Van Tenach naar de Tempeltijden*.

Herman Braaf,
Udim, Israël

Uitleg Joodse termen

Abba:	Vader.
Bar mitswa:	Jongens van 13 jaar zijn dan volwassen voor het Joodse geloof.
Bechor:	Oudste zoon.
Briet mila:	Jongens besnijdenis.
Cremcheliesch:	Is een typisch Pesach lekkernij, die uit hele kleine stukjes matses, rozijnen, sukade en gember bestaat.
Charoushes:	Lekkernij voor Pesach van kleine stukjes matses met rozijnen, sukade en gember.
Erest Israël	Het land van Israël.
Hebame:	vroedvrouw.
Imma:	Moeder.
Jeshieve:	Een Jeshieve is een typische joodse instelling voor begaafde leerlingen vanaf hun zesde jaar waar naast het gewone leerprogramma, veel aandacht aan Tenach wordt gewijd.
Kaplan:	Aannemer.
Latkes:	Aardappelkoekjes.
Mehandis:	Waterbouwingenieur.
Moheel:	De man die de besnijdenis uitvoert.
Sabba:	Grootvader.
Safta:	Grootmoeder.
Soefganiot:	Soort oliebol gevuld met jam.

